

VAASAN YLIOPISTO
FILOSOFINEN TIEDEKUNTA

Jenni Parviainen

ME JA MUUT VAI MONIKULTTUURISUUS?

Miten maahanmuuttajuus tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidepalstalla?

Sosiologian
pro gradu -tutkielma

VAASA 2011

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	2
TIIVISTELMÄ	3
1. JOHDANTO	5
1.1. Tutkimuksen tausta	5
1.2. Tutkimusongelma	6
1.3. Aiheen rajaus	7
1.4. Aineisto	7
2. DISKURSSIT VALLAN RAKENTEINA JA KRITIIKKINÄ	
2.1. Diskurssi käsitteenä	8
2.2. Diskurssien sisäiset valtasuhteet	8
2.3. Hegemoniset diskurssit	9
2.4. Diskurssianalyysi teoreettisena viitekehyksenä	10
3. KANSALLINEN KULTTUURI JA MONIKULTTUURISUUS	15
3.1. Kansallisvaltion ja individualismin ongelma	15
3.2. Homogeeninen kulttuuri	18
3.3. Monikulttuurisuus	28
4. MAAHANMUUTTOKESKUSTELUN DISKURSSIT	36
4.1. Monikulttuurisuusdiskurssi	39
4.2. Toiseusdiskurssi	57
4.3. Haitta- ja hyötydiskurssi	61
4.4. Yhtenäinen ryhmä -diskurssi	70
4.5. Kehitysdiskurssi	74
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	80
LÄHDELUETTELO	88

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Mekaaniseen solidaarisuuteen perustuva moraalinen disintegraatio.	27
Kuvio 2. Organiseen solidaarisuuteen perustuva moraalinen integraatio.	34
Taulukko 1. Kantasuomalaisten näkemykset itseään ja maahanmuuttajia tai maahanmuuttoa kohtaan.	37
Taulukko 2. Maahanmuuttajien näkemykset kantasuomalaisia ja itseään tai maahanmuuttoa kohtaan.	38

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Jenni Parviainen
Pro gradu -tutkielma:	Me ja muut vai monikulttuurisuus?: Miten maahanmuuttajuus tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidepalstalla?
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Sosiologia
Työn ohjaaja:	Hannu Katajamäki
Valmistumisvuosi:	2011

Sivumäärä: 92

TIIVISTELMÄ:

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten maahanmuuttajuus tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidepalstalla. Maahanmuuttokeskustelun nähdään rakentavan sosiaalista todellisuutta, jossa diskurssit rakentuvat osana sosiaalisia käytäntöjä. Mielenkiinto kohdistuu tässä tutkimuksessa sekä diskurssien sisäisiin että niiden välisiin valtarakenteisiin. Diskursseja tarkastellaan niitä rakentavien ja rajoittavien ideologioiden kautta. Maahanmuuttokeskustelun mielipiteiden taustalla vaikuttaa nationalismi, individualismi ja monikulttuurisuuden ideologia. Ne vaikuttavat siihen, miten maahanmuuttajuus tuotetaan mielipidepalstan teksteissä.

Tutkimuksessa peilataan Durkheimin esimodernin ja modernin yhteiskunnan solidaarisuuden muotoja monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Esimodernin yhteiskunnan mekaaniseen solidaarisuuteen pohjautuva nationalismi välittää vierauden pelkoa, jolloin erilaisuus koetaan uhkana yhteisölle. Silloin maahanmuuttajuus tuotetaan negatiivisin diskurssein. Toiseusdiskurssi tuottaa vahvasti maahanmuuttajuutta tällaisesta näkökulmasta. Myös haitta- ja hyötydiskurssi sekä yhtenäinen ryhmä -diskurssi pohjautuvat enimmäkseen negatiiviseen maahanmuuttajuuden tuottamiseen. Silloin maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhde välittyy moraalisen disintegraation eli arvojen konfliktin kautta. Modernin yhteiskunnan orgaaninen solidaarisuus heijastaa puolestaan individualismin ja monikulttuurisen ideologian tavoin erilaisuuden hyväksymistä. Tällöin maahanmuuttajuutta voidaan tuottaa positiivisella tavalla, monikulttuurisuus diskurssin kautta. Myös kehitysdiskurssi tuottaa enimmäkseen positiivista maahanmuuttajuutta. Positiivisin diskurssein tuotettu maahanmuuttajuus kertoo maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välisestä moraalisesta integraatiosta, jolla tarkoitetaan heidän arvojensa kohtaamista.

Diskurssit tuottavat myös käsityksiä suomalaisesta kulttuurista. Monikulttuurisuuden ideologiaan nojattaessa suomalaisen kulttuuriin ymmärretään olevan jatkuvassa muutoksessa. Sen nähdään muuttuvan myös maahanmuuttajien kulttuurien vaikutuksesta. Siten suomalaisen kulttuurin puolustamiseen ei katsota olevan tarvetta. Nationalismin ideologiaan perustuva suomalaisuuden käsitys puolestaan tuottaa suomalaisuutta pysyvyyden näkökulmasta. Silloin suomalaisen kulttuurin nähdään olevan vaarassa hävitä maahanmuuton takia, jolloin sitä ollaan valmiita puolustamaan sulkemalla maahanmuuttajat yhteiskunnan ulkopuolelle. Tämä kiteytyy ”Me ja muut” -asetelmassa, jossa kantasuomalaiset nähdään yhdenmukaisena kansakuntana ja maahanmuuttajat yhtenäisenä vähemmistöryhmänä.

Kantasuomalaisten suurempi aktiivisuus Helsingin Sanomien maahanmuuttokeskustelussa vahvistaa maahanmuuttajuuden tuottamista kantasuomalaisten näkökulmasta. Maahanmuuttajuus määrittyy suhteessa siihen, millainen käsitys kirjoittajalla on suomalaisesta kulttuurista. Maahanmuuttokeskustelu on siten keskustelua suomalaisuudesta.

AVAINSANAT: monikulttuurisuus, nationalismi, individualismi, moraalinen integraatio ja moraalinen disintegraatio

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Maahanmuuttokeskustelu oli vahvasti esillä mediassa keväällä 2010. Mielipidepalstoilla käytiin tuolloin tiivistä keskustelua maahanmuuttokysymyksistä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan Helsingin Sanomien maahanmuuttoon liittyviä mielipidepalstan tekstejä, jossa maahanmuuttajat saavat äänensä kuulumaan. Yleiskäsitteenä maahanmuutolla tarkoitetaan maasta toiseen muuttamista, jolloin syynä oleskeluun voivat olla esimerkiksi työ, opiskelu tai pakolaisuus (Sisäasiainministeriö 2010). Vuonna 2010 Suomessa arvioitiin olevan 167 954 ulkomaalaistaustaista henkilöä (Tilastokeskus 2011). Suomi on pysynyt geopoliittisen sijaintinsa ja sosioekonomisen historiansa takia varsin “esi-modernina”, toisin sanoen suljettuna yhteiskuntana. Ulkomailla asuvien suomalaisten määrä on ollut ja on tälläkin hetkellä suurempi kuin Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä. (Clarke 2004: 633.)

Tämä tutkielma pohjautuu osittain kandidaatin tutkielmaani, jossa tarkastelin yhteiskunnan integraatio-ongelmaa maahanmuuton näkökulmasta. Tutkielmassani nousi esille kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien arvojen konflikti, joka tulee ilmi asenteiden kiristymisenä ja rasismina. Tällöin maahanmuuttajia ei arvosteta yksilöinä, vaan heidät nähdään heidän taustansa takia eriarvoisina. Modernisoitumisen myötä yksilöä arvostetaan kuitenkin yhä enemmän sellaisenaan eli esimerkiksi niin, että hänen kulttuurillinen ja kielellinen taustansa jätetään huomiotta. Tässä tutkielmassa painottuu maahanmuuttajutta tuottavien tapojen tarkastelu moraalisen integraation ja disintegraation näkökulmasta.

Sosiologiassa tuotetaan kolmenlaista informaatiota. Teoksessa *Sosiologian klassikot* sama esitetään avainmetaforina. Sosiaalisuuden perusta viittaa mikroanalyyysiin. Tällöin keskustellaan muun muassa toiminnasta, vuorovaikutuksesta, kasvokkaisuuteen perustuvasta läsnäolosta tai sosiaalisesta integraatiosta. Differentiaatio ja integraatio viittaavat makroanalyyysiin, jolloin tarkastellaan systemiteoreettisesti järjestelmäksi käsitetyn yhteiskunnan eriytymistä ja yhdentymistä. Tällöin keskustellaan ikään kuin yhteiskun-

nasta kokonaisuudessaan. Aikalaisanalyysi viittaa lopulta siihen hetkeen, jossa ”me juuri nyt elämme”. Tällöin keskustellaan muun muassa vieraantumisesta ja anomiaasta. (Gronow, Noro & Töttö 1996: 11.) Maahanmuuttoa voidaan kuvata yhtenä yhteiskunnallisena järjestelmänä näiden avainmetaforien kautta.

Sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutuksen tasolla kyse on siitä, miten maahanmuuttajien erilainen tausta (kulttuurisesti ja kielellisesti) vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun. Silloin hahmotetaan systeemisyyttä kasvokkaisen vuorovaikutuksen tasolla eli tarkastellaan, miten osapuolet tulevat ymmärretyiksi monikulttuurisissa vuorovaikutuskonteksteissa (Giddens 1984: 28). Eriytymisen sekä integroitumisen tasolla kyse on puolestaan siitä, miten erilaisen taustan omaavat ihmiset integroituvat systeemiteoreettisessa mielessä vieraan yhteiskunnan eriytyneiden alajärjestelmien vaatimuksiin. Alajärjestelmien välinen vaihto muodostaa yhden osan yhteiskuntajärjestelmän yhdentymisestä. Aikalaisanalyysin tasolla kyse on lopulta siitä, miten maahanmuutto leimaa sitä hetkeä, jossa me juuri nyt elämme. Maahanmuutto kuvaa siten eriytynyttä eli modernia yhteiskuntaa, jossa eri kulttuurien kantajat elävät rinnakkain toistensa kanssa. Mielipidepalstojen maahanmuuttokeskustelun voidaan ajatella olevan tällainen yhteiskunnallinen foorumi, jossa tätä yhteiseloä eletään. Tässä tutkielmassa painottuu siten maahanmuutto aikalaisanalyttisessä mielessä.

1.2. Tutkimusongelma

Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää median kautta välittyvää kuvaa maahanmuuttajista, toisin sanoen sitä, miten maahanmuuttajuus tuotetaan mielipideteksteissä. Maahanmuuttokeskustelun puhettavat eli diskurssit rakentuvat tietynlaisista asenteista maahanmuuttajia kohtaan. Nationalismin, individualismin ja monikulttuurisuuden ideologian oletetaan vaikuttavan näiden asenteiden taustalla. Näillä uskotaan olevan vaikutusta siihen, miten maahanmuuttajuus tuotetaan. Maahanmuuttokeskustelun nähdään rakentavan sosiaalista todellisuutta, jossa diskurssit rakentuvat osana sosiaalisia käytäntöjä. Näitä käytäntöjä säätelevät valtarakenteet tietyn diskurssin sisällä sekä diskurssien välil-

lä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan siten sekä diskurssien sisäisiä että niiden välisiä valtarakenteita.

1.3. Aiheen rajaus

Tutkimuskysymyksinä ovat seuraavat: millaisia diskursseja maahanmuuttokeskustelussa havaitaan? Mitkä ovat toimijoiden suhteet diskurssien sisällä? Millaisia ovat diskurssien väliset suhteet? Miten individualismi, monikulttuurisuuden ideologia ja nationalismi näkyvät maahanmuuttokeskustelun diskursseissa?

1.4. Aineisto

Tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valittiin valtakunnallisesti luetuimman sanomalehden, Helsingin Sanomien mielipidepalstan maahanmuuttoa käsittelevät tekstit. Erilaiset keskustelupalstat Internetissä olisivat välittäneet mitä luultavimmin yksipuolisia, kriittisiä asenteita maahanmuuttajia kohtaan. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin kuvata monipuolisesti niitä puhetapoja, joita maahanmuuttajista muodostetaan. Maahanmuuttokeskustelun kannalta Helsingin Sanomien mielipidepalsta on merkittävä foorumi, jossa kirjoittajien tekstit julkaistaan, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, heidän omalla nimellään. Helsingin Sanomat pyysi mielipidepalstallaan maahanmuuttajia osallistumaan maahanmuuttokeskusteluun ja kertomaan kokemuksiaan kotoutumisesta. Lehti toivoi erityisesti kiintiöpakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kirjoituksia. Helsingin Sanomien toimintaa ohjaa sananvapauslaki ja toisaalta sitä rajoittaa kunnianloukkaukseen liittyvä laki. Lähtökohtana mielipidetekstien valinnassa oli se, että kirjoituksessa on mielipide, joka on perusteltu. Loukkaavia tekstejä ei julkaistu. Lehden motiivi oli saada aikaan monipuolista keskustelua, jolloin kahta samantyyppistä tekstiä ei julkaistu.

2. DISKURSSIT VALLAN RAKENTEINA JA KRITIIKKINÄ

2.1. Diskurssi käsitteenä

Tässä tutkielmassa analysoidaan maahanmuuttokeskustelun diskursseja. Diskurssit voidaan kuvata puhetapoina, ajattelutapoina tai tapoina esittää jokin kohde. (Hall 1999: 105.) Fairclough antaa diskurssille kaksi merkitystä. Kielitieteissä korostuu diskurssin merkitys sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena todellisissa sosiaalisissa tilanteissa. Yhteiskuntatieteissä painottuu diskurssin merkitys todellisuuden sosiaalisena konstruktiona eli tiedon muotona. (Fairclough 1995: 31.) Tässä tutkimuksessa painotetaan diskurssin merkitystä juuri yhteiskuntatieteellisessä merkityksessä. Siten tiedon ja vallan suhde nousee merkitykselliseksi tämän tutkielman kannalta. Diskurssit nimittäin tuottavat erilaisista kohteista merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin. Tällaisella tiedolla on siten todellisia seurauksia. Diskurssit toimivat aina suhteessa valtaan: ne ovat osa vallan levittäytymistä, mutta toisaalta ne myös kyseenalaistavat valtarakenteita. (Hall 1999: 105.)

Diskurssi voidaan Hallin mielestä rinnastaa sosiologien ”ideologiaksi” kutsumaan ilmiöön. Tällöin se on joukko lausumia tai uskomuksia, jotka tuottavat tietoa, joka palvelee tietyn ryhmän tai luokan etuja. (Hall 1999: 100.) Fairclough käsittää ideologian myös merkitykseksi, joka palvelee valtaa. Ideologiat on havaittavissa tekstissä epäsuorina väittäminä, jotka esiintyvät usein tekstin alkuoletuksissa itsestäänselvyyksinä. Ideologiat vaikuttavat eriarvoisten valtasuhteiden ylläpitämiseen ja muotoutumiseen. (Fairclough 1995: 25.)

2.2. Diskurssien sisäiset valtasuhteet

Kun tarkastellaan diskurssien sisäisiä valtarakenteita, kiinnitetään huomio ensinnäkin siihen, mitä diskurssissa sanotaan tai tehdään. Toisekseen pyritään hahmottamaan, millaiset toimijoiden väliset suhteet ovat diskurssissa. Tällöin tarkastellaan maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten asemia toisiinsa nähden. Kolmas ulottuvuus kertoo siitä, mil-

laisiin subjektipositioihin ihmiset voivat asemoitua tai millaisia asemia heille annetaan. Tällöin nostetaan esiin niitä määritelmiä, joita maahanmuuttajista tuotetaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 86–87.)

Diskurssien sisäisiä valtasuhteita voidaan kuvata myös ideologian käsitteen avulla. Kriittinen diskurssianalyysin pyrkimys on tarkastella ideologioiden ja valtasuhteiden tapaa rakentaa ja rajoittaa diskurssia (Fairclough 1995: 12). Ideologialla tarkoitetaan näkemystä ja uskomuksia maailmasta. Näiden pohjalta rakentuu ajatusjärjestelmä, joka ohjaa toimintatapoja. Ideologiat sijoittuvat yhteiskunnan tasolle, makrotasolle. Nämä ideologiat ovat perusta diskursseille, jotka kierrättävät tai haastavat ideologioita kielellisin keinoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 59.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ideologioiden osalta nationalismiin, individualismiin sekä monikulttuurisuuden ideologian tapaa rakentaa ja rajoittaa diskursseja. Individualismi ja monikulttuurisuuden ideologia limittyvät tiiviisti toisiinsa. Valtasuhteiden merkityksiä diskurssien rakentumisessa kuvataan kantasuomalaisen ja maahanmuuttajien välisen valtasuhteen kautta. Keskeistä tutkimuksessani on se, millaisissa diskursseissa maahanmuuttajuus merkityksellistyy, ja kuinka maahanmuuttajista puhutaan. Näillä diskursseilla voidaan ajatella olevan valtaa, koska ne vaikuttavat siihen, miten maahanmuuttajiin suhtaudutaan ja millaisen aseman he saavat suomalaisessa yhteiskunnassa.

2.3. Hegemoniset diskurssit

Diskurssien voima näkyy niiden kyvyssä nimetä ja hierarkisoida sekä nostaa esiin ja jättää huomiotta ilmiöitä ja ihmisiä. Diskursseilla on yhteys tapaamme ja keinoihimme tietää. Tämän kyvyn liittäminen historiallisesti ja yhteiskunnallisesti paikannettuun kielenkäyttötilanteeseen ja toimijoihin, muodostaa leikkauspisteen, jolla on yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Tällaista leikkauspistettä nimitetään representaatioksi. Kielen luonne representoida maailmaa koskee sitä, miten maailma esitetään ja kuvataan. Representaatio kertoo merkityksenannon sosiaalisesta, sopimuksenvaraisesta ja vaikutusvaltaisesta luonteesta. Diskursseilla ajatellaan olevan valtaa, joka perustuu siihen, että kieli kuvaa, rajaa, määrittelee, muuttaa, haastaa ja asemoi ilmiöitä ja ihmisiä. Diskurssit vai-

kuttavat erilaisilla tasoilla vallan kohteina ja välineinä. Tällaisia tasoja ovat yksittäiset kielelliset ilmaukset, tilanteet ja yhteiskunnalliset ilmiöt. Diskursseilla on voima muodostaa käsityksiämme maailmasta, tapahtumista sekä ihmisistä kielen ja kulttuurin resurssien välityksellä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 53–56.) Tässä tutkielmassa muodostetut diskurssit voidaan siten ymmärtää olevan osa vallan rakennetta. Ne muodostavat käsityksiämme maahanmuuttajista. Jokisen, Juhilan ja Suomisen mukaan valtasuhteiden analysoimisessa kiinnostus kohdistuu siihen, miten valtasuhteet tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä. Silloin tarkastellaan, miten jotkut tiedot saavat totuuden aseman ja millaisia subjektipositioita niissä tuotetaan ihmisille. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 75.) Tällöin diskurssin voidaan ymmärtää toimivan myös vallan kritiikkinä.

Tietynlaisen tiedon muodostuminen diskurssien, niiden keskinäisten järjestyksien, yhteenliittymien ja poissulkemisen kautta sulkee toisenlaista tietoa ulkopuolelleen. Diskurssien välinen valtakamppailu muotoutuu siten järjestymisen kautta. Vain jotkut diskurssit pääsevät ääneen, toiset hiljennetään, unohdetaan tai marginalisoidaan. Diskurssit ovat siis eriarvoisia: kielenkäyttäjät ja vuorovaikutuskontekstit (yhteisöt, kulttuurit) ovat asettuneet tiettyyn diskurssijärjestykseen. Diskurssien tarjoamat näkemykset maailmasta, sen tiedosta, toimijoista ja toiminnasta ovat omaksuttuja. Ne tunnetaan siten tutuiksi, ja niitä arvostetaan ja pidetään itsestään selvinä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 58–59.) Näiden itsestään selvinä pidettyjen näkemysten kritisointi paljastaa diskurssijärjestykseen perustuvan valtarakennelman, jolloin diskurssin voidaan ymmärtää toimivan vallan kritiikkinä.

2.4. Diskurssianalyysi teoreettisena viitekehyksenä

Diskurssianalyysi on laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ihmisten käyttäytymistä ja hahmottamaan vuorovaikutuksessa rakentuvia tulkintoja ja merkityksiä. Tutkimuskohteena on siten ihmisten merkitysmaailma. Lähtökohtana on ajatus siitä, että tutkittava ja tutkija kuuluvat samaan maailmaan, joka rakentuu merkityksistä, joita ihmiset tapahtumille ja ilmiöille antavat. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 139.)

Diskurssianalyysi pohjautuu konstruktionistiseen näkökulmaan. Sosiaalinen konstruktionismi näkee kielenkäytön osana todellisuutta, toisin kuin realismi, joka tarkastelee kielenkäyttöä siltana todellisuuteen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 9.) Aittola ja Raiskila toteavat *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* -teoksen jälkisanoissa, että konstruktionismia voidaan pitää sosiologisena kantana, jonka mukaan tieto todellisuudesta välittyy ja rakentuu sosiaalisissa prosesseissa (Aittola & Raiskila 1994: 213–231). Diskurssianalyysi on siten kielenkäytön tutkimusta, jossa analyysin kohteena on se, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 9). Tässä tutkielmassa analyysin kohteena olevat mielipidetekstit muodostavat yhdenlaisen maahanmuuttokeskustelun foorumin, joka koostuu erilaisista sosiaalisista käytännöistä. Tässä foorumissa tuotetaan sosiaalista todellisuutta maahanmuuttajuudesta.

Diskurssianalyysi ei ole kuitenkaan selkeärajaaninen tutkimusmenetelmä, vaan ennemminkin väljä teoreettinen viitekehys. Se sallii erilaisia tarkastelutapoja ja menetelmällisiä sovelluksia. Tämä tutkielma nojaa Jokisen, Juhilan ja Suonisen laatimaan neljään teoreettiseen oletukseen. Heidän mukaansa kielen käyttö on ensinnäkin sosiaalista todellisuutta rakentava. Toisekseen he olettavat, että on olemassa useita rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä. Kolmanneksi merkityksellinen toiminta on sidottu kontekstiin, ja neljänneksi kielen käytöllä on seurauksia tuottava luonne. (Jokinen ym. 1993: 17–18.)

Kun tarkastellaan kielen käyttöä sosiaalista todellisuutta rakentavana, nähdään kielen käyttö konstruointina. Tämä tarkoittaa sitä, että merkityksellistämme ne kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. Oman kulttuurin jäsenenä meidän on vaikea havaita sanojen konstruktivisuutta. Käyttämämme sanat sisältävät kohteissaan piileviä oletuksia siitä, mikä on luonnollista. Diskurssianalyysi pyrkii tekemään näkyväksi tällaisia konstruktioita. Sille on ominaista näiden konstruktioiden vakiintumisen ja vaihtelun näkyväksi tekeminen ja selittäminen selvästi. Konstruktivisuus voidaan liittää kielen jäsentämiseen sosiaalisesti jaettuina merkityssystemeinä. Merkitysten nähdään muodostuvan suhteessa toisiinsa ja merkitysten erotuksen kautta. Konstruktiviseen merkityssystemee-

miin liittyy ei-heijastavuuden idea. Tällä tarkoitetaan sitä, että kieltä ja kielenkäyttöä ei oleteta todellisuuden kuvaksi. Diskurssianalyysissä ei keskitytä ulkoiseen eikä sisäiseen, psyykkiseen todellisuuteen, vaan siinä pysytellään merkityksellisen toiminnan alueella. Tällöin pyritään muodostamaan selitysvoimaisia kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä jatkuvasti uusinnetaan. (Jokinen ym. 1993: 18–21.) Maahanmuuttajuutta tutkittaessa ei siten lähdetä liikkeelle esimerkiksi kulttuuristen erityispiirteiden kuvaamisella ottaen ne kategorisesti annettuina. Kiinnostus kohdistuu ennemminkin siihen, miten maahanmuuttajuus tuotetaan ja miten siihen liittyviä määrittelyjä tullaan muodostaneeksi. Maahanmuuttokeskustelu nähdään sosiaalisena toimintana, jossa maahanmuuttajuutta rakennetaan erilaisin diskurssein.

Se että kielen käyttöä ei tulkita todellisuuden ”luonnolliseksi” kuvaksi, ei tarkoita kuitenkaan sitä, että kielen käyttö erotetaan ”oikeasta” todellisuudesta. Kielen käyttö ja muu todellisuus ovat nimenomaan yhteen kietoutuneita, sillä aineelliset ja käsitteelliset asiat nähdään erilaisten merkityssystemien avulla. Merkityssystemit eivät muodostu yksittäisten ihmisten ajatuksissa, vaan ne rakentuvat erilaisten sosiaalisten käytäntöjen osana. (Jokinen ym. 1993: 21–22.) Tästä johtuen diskurssianalyysissä keskitytään sekä ilmiön kielelliseen mikroanalyysiin että sen sosiaaliseen makrotasoon. Nämä tasot sidotaan käsitteiden avulla toisiinsa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 169.) Esimerkiksi maahanmuuttajuutta koskevien kielellisten ilmausten mikroanalyysi tuottaa tietoa maahanmuuttajien asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Makrotasoa koskeva etukäteistieto maahanmuuttajien asemasta vähemmistönä Suomessa toimii myös karttana mikroanalyysiä tehdessä.

Myös oletus rinnakkaisista ja keskenään kilpailevista merkityssystemeistä saa roolinsa tässä tutkimuksessa. Tämän oletuksen mukaan sosiaalinen todellisuus hahmottuu moninaisena, jolloin erilaiset merkityssystemit merkityksellistävät maailmaa eri tavoin. Diskurssianalyysissä ei ole tarkoitus tulkita diskursseja sinänsä, vaan selvitetään sitä, miten ne aktualisoituvat sosiaalisissa käytännöissä. Interdiskursiivisuuden käsite liittyy merkityssuhteiden määrittämiseen suhteessa toisiinsa. Ne eivät rakenna sosiaalista todellisuutta itseriittoisesti. Diskurssit voivat muodostua sekä rinnakkaisista että keskenään kilpailevista merkityssystemeistä. Jotkut diskurssit voivat saada enemmän jalansi-

jaa kuin toiset. Tällaiset vahvat diskurssit pitävät yllä itsestään selvinä pidettyjä ”totuuksia” vaihtoen vaihtoehtoisia ”totuuksia”. (Jokinen ym. 1993: 24–29.)

Oletus merkitysten kontekstisidonnaisuudesta liittyy vuorovaikutuskontekstiin, joka on tulkinnan kohteena olevan tekstin sosiaalinen ja institutionaalinen konteksti (Wodak 1996: 8). Tämän tutkimuksen sosiaalisena ja institutionaalisenä kontekstina on mielipidepastan maahanmuuttokeskustelu. Maahanmuuttokeskusteluun vaikuttaa se, mitkä tekstit valikoidaan julkaistaviksi. Kulttuurikonteksti pitää sisällään käsityksen siitä, että tekstit ovat osa kulttuuria. Tekstien tulkinta on siten väistämättä myös kulttuurin tulkintaa. (Sulkunen 1998: 160.) Tässä tutkimuksessa kulttuurikontekstin osalta korostuu suomalaisen kulttuurin tulkinta. Yhteiskuntakontekstia voidaan tulkita vallan käsitteen avulla. Valtasuhteiden osalta nousee vähemmistön (maahanmuuttajat) ja enemmistön (kantasuomalaiset) yhteiskunnalliset asemat tarkastelun kohteeksi. Pietikäisen mukaan etnisiä vähemmistöjä koskevissa uutisissa enemmistön edustajat toimivat useimmiten aktiivisina toimijoina, kun taas vähemmistön edustajat saavat kohteen roolin (Pietikäinen 2002: 28).

Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta liittyy siihen, että lausumat välittävät jotain todellisuuden luonteesta ja rakentavat tuota todellisuutta. Kielenkäyttöä ei siten eroteta varsinaisesta tekemisestä pelkäksi asioiden kuvaamiseksi. Kielenkäytöllä ajatellaan olevan siis funktionaalinen. Funktionaalisuudessa on kyse siitä, mitä kielenkäyttäjä ilmaisullaan tekee, ja mitä hän tulee sillä tuottaneeksi. Kielenkäytöllä on kuitenkin yksittäisten tilanteiden lisäksi laajempia, ideologisia seurauksia. Ne liittyvät diskurssien ja vallan yhteenkietoutumiseen. Esimerkiksi alistussuhteiden legitimoiminen ja ylläpitäminen voivat olla kielenkäytön ideologisia seurauksia. Samalla diskurssilla voi olla näkökulmasta riippuen sekä kielteisiä että myönteisiä seurauksia. Analyysin tarkoituksena on selvittää näitä seurauksia, jotka ovat monesti piilossa olevia ja ristiriitaisia. Ideologisten seurausten näkyväksi tekeminen erottaa sen eettisestä ja moraalisisesta relativismista eli kaiken hyväksymisestä sekä lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista merkitystä. Tämä mahdollistaa vaihtoehtoisten sosiaalisen todellisuuden jäsentämisen. Silloin kun tutkija arvioi omaa suhdettaan valtaan, on kyse siitä, miten tutkimustuloksina syntyneet diskurssit sekä ne diskurssit, joihin tutkija itse sitoutuu, rakentavat todelli-

suutta. Kyse on myös siitä, millaisia seurauksia näiden diskurssien käytöllä mahdollisesti on. (Jokinen ym. 1993: 41–45.) On tärkeää vielä mainita, että kantasuomalaisena tutkijana minun suhteeni valtaan vaikuttaa osaltaan tämän tutkimuksen rakentumiseen. Tutkimustuloksina syntyneet diskurssit rakentavat yhdenlaista sosiaalista todellisuutta. Ne diskurssit, jotka jäävät tarkastelun ulkopuolelle, voisivat tuottaa toisenlaista sosiaalista todellisuutta.

3. KANSALLINEN KULTTUURI JA MONIKULTTUURISUUS

3.1. Kansallisvaltion ja individualismin ongelma

Historia näyttää todistavan, että valtiota ei luotu estämään yksilöä harjoittamasta hänen luonnollisia oikeuksiaan. Valtio nimenomaan luo, organisoii ja mahdollistaa nämä oikeudet. Durkheim väittää, että ihminen on ihminen vain sen vuoksi, että hän elää yhteiskunnassa. Sosiaalisen alkuperän sivuuttaminen jättäisi jäljelle vain elämellisyuden. Yksilö oli kuitenkin traditionaalisessa yhteiskunnassa alamainen valtiolle. Tällöin yksilöä koskevat asiat olivat hänen persoonallisuudelleen suhteellisen merkityksettömiä, ja niillä oli vähän moraalista painoarvoa. Hänen henkilökohtaiset näkemyksensä ja uskomuksensa sekä erilaiset pyrkimykset yksilönä näyttivät mitättömiltä. Sen sijaan yhteisiä uskomuksia, kollektiivisia pyrkimyksiä, kansallisia traditioita ja symboleita arvostettiin. (Durkheim 1992: 55–60.) Tällaisia esimoderneja yhteiskuntia pitivät koossa tunteet, uskomukset, arvot ja normit (Gronow, Noro & Töttö 1996: 180). Esimodernin yhteiskunnan kiinteys perustui yhtäläisyyksiin, jolloin kollektiivinen tajunta kattoi inhimillisen tajunnan yksilöllisyyden kustannuksella. Tällöin persoonallisuus katosi solidaarisuuden tieltä. Siksi emme ole niinkään yksilöitä vaan kollektiivisia olentoja. (Durkheim 1990: 126–127.) Niinpä Durkheim sanoo:

"Sosiaaliset molekyylit, jotka pysyvät vain tällä tavalla koossa, eivät siis voi liikkua yhdessä paitsi sikäli kuin niillä ei ole omaa itsenäistä liikettä; näin on myös epäorgaanisten kokonaisuuksien molekyylilien laita. Siksi ehdotamme, että tällaista solidaarisuutta kutsutaan mekaaniseksi." (Durkheim 1990: 127.)

Yksilöllisen elämän laajuus kasvoi kuitenkin historian kuluessa ja tuli merkittäväksi moraalisen arvostuksen kohteeksi. Yksilö omaksui tällöin yhä laajemmat oikeudet oman persoonansa suhteen. Hän alkoi muodostaa hänelle itselleen sopivia ideoita maailmasta. Hän alkoi myös kehittää keskeisiä ominaisuuksiaan ilman esteitä. Yksilöstä tuli siten itsenäisen toiminnan keskus, henkilökohtaisten voimien järjestelmä, jota ei voida enää lakkauttaa. (Durkheim 1992: 55–60.) Modernin yhteiskunnan järjestys perustui erilaisuuden hyväksymiseen (Kerkelä 2004: 82). Tämä erilaisuus nojaa työnjakoon. Modernin yhteiskunnan sosiaalisiksi siteiksi Durkheim asetti juuri työnjaon, joka ei vaatinut

ylhäältä tulevaa kontrollia vaan syntyi luonnollisesti, samaan tapaan kuin esimodernin yhteiskunnan kiinteys (Gronow, Noro & Töttö 1996: 182). Niinpä hän jatkaa:

"Tämä solidaarisuus muistuttaa korkeammanasteisilla eläimillä havaittua. Itse asiassa jokaisella orgaanilla on oma erityisluonteensa, autonomiansa, ja silti organismin yhtenäisyys on sitä suurempi, mitä korostuneempi osien yksilöllisyys on. Tämän analogian perusteella ehdotamme, että tätä työnjaosta aiheutuvaa solidaarisuutta kutsutaan orgaaniseksi." (Durkheim 1990: 128.)

Esimoderni yhteiskunta kuvautuu siten yhdenmukaisuuden ja vähäisen työnjaon kautta, kun taas moderni yhteiskunta toimintojen erikoistumisen eli syvenevän työnjaon kautta. (Durkheim 1990). Tällä tarkoitetaan sitä, että olemme riippuvaisia tosista ihmisistä sen vuoksi, että he ovat erikoistuneet työhön, johon me emme itse ole erikoistuneet. Me olemme siten riippuvaisia muista ihmisistä. Tämä tarve synnyttää sosiaalista solidaarisuutta keskinäisriippuvuuden kannalta.

Durkheimin mukaan kansallinen yhtenäisyys perustuu individualismiin ja sen arvottamiseen. Tällaisella yksilön pyhittämisellä on globaali suhde, jossa kansalliset, etniset, kielelliset tai sosiaaliset rajat ja taustat eivät nouse merkittäviksi tekijöiksi. Ihmisarvo ja vapauden ideaali eivät voineet toteutua pelkän idean voimalla, vaan ne tarvitsivat tuekseen vahvan poliittisen organisaation, modernin valtion yhtenäisyyden luoja. (Durkheim 1961: 76.) Durkheim määrittelee kansallisvaltiot toisistaan erottuviksi kulttuurisiksi kokonaisuuksiksi, joissa kansalliset tapahtumat, traditiot ja perinteet muodostivat perustan yhteisöllisyydelle. Toisaalta kansallisvaltio oli hänen mielestään myös yksikkö, joka mahdollisti parhaiten vapauden, veljeyden ja tasa-arvon ideaalien toteutumisen niin kansallisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Kansallisvaltion legitimitetin rakentaminen individualismi-kultin varaan aiheuttaa kuitenkin ristiriidan ”kansallisen” ja ”globaalin” näkökulman välillä, sillä Durkheim piti kiinni samanaikaisesti sekä individualismi-kultista että kansallisen eheyden ja erityisyyden vaalimisesta. Ristiriitaa syvensi myös se, että nämä näkökulmat ovat Durkheimille toisensa poissulkevia yhteisöllisyyden pidäkkeitä. Individualismi-kultin kehittymisen syyksi Durkheim katsoi juuri yhteisöllisten tekijöiden, kuten yhteisten arvojen ja uskomusten rapautumista yhteiskunnallisen modernisaatioprosessin seurauksena. Individualismi-kulttia ei tarvittu siellä, missä

perinteiset yhteisöllisyyden pidäkkeet säilyttivät asemansa tai korvautuivat uusilla yhteisillä uskomuksilla, kuten kansakunnalla arvona itsessään. (Kangas 2006: 290–293.)

Modernisoitumisen myötä yksilöä arvostetaan yhä enemmän sellaisenaan eli esimerkiksi niin, että hänen kulttuurillinen ja kielellinen taustansa jätetään huomiotta. Toisaalta maahanmuuttajiin kohdistunut asenteiden kiristyminen ja rasismi kertovat siitä, ettei heitä arvosteta yksilöinä, vaan että heidät nähdään juuri heidän taustansa takia eriarvoisina. Durkheimin määrittelemään kansallisvaltion ideaan nojaaminen kuvaa kulttuurisesti homogeenisen kansan ja sen traditioiden sekä perinteiden arvostamista. Individualismin arvottamisen rinnalla voidaan nähdä elävän edelleen sellaisia kansallisia traditioita ja perinteitä, joiden tiukka noudattaminen ei anna tilaa individualismin arvottamiselle. Erilaisuuden kohtaaminen individualismin näkökulmasta kuvaa puolestaan moniarvoista näkökulmaa. Individualismi luo avointa asennetta erilaisia ihmisiä kohtaan, jota monikulttuurisen yhteiskunnan rakentaminen tarvitsee.

Durkheim kytkee individualismin käytäntöön. Hänen vaatimuksensa individualismille on sen pohjautuminen moraaliin ja sosiaalisiin instituutioihin. Durkheim muistuttaa, että vanhat tavat kestävät kauemmin kuin uskomme ja haluaisimme, huolimatta moraalista säännöistä. Syynä tähän on se, että individualististen moraalisten sääntöjen toteutumiseksi ei riitä, että niitä vahvistetaan tai että ne käännetään hienoiksi järjestelmiksi. Yhteiskunta täytyy rakentaa pikemminkin niin, että niiden toteutuminen on mahdollista ja jatkuvaa. (Durkheim 1992: 59–60.) Tällä Durkheim tarkoittaa sosiaalisten instituutioiden jäykkyyttä omaksua uusia virtauksia. Individualististen moraalisten sääntöjen on institutionalisoiduttava, jotta ne voisivat säädellä sosiaalista toimintaa. Siellä, missä uudet individualistiset moraaliset säännöt eivät saa tilaa, yksilöä ei arvosteta sellaisenaan. Tällöin ihmisen arvoa määrittelee jotkin muut kriteerit, kuten kulttuurillinen ja kielellinen tausta.

Durkheimin individualismikultti käsittää ajatuksen siitä, että koko ihmiskunta on kunnioittamisen arvoinen (Durkheim 1986: 59). Durkheim liittää individualismin arvostamisen kuitenkin yhteiskunnan rajaamiseen. Hän puhuu yhteiskunnasta moraalisesti määrittyvänä kokonaisuutena sen lisäksi, että se on erilaisiin toiminnan piireihin eriytynyt or-

gaani. Kansallisvaltion rajat noudattelevat solidaarisuuden rajoja, jolloin yksittäiset kulttuurit sulkeutuvat kansallisvaltion rajojen sisään. Kulttuuri muotoutuu tällöin omanlaisekseen peilaamalla erityispiirteitään suhteessa muihin kulttuureihin. Tällainen profilointi sulkee helposti muut pois tai asettaa ne alempaan asemaan. (Kangas 2006: 280–282.) Tämä näkökulma tekee ongelmalliseksi suhtautumisen uusiin tulokkaisiin, koska solidaarisuutta osoitetaan vain oman kulttuurin edustajia kohtaan. Durkheimin individualismi käsittää siten yleisinhimillisen arvostamisen piirteen, jonka hän rajaa kuitenkin kansallisvaltioiden sisään. Tämä rajausta tarkoittaa suomalaisen yhteiskunnan osalta sitä, että ainoastaan Suomessa syntyneitä arvostetaan yksilöinä. Durkheimin ajatus ihmiskunnasta arvokkaana jää vaillinaiseksi silloin, kun nojataan kansakunnan sisäiseen solidaarisuuden tunteeseen.

3.2. Homogeeninen kulttuuri

Nationalismi

Nationalismin määrittelemisen on kautta aikojen ollut ongelmallista moderneissa yhteiskuntatieteissä sekä historiankirjoituksissa. Anderson paikantaa nationalismin ja kansakunnan käsitteen synnyn 1700-luvun lopulle. Hän määrittelee kansakunnat seuraavasti:

”Ne ovat kuviteltuja poliittisia yhteisöjä – ja ne on kuviteltu sisäisesti sekä rajalliseksi että täysivaltaisiksi” (Anderson 2007: 38–46).

Kuviteltuja ne ovat siksi, että kansakunnat sisältävät niin paljon jäseniä, että he eivät voi tuntea suurinta osaa kanssakansalaisistaan. He eivät voi edes kuulla toisistaan, vaikka jokaisen mielessä elää kuva heidän yhteydestä toisiinsa. (Anderson 2007: 1, 38–46.) Castells käyttää puolestaan kansan käsitettä (nation) viitatessaan niihin kulttuurisiin yhteisöihin, jotka rakentuvat ihmisten mielissä ja kollektiivisessa muistissa, silloin kuin he jakavat yhteisen historian ja poliittiset suunnitelmat (Castells 1997: 51).

On syytä huomauttaa, että yhteiskunnan idea syntyi kansakunnan käsitteen muotoutu-

misen aikoihin. Yhteiskunta oli tosin jo 1500-luvulla tarkoittanut yhteisöä tai seuraa eurooppalaisissa kielissä. Esimerkiksi englannin kielessä sitä alettiin käyttää käsitteenä, joka kuvaa sitä instituutioiden ja suhteiden kokonaisuutta, jossa suuri ihmisjoukko elää. Myöhemmin 1700-luvulla yhteiskunnan käsite sai kuitenkin abstraktimman merkityksen, jolloin se määriteltiin instituutioita ja suhteita koskevien ehtojen kautta. (Williams 1988: 291–295.)

Alasuutari määrittelee nationalismin kulttuurisesta näkökulmasta. Silloin sillä tarkoitetaan sellaista nationalismia, jossa koko kansakunta rakentaa itseymmärryksensä kansallisuutensa ja kansallisten kulttuuripiirteidensä varaan. Tällöin nationalismilla viitataan kansakuntaan ja kansallisuuteen sosiokulttuurisina konstruktiona. Tämän kansakuntakonstruktion mukaan kaikilla maailman ihmisillä on jonkin maan kansalaisuus. Kun nationalismi määritellään tällä tavalla, tarkoitetaan sillä modernien valtioiden vallankäytön liittämistä kansalaisiin. Kyse on silloin ”kansanvaltaisesta” valtiosta eli kansallisvaltiosta, jossa äänioikeus koskee ainoastaan maan kansalaisia, ei vakinaisesti maassa asuvia maahanmuuttajaryhmiä. Tällaisessa merkityksessä nationalismin nähdään vaikuttavan kaikissa kansallisvaltioissa. (Alasuutari 1999: 33–48.)

Stevenson jakaa puolestaan nationalismin etniseen nationalismiin ja kansalaisnationalismiin (civic nationalism). Etninen nationalismi olettaa, että kansalaisuus perustuu yhteiseen kulttuuriseen identiteettiin. Tällainen nationalismin määrittely liittyy kansallisten kulttuurien tuhoisiin piirteisiin. Usein oletetaan, että nationalismi pyrkii muodostamaan puhtaan ja homogeenisen kokonaisuuden lukuisista ihmisistä, ja että tämä liittyy myöhäismoderniteetin kulttuuriseen barbarismiin ja etniseen puhdistamiseen. Stevensonin kuva kansalaisnationalismista on positiivisempi. Tässä näkökulmassa jäsenyys ja perusoikeudet ovat sidottu oikeudellis-poliittiseen yhteisön määritelmään. Kansallisen yhteisön oikeudet ja velvollisuudet eivät ole tältä osin tietyn kulttuurin mukaisia vaan universaaleja. (Stevenson 2003: 44–45.) Suomen kansalaisuus perustuu juuri tällaiseen oikeudellis-poliittiseen yhteisön määritelmään, jolloin kansalaisuuden vaatimuksena ei ole yhteinen kulttuurinen identiteetti.

Alasuutari liittää nationalismiin niihin kielteisiinä pidettyihin piirteisiin, jotka ihmiset mieltävät yhteisyyden ja solidaarisuuden tunteeseen kuuluvaksi. Tällöin ”meidän” määrittely kansakunnaksi merkitsee joidenkin määrittelemistä toisiksi. Toiset nähdään ulkopuolisiksi, joita kohtaan ei nähdä olevan velvollisuuksia tai joita pidetään halveksuttavina. Kansakunnan ja kansallisuuden idea liittyy siis läheisesti kansalaisuuden ideaan. Moderneissa yhteiskunnissa asioista päätetään edustuksellisen demokratian pelisääntöjen mukaan. Tämä edellyttää ajatusta keskenään samanarvoisista kansalaisista päätöksen tekijöinä. Kaikista kansalaisista huolehtiminen nähdään kansakunnan velvollisuudeksi. Tämä on kansallinen eli yhteinen etu. Huolehtiminen tapahtuu verorahoilla ja edellyttää tunnetta siitä, että ”meillä” on velvollisuuksia toisiamme kohtaan. (Alasuutari 1999: 43–44.) Maahanmuuttajat saatetaan nähdä tällaisina toisina, joita kohtaan meillä ei ole velvollisuuksia. Tällaiseen kansakunnan ideaan nojaaminen ei mahdollista maahanmuuttajien näkemistä tasa-arvoisina Suomen kansalaisina.

Kansakunnan ja monikulttuurisen yhteiskunnan yhteensovittaminen muodostuu hyvin ongelmalliseksi. Yli kansakunnan menevä koko ihmiskuntaa koskeva päätöksenteko demokratian ideaan nojaten olisi Alasuutarin mielestä liian suuri kokonaisuus. Tällaisessa päätöksenteossa kansakuntien edustajat toimisivat joka tapauksessa kansakuntien edustajina. Alasuutari sitoo me-hengen luomisen kansakunnan luonnollisuuteen, jolla hän tarkoittaa kansakunnan pitämistä luonnollisena kokonaisuutena. Tämä kansakunta voidaan määritellä biologisin perustein, tai sillä voidaan nähdä olevan oma historiansa. Yhteishenkeä luodaan yhteisillä emotionaalisilla kokemuksilla, joita kartutetaan harjoittamalla erilaisia rituaaleja. (Alasuutari 1999: 43–44.) Kansakunnan rajoja on tässä mielessä vaikea häivyttää me-henkeä hävittämättä. Yhteisten kokemusten synnyttämä mehenki on sidoksissa erilaisten rituaalien ylläpitoon. Näiden rituaalien unohtaminen tai kieltäminen saatettaisiin kokea uhkaavan me-henkeä. Tällaiseen nationalismiin viittaaminen tulee merkittäväksi, silloin kun tarkastellaan maahanmuuttajien kulttuurien vaikutusta suomalaiseen kulttuuriin. Oman kulttuurin puolustaminen voidaan nähdä silloin pyrkimyksenä säilyttää me-henki.

Myös Castells puhuu yhteisten kokemusten tärkeydestä. Hänen mielestään etnisyys, uskonto, kieli tai alue ei riitä muodostamaan kansoja ja sisällyttämään nationalismia.

Sen sijaan yhteiset kokemukset kykenevät tähän. Tämä tulee esille hyvin erilaisten maiden osalta. Sekä Yhdysvalloilla että Japanilla on voimakas kansallinen identiteetti ja suurin osa niiden kansalaisista tuntee ja ilmaisee vahvoja isänmaallisia tunteita. Nämä maat ovat hyvin erilaisia kansalaistensa suhteen. Yhdysvallat on yksi etnisesti moninaisimpia valtioita, kun taas Japani on hyvin homogeeninen etnisyyden suhteen. Kuitenkin molemmilla on jaettu historia. Heidän historialliset kertomukset on rakennettu yhteiselle kokemukselle, sosiaalisuudelle, etnisyydelle ja alueellisuudelle. (Castells 1997: 29.)

Suomalainen kulttuuri

Kulttuurin käsite on hyvin monimerkityksinen. Sillä voidaan viitata esimerkiksi yleiseen älylliseen, henkiseen ja esteettiseen kehitykseen tai älyllisen ja taiteellisen toiminnan tuotteisiin. (Alasuutari 1999: 41.) Kulttuuri voidaan ymmärtää myös laajemmassa merkityksessä. Se viittaa silloin johonkin kansakunnan tai yhteisön ajatus- tai elämäntapaan. (Williams 1988: 87–93) Toisaalta kulttuuri voidaan ymmärtää myös valtana. Silloin kulttuuri ei ole niinkään se, mitä ihmiset jakavat keskenään, vaan ennemminkin mitä he valitsevat taistelunsa kohteeksi (Eley & Sunny 1996: 9). Tämän käsityksen mukaan kaikki suomalaiset eivät jaa samanlaisia ajatus- ja elämäntapoja. He taistelevat siitä, millaisia kulttuurisia piirteitä tulisi säilyttää, ja millaiseksi suomalaisen kulttuurin toivotaan muuttuvan.

Kulttuuri käsitteen käyttö ajoittuu myös 1700-luvun loppupuolelle. Eri kulttuureihin viittaaminen yleistyi kuitenkin vasta 1900-luvulla. (Alasuutari 1999: 41.) Esimodernissa yhteiskunnassa heimoon, kansaan, uskontoon ja alueeseen kohdistuneet uskollisuus ja identifikaatio muodostuivat läntisissä maissa asteittain kohti kansallista kulttuuria. Kansallinen kulttuuri asettui alueellisten ja etnisten erojen ylle tasoittamaan niistä juontuvia eroja. Kansallisvaltio asettui tällöin tärkeäksi merkitysten lähteeksi modernien kulttuuristen identiteettien rakentamisessa. (Hall 1999: 46.)

Kansallisen kulttuurin muodostuminen oli yhteydessä lukutaidon standardien luomiseen, sillä se nosti yhden puhekielen muodon vallitsevaksi viestintävälineeksi koko kansakunnan kesken. Se loi myös homogeenisen kulttuurin ja piti yllä kansallisia, kulttuu-

risia instituutioita kuten koululaitosta. Tämä vaikutti osaltaan siihen, että kansallisesta kulttuurista tuli teollistumisen merkittävä piirre ja moderniteetin moottori. Kansalliset kulttuurit eivät koostu kuitenkaan vain kulttuurisista instituutioista. Ne rakentuvat myös symboleista ja representaatioista. Kansallinen kulttuuri voidaan ymmärtää diskurssiksi eli tavaksi rakentaa merkityksiä, jotka järjestävät toimintaamme ja käsityksiämme itses-
tämme. Kansallinen kulttuuri osallistuu siten identiteetin rakentamiseen tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon voimme identifioitua. Näitä merkityksiä löytyy tarinoista, joita kansakunnasta kerrotaan sekä muistoista, jotka muodostavat jatkumon kansakunnan nykyisyyden ja menneisyyden välille. Myös kuviin, jotka konstruoidaan kansakunnasta, sisältyy identiteettiä rakentavia merkityksiä. (Hall 1999: 46–47.)

Kansakunnan kertomuksesta voidaan puhua sellaisessa muodossa, kuin siitä puhutaan kansallisissa historioissa, kirjallisuuksissa, mediassa ja populaarikulttuurissa. Nämä tuottavat kertomuksia, maisemia, kuvia, skenaarioita, historiallisia tapahtumia, kansallisia symboleita ja rituaaleja. Nämä puolestaan edustavat niitä yhteisiä kertomuksia, voittoja, suruja ja katastrofeja, jotka antavat merkityksen kansakunnalle. Tässä kertomuksessa me näemme itsemme osallisiksi tällaisen kuvitellun yhteisön jäseninä. Arkinen olemassaolomme saa merkitystä tällaisesta kertomuksesta. Jokapäiväinen elämämme linkittyy kansalliseen kohtaloon, joka oli olemassa jo ennen meidän olemassaoloamme ja tulee olemaan tulevien sukupolvien aikana. (Hall 1999: 48.) Kansallisen kulttuurin kertomuksessa voidaan painottaa alkuperää, traditioita, jatkuvuutta ja ajattomuutta (Gellner 1983: 48). Kansallisuuden piirteet nähdään historian vaihtelut kestävinä ja jatkuvina. Kansallisen kulttuurin kertomus voidaan jäsentää myös kansallisen identiteetin rakentamisesta symbolisesti puhtaasta ja alkuperäisestä kansasta. (Hall 1999: 49–50.)

Hall näkee kansallisen kulttuurin kulttuurisen vallan välineenä. Useimmat modernit kansakunnat sisältävät keskenään ristiriidassa olevia kulttuureja. Niitä on yhtenäistetty pitkäaikaisissa väkivaltaisissa valloituksissa, joissa jotkin kulttuurit on tukahdutettu. Modernit läntiset kansakunnat harjoittivat myös kulttuurista hegemoniaa kolonisoimien-
sa kansojen kulttuuria kohtaan. Kansallisella kulttuurilla on myös tapana yhdistää hyvin erilaiset kansallisen kulttuurin jäsenet yhteen kulttuuriseen identiteettiin, jolloin heidät

esitetään kuuluvaksi samaan kansalliseen perheeseen. Kansallinen identiteetti ei riitä kuitenkaan lakkauttamaan eikä sisällyttämään itseensä erilaisia identiteettejä. Kansakunnat sisältävät aina eri yhteiskuntaluokkia sekä sukupuoli- ja etnisiä ryhmiä. Yhteisten kulttuuristen piirteiden kokonaisuutta kutsutaan usein etnisyydeksi. Näitä piirteitä ovat kieli, uskonto, tavat, traditiot ja paikkoihin kiinnittyminen. Tällainen yhtenäinen etnisuus osoittautuu modernissa maailmassa kuitenkin myytiksi, sillä mikään Länsi-Euroopan kansakunta ei koostu vain yhdestä kansasta, kulttuurista tai etnisyydestä. Kaikkia moderneja kansakuntia kuvaa kulttuurien moninaisuus. (Hall 1999: 52–55.)

Edellä mainitun pohjalta voidaan päätellä, että myös kantasuomalaiset ovat keskenään etnisesti erilaisia. Voidaan siis väittää, että kantasuomalaisten tavat poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi tapa, jolla suomalaisuus ymmärretään, ei ole yksiselitteinen. Suomalaisuuden määritelmään voidaan sisällyttää arvoja, jotka eivät ole kaikkien kantasuomalaisten jakamia. Kun suomalainen kulttuuri ymmärretään kapea-alaisesti, nähdään se homogeenisena ja muuttumattomana. Muutos on kuitenkin avainasemassa suomalaista kulttuuria, niin kuin muitakin kulttuureja, kuvattaessa. Pitäytyminen siinä, että suomalainen kulttuuri on pysyvä, johtaa siihen, että maahanmuuttajien kulttuureja ei nähdä osana suomalaista kulttuuria. Jos suomalainen kulttuuri nähdään taas muuttuvaksi, sen ymmärretään muuttuvan myös muiden kulttuurien vaikutuksesta. Suomalaisen kulttuurin näkeminen moninaisena antaa tilaa myös maahanmuuttajien kulttuurien näkemiselle osana suomalaista kulttuuria, joka jo ilman niitä on hyvin erilaisista arvoista ja identiteeteistä koostuva.

Lehtonen ei näe suomalaisuutta universaalisenä, vaan erityisenä, partikulaarisena. Tämä partikulaarisuus johtuu siitä, että suomalaiset ovat sulautuneet aikojen kuluessa milloin kristinuskoon, milloin teollistumiseen ja milloin taas tietoyhteiskuntaan. Suomalaisuus on siis ollut jatkuvaa muuttumista, joka jätetään monesti huomiotta. Suomen kotouttamispolitiikka pohjautuu Lehtosen mielestä juuri oletukseen muuttumattomasta suomalaisuudesta ja siihen, että suomalaisuus voi säilyä jokseenkin entisellään, kuitenkin joidakin etnisiä piirteitä omaksuen. (Lehtonen 2004: 263.)

Lehtonen ottaa esille ihmisten erityistarpeiden tunnistamisen. Tällä hän tarkoittaa yksi-

löiden kohtelua yhdenvertaisesti, niin että heidän partikulaarisuutensa huomioidaan. Samalla tavalla suhtautuminen kaikkiin yksilöihin aiheuttaisi epäoikeudenmukaisuutta. Siten ihmisten erilaiset tarpeet ja kyvyt on otettava yhdenvertaisesti huomioon. Yksilöt eivät ole siten Lehtosen mukaan yhdenvertaisia, vaan he ovat yhdenvertaisesti yksilöitä. Partikulaarisuuden huomioiminen edellyttää tietynlaista muodollista tasa-arvoisuutta. Partikulaarisuus voidaan huomioida vain silloin, kun kaikilla on mahdollisuus osallistua siihen, miten suomalaisuus määritellään. Jotta yksilön partikulaarisuus voidaan suojata, on hänellä oltava pääsy tähän keskusteluun. Tämä edellyttää jokaisen Suomessa asuvan pääsyä tasa-arvoisesti keskustelemaan siitä, mitä suomalaisuus on. Lehtonen uskoo kattavampien suomalaisuuden määritelmien johtavan yhä useampien kokevan olevansa suomalainen. (Lehtonen 2004: 269.) Tällainen partikulaarinen lähestymistapa, jossa yksilöiden erilaisuus huomioidaan kuvaa modernia, orgaanisen solidaarisuuden yhteiskuntaa, jossa yksilöä tulee arvostaa sellaisenaan, yhdenvertaisesti yksilönä. Durkheimin individualistisen yksilön ja Lehtosen partikulaarisen yksilön voidaan ymmärtää siten vastaavan toisiaan.

Partikulaarisuuden huomiotta jättämisellä on seurauksena joko vieraan pelko eli ksenofobia tai ksenofilia eli vieraan ihailu. Ksenofobia perustuu siihen, että itsestämme poikkeavia ihmisiä ei voi ymmärtää. Se on siten reaktio erilaisuuden kohtaamiseen. Ksenofilia lähtee puolestaan siitä, että kaikkia voi ymmärtää. Ksenofiilille erot eivät merkitse mitään, vaan hän keskittyy ainoastaan samankaltaisuuksiin. Näitä peilikuvia yhdistää toisiinsa se, että kumpikaan näkökanta ei huomioi vierasta tämän erityisyydessä. Vieras on tällöin tyhjä tila, johon ksenofoobikko projisoi pelkonsa ja ksenofiili toiveensa. Ksenofoobikko pyrkii yhtenäisyyteen, koska on sokea sille, että todellisuus on moninainen. Ksenofiili taas kaipaa moninaisuutta ymmärtämättä, että se ei sinänsä ole automaattisesti hyvä asia. (Lehtonen 2004: 264–265.)

Ksenosofia voidaan määritellä vierasta koskeväksi viisaudeksi. Ksenosofi hylkää edellä mainittujen suhtautumistapojen yhteiset, mutta eri tavalla arvoitetut oletukset ja pyrkii joko-tai -tilanteesta sekä-että -asetelmaan. Tällainen näkökulma mahdollistaa sekä tasa-arvoisuuden että erilaisuuden. Ksenosofi ei pidä vieraan kohtaamista mahdottomana, mutta samalla hän ymmärtää, että se ei ole ongelmatonta. Tällainen näkökulma hyväk-

syy sen, että vieraan kohtaaminen sisältää yhteentörmäyksiä ja eturistiriitoja. Lähtökohdiana ei ole sen enempää muukalaisten karkottaminen kuin toiseuden kohtamiseen liittyvien ongelmien väheksyminen. Lähtökohdiana on sen sijaan pyrkimys nähdä toiseuden kohtamiseen liittyvät aidot ongelmat ja niiden suhde siihen, mikä toinen on, mutta ennen kaikkea siihen, keitä me olemme. Viisautta itseä ja toista kohtaan sisältää sekä kantasuomalaisten että maahanmuuttajien pyrkimykset ymmärtää itseään ja toisiaan. Myös oppiminen elämään erilaisuuden kanssa on ksenosofille hyvin keskeistä. (Lehtonen 2004: 268.)

Maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten erilaisuus toisiinsa nähden on tuskin kiellettävissä, mutta Lehtosen mukaan niitä tulee toisilleen vastakkaisia vasta silloin, kun heidät nähdään tietyn ideologian kautta. Maahanmuuttajien näkeminen itselle vastakkaisena on toiseuttamista. (Lehtonen 2004: 263.) Lehtonen näkee toiseuden syntyvän suhteessa meidän ensimmäisyyteemme. Toiseus ei ole sidottu etnisyyteen, vaan kuka tahansa voi olla toinen. Se ei ole siten ominaisuus vaan tietty asema, joka otetaan tai saadaan kielellä. Toiseus kertoo sekä kohteestaan että sanan käyttäjästä, johon nähden jokin näyttäytyy toiseksi. Toinen nähdään eroavan siitä, mitä ensimmäiset pitävät tärkeänä, turvallisena ja tavallisena. Toiseutta ei aiheuta siis niinkään toiset itse, vaan ensimmäisten käyttämät kategoriat, joihin nojaamalla jotkut leimataan toisiksi. (Lehtonen 2004: 256.) Toiseuttamisen sijaan meidän tulisi tunnustaa toinen toisemme yksilöinä, jotta erilaisten ihmisten yhteiselo onnistuisi (Touraine 2002: 222).

Suomalainen omakuva

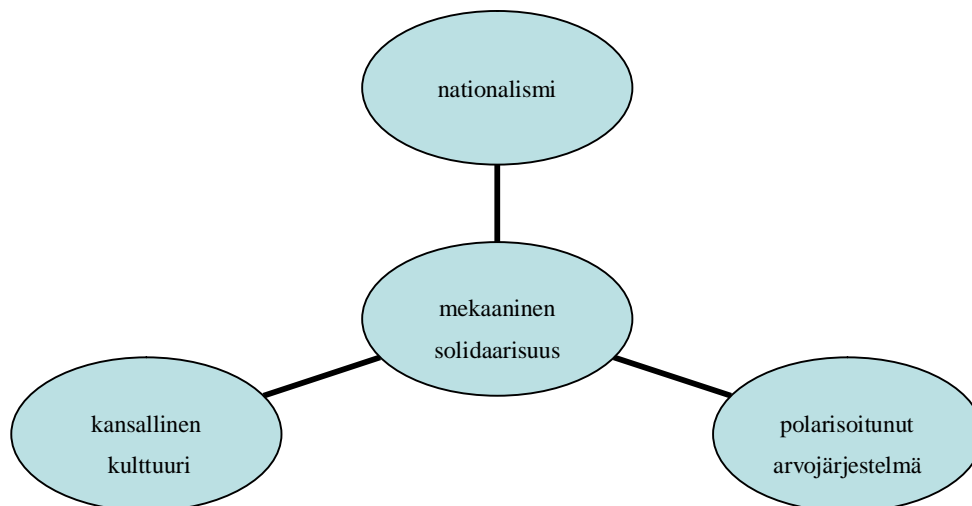
Peltonen määrittelee identiteetin kokemukselliseksi yhteisyydeksi. Se välittyy myös symbolien ja rituaalien kautta. Identiteetti on ajallisesti lyhyt ilmiö tai kokemus, joka kiittää ohitse hetkessä. Se toistuu kuitenkin jonkin uuden tilanteen laukaisemana tai muuttuu joksikin muuksi samaistumiskokemukseksi. Suomalainen identiteetti on silloin kaikkien jakama, yhteinen ilmiö, jolloin se ei voi olla kovin monimutkainen. Kaikkien täytyy tuntea sen muodostamat symbolit ja niihin liittyvät peruskokemukset. Nämä ovat tuttuuden lisäksi usein toistettuja ja yksinkertaistettuja. (Peltonen 1998: 20–21.)

Peltonen erottaa identiteetin mentaliteetista ja stereotyyppioista. Kansallisen mentaliteetin hän määrittelee suhtautumistavaksi, meidän ja maailman suhteen osittain tai kokonaan tiedostamattomiksi rutiineiksi. Sen on oltava suhteellisen pitkäaikainen ilmiö, sillä siihen sisältyy runsaasti muilta, etenkin edelliseltä sukupolvelta, opittuja julkilausumattomia käsityksiä. Nämä käsitykset muuntuvat automaattisiksi reaktiovalmiuksiksi. Peltonen mukaan on ongelmallista puhua suomalaisesta mentaliteetista, sillä esimerkiksi suomalainen nainen ja suomalainen mies ovat kaksi erilaista maailmaa. Osuvampi käsite olisi hänestä suomalaiset mentaliteetit. (Peltonen1998: 21.)

Stereotyyppiat ja niiden alakäsite, kansalliset omakuvat, Peltonen asettaa ajallisesti identiteettien (tapahtuma) ja mentaliteettien (pitkä kesto) välille. Tällöin ne ovat pitkäaikaisia suhdanteiden omaisia ilmiöitä, joita kulttuurit ylläpitävät ja välittävät. Stereotyyppiat ovat diskursseja tai tekstejä, vaikka niistä käytetään usein käsitettä ”kuva”. Tällainen omakuva ei ole välttämättä kaikkien jakama, sillä se ei edellytä meitä otaksumaan mitään suomalaisten ja heistä piirretyn kuvan suhteen. Omakuva voi jäädä kirjallisuuden, joukkotiedotuksen ja koululaitoksen ylläpitämäksi traditioksi. Se voi siten muuttua suhteellisen nopeasti joko osittain tai kokonaan. Omakuva antaa tilaa erilaisille subjektiivisille reaktioille, jolloin sitä käytettäessä ei tarvitse lähteä yhtenäiskulttuurin oletuksesta. Käyttämällä kansallisen omakuvan käsitettä Peltonen välttää oletuksen suomalaisen identiteetin, kulttuurin tai yhteiskunnan yhdenmukaisuudesta. (Peltonen 1998: 21–22.) Tämä on tärkeää, koska juuri yhdenmukaisuuden oletus estää suomalaisen kulttuurin näkemisen moninaisena ja alati muuttavana. Tämä oletus synnyttää myös pelon siitä, että suomalainen kulttuuri joutuu uhatuksi maahanmuuttajien takia.

Anttonen ottaa esille puolustuksellisen mentaliteetin, joka kuvaa suomalaisten ajatusta ja uskomusta siitä, että Suomea ja suomalaisuutta jatkuvasti uhataan. Tällöin sitä on jatkuvasti puolustettava. Taustalla on Suomen valtion ja kansakunnan aseman määrittäminen suhteessa muihin valtioihin, kansakuntiin ja kulttuurisiin vaikutteisiin. Kun suomalaisuuden katsotaan määrittyvä tällä tavalla, on kysymys tietynlaisesta pelon maantieteestä. Tällä Anttonen tarkoittaa maa-alueen identiteetin muodostumista sen menettämiseen, valloittamiseen, tuhoamiseen tai muuhun uudelleenmäärittelyyn liittyvän pelon kautta. Anttonen näkee suomalaisen puolustuseetoksen perustuvan paljolti

kokemukseen Suomen valtion ja suomalaisen kansakunnan sekä kulttuurin paikantumisesta idän ja lännen väliselle rajamaalle. Idällä hän tarkoittaa Venäjää ja lännellä Ruotsia sekä sen kautta myös Länsi-Eurooppaa. (Anttonen 1997: 53–54.) Castellsin ja Himanen mukaan suomalaisen identiteetin nähdään kehittyneen juuri vähemmistöidentiteetinä Ruotsin ja Venäjän vallan aikana. Vaikka suomalaiset ovat nykyisin enemmistö omassa maassaan, he käyttäytyvät edelleen kuin vähemmistö. Vähemmistöt eivät suhtaudu toisiinsa välttämättä avoimesti. Castells ja Himanen näkevät Suomen tiukat maahanmuuttolait vahvan kansallisen identiteetin kääntöpuolena. (Castells & Himanen 2001: 177–178.) Kansallista identiteettiä vahvistetaan suhteessa muukalaisiin (Castells 1997: 27). Tällä tarkoitetaan sitä, että muukalaiset nähdään uhkana ja torjuttavana. Tällainen mentaliteetti muodostaa kantasuomalaisille yhteisen tehtävän, jota täyttäessään he kokevat vahvistavansa kansallista identiteettiään. Puolustusellisen mentaliteetin voidaan nähdä rakentuvan nationalismin perustalle. Sen voidaan myös nähdä asettuvan Durkheimin määrittelemän mekaanisen solidaarisuuden varaan ja rakentavan moraalista disintegraatiota maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Muotoilemassani kuviossa 1 on koottuna mekaaniseen solidaarisuuteen perustuva käsitys yhteiskunnasta.

Kuvio 1. Mekaaniseen solidaarisuuteen perustuva moraalinen disintegraatio.

Kuvioon on koottu tämän luvun osalta tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Kansallinen kulttuuri sisältää käsityksen suomalaisen kulttuurin yhdenmukaisuudesta. Tällainen homogeenisen kulttuurin käsitys kuvaa Durkheimin määrittelemää mekaanisen solidaarisuuden sävyttämää esimodernia yhteiskuntaa. Modernissa monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa voidaan kuitenkin ajatella olevan edelleen mekaaniseen solidaarisuuteen nojaavia moraalisia yhteisöjä, jossa ulkomaalaisiin suhtaudutaan torjuvasti. Tämän taustalla on pelko siitä, että erilaisuus on uhka yhteisölle. Tällaiset yhteisöt nojaavat nationalistiseen käsitykseen suomalaisesta kansallisesta kulttuurista, joka nähdään yhdenmukaisena ja muuttumattomana. Mekaaniseen solidaarisuuteen ja nationalismiin nojaaminen tuottaa siten moraalista disintegraatiota kantasuomalaisen ja maahanmuuttajien välille. Tämä kuvaa polarisoitunutta arvojärjestelmää, jossa joidenkin ihmisryhmien arvokannanotot ovat ristiriidassa keskenään (Levomäki 1998: 12).

3.3. Monikulttuurisuus

Monikulttuurisen yhteiskunnan käsite nousi 1960–1970 -lukujen vaihteessa keskusteluun maissa, joissa maahanmuutto oli vilkasta. Käsitettä on käytetty hyvin monessa merkityksessä. Kun se on liitetty suoraviivaisimmin maahanmuuttoon, on sillä tarkoitettu maahanmuuton takia monikulttuuriseksi muodostuneita maita. Monikulttuurisen yhteiskunnaksi kuvautuminen liittyy maan itseymmärrykseen ja -kuvaukseen johtuvasta muutoksesta väestöllisen ja kulttuurisen muutoksen sijaan. Esimerkiksi Saksan liittotasavalta on julistettu olevan ”ei mahaanmuuttomaa” vielä 1990-luvulla, huolimatta 1950-luvulta asti maassa asuneesta ulkomaalaistaustaisesta työvoimasta. (Lepola 2000: 198.)

Suomessa monikulttuurinen yhteiskunnan käsitettä käytettiin tiettävästi ensimmäisen kerran vuonna 1990. Tämä tulee ilmi oikeusministeriön toimeksiannosta kansanryhmän jäsenyyteen perustuvaa syrjintää selvittävän työryhmän väitteessä. Siinä todetaan, että Suomi on kehitymässä kohti monikulttuurista yhteiskuntaa. Suomen todettiin olleen siihen saakka perinteisiä vähemmistöjä lukuun ottamatta etnisesti homogeeninen maa.

Oletuksena oli tuolloin, että maahanmuuttajaryhmät kasvavat yleisen kansainvälisen kehityksen mukaisesti. Monikulttuurisuudella tarkoitetaan tässä mielessä sitä, että maahanmuuttajien määrää lisääntyy, jolloin monikulttuurisuus ominaisuutena liitetään sellaiseen maahan, jossa asuu ihmisiä erilaisine kulttuuritaustoineen. (Lepola 2000: 203–205.) Monikulttuurisuus nähtiin maahanmuuton seurauksena juuri sen vuoksi, että maahanmuutto ja sen tutkiminen lisääntyi merkittävästi 1990-luvulla. Silti monikulttuurisuus ei sinänsä ole uusi ilmiö Suomessa. Pikemminkin lisääntyvä maahanmuutto aktualisoi monikulttuurisuuteen liittyviä kysymyksiä, joihin aiemmin ei ollut tarvetta kiinnittää huomiota. (Wahlbeck 2003: 17.)

Monikulttuurisuudessa on kysymys myös asenteissa ja politiikassa maahanmuuttajia kohtaan. Keskeisenä ideana on se, että maahanmuuttajilla on mahdollisuus säilyttää heidän oma etninen kulttuurinsa ja identiteettinsä. Tämän vastakohtana nähdään sulautuminen eli assimilaatio. Tällaiseen oletukseen nojaava yhteiskunta olettaisi maahanmuuttajan omaksuvan vastaanottavan maan kulttuurin. Kulttuurista homogeenisuutta tavoitteleva yhteiskunta nojaa juuri assimilaation ideaan. Tällaisen idean voidaan ajatella sisältyneen suomalaiseen yhteiskuntaan ennen monikulttuurisuuden ideologian omaksumista. Monikulttuurisuuteen nojaava yhteiskunta olettaa maahanmuuttajien säilyttävän omat kulttuuriperinteensä, mutta sopeutuvan samalla suomalaiseen yhteiskuntaan. (Lepola 2000: 203–205.)

Maahanmuuttajan onnistuneesta integraatiosta suomalaiseen yhteiskuntaan kertoo osaltaan monikulttuurisen identiteetin muodostuminen. Monikulttuurisella identiteetillä tarkoitetaan identiteettiä, joka muodostetaan varhaisen lapsuuden sosiaalistamisprosessin jälkeen kommunikatiivisessa vuorovaikutuksessa uudessa kulttuurisessa ympäristössä (Kim 2001: 191). Monikulttuurisen identiteetin muotoutuminen on moniarvoisen yhteiskunnan tuote. Hautamäki toteaa, että monikulttuurisen yhteiskunnan voidaan ajatella heijastavan moniarvoista yhteiskuntaa. Hänen mukaansa moniarvoisessa yhteiskunnassa eri kulttuurien kantajat kohtaavat entistä useammin toisensa. Media, Internet ja matkailu lisäävät tätä osaltaan. Moniarvoisuuden lisääntyminen näkyy myös traditioiden sisäisenä hajaantumisenä ja niiden irtautumisena perinteisistä ajatus- ja toimintamalleista sekä arvoista. Tällöin traditioiden merkitys heikkenee, mutta tämä prosessi tapahtuu kuitenkin

kin hitaasti. Moniarvoisuuden yleistymisen näkyy selkeästi ihmisten elämäntapojen moninaistumisena. Yksilöä koskettavat keskeiset kysymykset muodostuvat oman identiteetin rakentamisen ympärille. Myös kysymys arvostuksen saamisesta ihmisyydelleen on yksilölle olennaista, sillä traditioiden murtuessa ja perinteisten yhteisöjen heiketessä ihminen kohtaa itsensä ikään kuin tyhjänä, vailla olemusta ja ydintä. Ihminen peilaa omaa identiteettiään liittymällä erilaisiin ”identiteettiyhteisöihin”, joiden arvoihin hän voi samaistua ja jossa hänet hyväksytään. Identiteetin etsiminen kuvautuu kuulumisena useisiin identiteettiyhteisöihin sekä liikkeenä yhteisöön kuulumisen ja ei-kuulumisen välillä. (Hautamäki 1998: 154–155.)

Monikulttuurisuutta on määritelty hyvin monella tapaa. Hallin mukaan sitä ei tule ymmärtää yksittäiseksi opiksi, koska se ei edusta mitään yksittäistä poliittista strategiaa eikä mitään jo saavutettua asiain tilaa. Monikulttuurisuus kuvaa Hallin mielestä erilaisia ja keskeneräisiä poliittisia strategioita ja prosesseja. (Hall 2003: 234.) Wahlbeck käyttää puolestaan monikulttuurisuuden käsitettä kolmella tavalla. Ensinnäkin monikulttuurisuus voidaan nähdä kuvailevana, jolloin yhteiskunta nähdään koostuvan monista kulttuureista. Tässä mielessä monikulttuurisuus käsitettä käytetään kuvaamaan niitä muutoksia, jotka ovat tapahtuneet länsimaissa kasvaneen maahanmuuton myötä. Kulttuurien ymmärretään olleen aiemmin muista kulttuureista erillisinä, mutta jotka ovat tänä päivänä sekoittuneet toisiinsa. Tällainen monikulttuurisuuden käsite on Wahlbeckin mielestä etnosentrinen, koska teollisuusmaat ovat sen keskiössä. Käsite sisältää virheellisen päätelmän kulttuurien alkuperästä. Tällainen virheellinen essentialismi näkee kulttuurin yhtenäisenä, muuttumattomana ja muista kulttuureista poikkeavana. Kulttuurit ovat kuitenkin aina epäyhtenäisiä ja muuttuvia. (Wahlbeck 2003: 4–5.)

Toisekseen monikulttuurisuus voidaan Wahlbeckin mukaan määritellä normatiivisesti objektiiviseksi kuvaukseksi yhteiskunnasta. Se on kuvaus siitä, miten yhteiskunnan moniarvoisuus tulisi organisoida. Monikulttuurisuus ymmärretään silloin ideologiana tai poliittisena päämääränä. Tässä tutkielmassa monikulttuurisuutta tarkastellaan ideologiana, joka rakentaa osaltaan maahanmuuttajuutta tuottavia diskursseja. Ideologiaksi ja poliittiseksi päämääräksi ymmärrettynä monikulttuurisuudella on usein positiivinen sävy, jollaisena sitä käytetään poliittisessa keskustelussa. Tällaisessa näkökulmassa on kui-

tenkin ongelmana käytännön ja retoriikan kohtaamisen hankaluus. Ongelmallisen siitä tekee se, että kulttuurien moniarvoisuutta on vaikea laittaa täytäntöön. Käytännön kannalta on vielä ratkaisematta, miten monikulttuurisuus toteutetaan, ja kuinka paljon yhteiskunnassa voi olla moniarvoisuutta, jotta yhteiskunnan integraatio säilyy. Siten kolmas Wahlbeckin antama merkitys monikulttuurisuudelle on käytännönläheinen. Se perustuu erityisiin toimintaohjelmiin erilaisissa instituutioissa, kuten koulussa ja julkisen palvelun sosiaalityössä. Monikulttuurisuuden sovittaminen tällaisiin järjestelmiin asettaa suuria haasteita siinä, miten erilaiset kulttuurit ja arvot otetaan huomioon käytännön tasolla. (Wahlbeck 2003: 7–14.)

Silloin kun monikulttuurisuus ymmärretään ideologiana, ei se vielä kerro, millaiseksi maahanmuuttajien ja kantaväestön suhde ymmärretään. Monikulttuurisuuden ideologiaa on siten vielä tarkennettava. Hall nimittäin korostaa, että monikulttuurisuuksia on olemassa hyvin erilaisia (Hall 2003: 234). Goldbergin määrittelemä konservatiivinen monikulttuurisuus vaatii uusien tulokkaiden sulautumista enemmistön perinteisiin ja tapoihin (Goldberg 1994: 49). Liberaali monikulttuurisuus pyrkii kotouttamaan erilaiset kulttuuriset ryhmät mahdollisimman pian osaksi enemmistöä, jota edustaa universaali yksilöllinen kansalaisuus. Tämä enemmistö sietää vain tiettyjä kulttuurisia käytäntöjä. Pluralistinen monikulttuurisuus huomioi ryhmien väliset kulttuuriset erot ja suo eri yhteisöille erilaisia ryhmäoikeuksia osana yhteistä järjestystä. Korporatiivinen monikulttuurisuus pyrkii hallinnoimaan vähemmistöryhmien kulttuurisia eroja enemmistön etujen mukaisesti. Kriittinen monikulttuurisuuden pyrkimyksenä on olla kapinallinen, moniääninen ja vailla yhtä tietynlaista perustaa. (Hall 2003: 235.)

Hallin mukaan monikulttuurisuus muuttaa käsitystä kulttuurista. Valistuksen ajattelutavasta peräisin oleva binaarinen vastakohtaisuus antaa yhdenlaisen tavan ymmärtää kulttuuria. Sen mukaan partikularismi ja universalismi muodostavat vastaparin samoin kuin traditio ja moderniteetti. Hall viittaa traditiolla ja partikularismilla traditionaaliseen yhteiskuntien selvärajaisiin, homogeenisiin ja itseriittoisiin kulttuureihin. (Hall 2003: 257.) Tällaiset yhteiskunnat vastaavat Durkheimin kuvaamaa esimodernia yhteiskuntaa, joka nojaa mekaaniseen solidaarisuuteen. Esimodernissa yhteiskunnassa yksilön persoonallisuuden liittyvät asiat jäivät toissijaisiksi, koska se pohjautui yhteisökeskeiselle ajattelu-

tavalle. (Durkheim 1990: 126–127.) Traditionaalista yhteiskuntaa vasten Hall asettaa modernin yhteiskunnan kulttuurin, joka on avointa, rationaalista, universaalista ja individualistista (Hall 2003: 258). Moderniteetti ja universalismi tulevat esille myös Durkheimin orgaaniseen solidaarisuuteen pohjautuvassa modernin yhteiskunnan kuvauksessa, jossa yksilöllä on runsaasti liikkumatilaa.

Integraatio

Integraation käsite on hyvin keskeinen maahanmuuttajatutkimuksessa. Suomen kielessä käytetään yleisemmin käsitettä *kotoutuminen*. Suomessa maahanmuuttoa käsittelevissä asiakirjoissa integraatiolla tarkoitetaan prosessia, jossa maahanmuuttajat tulevat suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaisiksi, toiminnallisiksi jäseniksi. (Martikainen 2006: 20–21.) Parekh painottaa myös integraatiossa maahanmuuttajien sitoutumista uuteen yhteiskuntaan. Heidän oletetaan kunnioittavan sen instituutioita ja arvoja sekä osoittavan uskollisuutta. Maahanmuuttajien odotetaan myös ottavan osaa yhteiskunnan arkiseen elämään ja tutustuvan sen muihin jäseniin osoituksena heidän halustaan tulla sen täysivaltaisiksi jäseniksi. Integraatio nähdään usein assimilaation tavoin yhdensuuntaisena prosessina, jossa vastuu integroitumisesta nähdään olevan maahanmuuttajilla. Tällainen käsitys integraatiosta johtaa siihen, että integroitumisen epäonnistumisesta syytetään maahanmuuttajia. Parekhin mielestä tämä on harhaanjohtava kuvaus integraation prosessista. Ellei laajempi yhteiskunta mukaudu maahanmuuttajien kulttuurista tavoista johtuviin kohtuullisiin vaatimuksiin, käy maahanmuuttajien integroituminen vaikeaksi. Tällainen vaatimus voisi olla esimerkiksi se, että muslimien sallitaan noudattaa heidän siveyssääntöjään. (Parekh 2008: 85.)

Stevensonin mukaan monikulttuurisuus pyrkii muotoilemaan uudelleen kansalliset identiteetit tavoitellessaan sallivampia yhteiskuntia. Tämän hän näkee johtuvan tarpeesta tuottaa poliittinen yhteiskunta ilman sosiaalista halveksuntaa. (Stevenson 2003: 47.) Anttonen puolestaan pohtii, olisiko monikulttuurisuuden toteuttamiseksi aiheellista luopua kansallisvaltiosta ja palata tiettyssä mielessä ylikansallisten imperiumin aikaan. Euroopan Unionin ja siihen liittyvän Euroopan taloudellisen ja poliittisen integraation kehittäminen perustuu jossain määrin tällaiseen jälkinationalistiseen asenteeseen. Nationa-

lismien ymmärtäminen historiallisena konstruktiona antaa tilaa jälkinationalistisen idean omaksumisen. Anttonen näkee nationalististen rajojen poistamisen ihmiskunnan veljeyden toteutumisenä. Nationalismi, joka pohjautuu ihmisen haluun identifioida itsensä alueellissosiaalisesti meidän maahan, meidän ihmisiin ja meidän resursseihin, ylikorostaa lojaalisuutena ihmisen yhteyttä tiettyyn paikkaan. (Anttonen 1997: 64–66.) Sen sijaan, että palattaisiin ylikansallisen imperiumin aikaan, olisi mielestäni tarpeellista häivyttää kansallisvaltion rajoja asenteiden tasolla. Tällä tarkoitan maahanmuuttajien kohtelua yksilöinä, sekä heidän näkemistään yhdenvertaisina kantasuomalaisiin nähden. Tällainen jälkinationalistinen asenne voisi helpottaa maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä vahvistaisi osaltaan modernia yhteiskuntaa koossa pitävää sidettä.

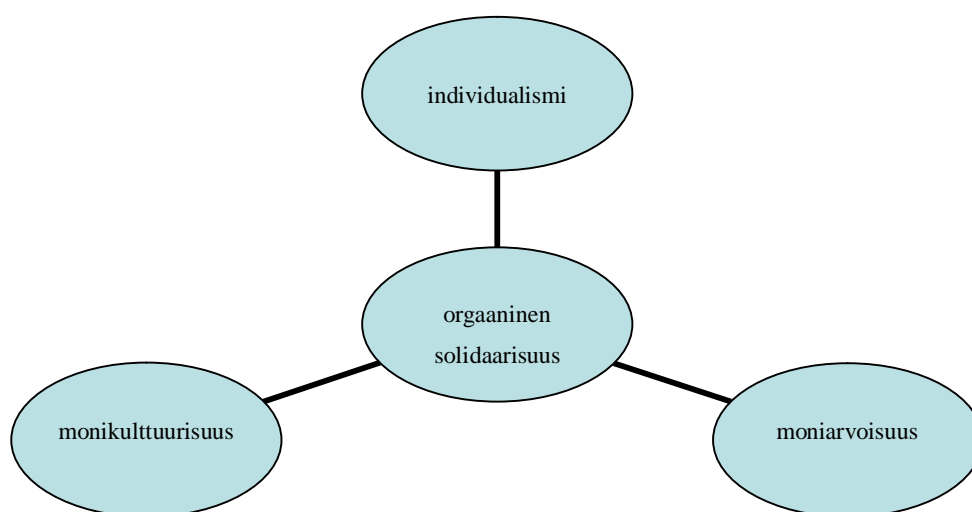
Disintegraatio

Yhteiskunta jäsentyy usealla tasolla, kuten poliittisella, taloudellisella, sosiaalisella, moraalisella ja kulttuurisella. Maahanmuuttajat saattavat integroitua joillakin tasoilla ja toisilla integroituminen jää tapahtumatta. (Parekh 2008: 85.) Moraalinen disintegraatio on tämän tutkielman kannalta oleellisin disintegraation muoto. Se on ikään kuin kulttuurisen disintegraation moottori. Kulttuurin voidaan nähdä koostuvan erilaisista moraalista yhteisöistä. Moraalinen disintegraatio kuvastaa erilaisten moraalisten yhteisöjen arvojen konfliktia. Sen lisäksi, että maahanmuuttajien ja kantasuomalaisen arvot poikkeavat toisistaan, voi näiden ”ryhmien” sisällä olla myös arvojen törmäämistä. Kulttuurinen disintegraatio peilaa erilaisten normien ja tapojen konfliktia. Myös tähän disintegraation muotoon sisältyy sekä maahanmuuttajien ja kantasuomalaisen välinen että näiden ”ryhmien” sisäinen normien ja tapojen yhteentörmäys.

Maahanmuuttajien saapuminen Suomeen käsittää tulemisen tietynlaiseen suomalaiseen kansakuntaan, jossa vallitsevat tietynlaiset historiankuvat, kertomukset ja pelot. Maahanmuuttajat kohtaavat erilaisiin lojaliteetteihin perustuvia moraalisia yhteisöjä, joista osa perustuu ulkopuolisuuden torjumisen moraliteettiin. (Anttonen 1997: 66.) Tämä on juuri kuvaus moraalista disintegraatiosta. Maahanmuuton integraatio epäonnistuu moraalisen integraation osalta, jos tällaiset moraaliset yhteisöt asettavat maahanmuuttajat

ulkopuolisen asemaan. Integraatio täytyy ymmärtää kahdensuuntaisena prosessina, joka vaatii sekä maahanmuuttajien että kantasuomalaisten sopeutumista toisiinsa. Kulttuurisen integraation onnistumisen kannalta maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten kulttuurien sulautuminen vaatii sekä kantasuomalaisten että muiden kulttuurien kantajien erilaisuuden hyväksymistä. Tätä vaikeuttaa pelko siitä, että oma kulttuuri muuttuu. Vierauden ja muutoksen pelko heikentää kulttuurisen integraation onnistumisen mahdollisuutta. Nationalismin tapa nojata kansakunnan ideaan ylläpitää tällaista pelkoa ja kielteistä asennetta muutokseen.

Eri kulttuurien kantajien erilaisuuden hyväksyminen vaatii individualismin arvottamista. Monikulttuurisen yhteiskunnan integraation voidaan sanoa perustuvan siten individualismin arvottamiseen, sillä yksilön arvostaminen sellaisenaan kertoo erilaisuuden hyväksymisestä. Tällainen orgaaniseen solidaarisuuteen perustuva yhteiskunta voidaan esittää muotoilemani kuvion 2 avulla.

Kuvio 2. Orgaaniseen solidaarisuuteen perustuva moraalinen integraatio.

Kuvioon on koottu tämän luvun osalta tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Individualismi tulee esille monikulttuurisuuden ja moniarvoisuuden ilmenemisenä. Tällainen monimuotoiseen yhteiskuntaan voidaan sovittaa Durkheimin määrittelemä orgaaninen solidaarisuus, joka on modernia yhteiskuntaa koossapitävä side eli moraalinen integraatio. Moniarvoisuus nähdään erilaisten arvojen ja normien hyväksymisenä. Se sisältää yksilön arvostamisen sellaisenaan, ilman että huomio kiinnitetään etniseen alkuperään. Monikulttuurisuus voidaan kuvata erilaisten kulttuurien kantajien yhteiselona. Se sisältää maahanmuuttajien integroitumisen vastaanottavaan yhteiskuntaan täysivaltaisiksi jäseniksi niin, että he säilyttävät oman etnisen identiteettinsä. Monikulttuurisuus voidaan ymmärtää myös ideologiana ja keskeneräisinä poliittisina strategioina. Lisäksi se kuvaa kulttuurin muutosta moninaisemmaksi. Käytännön tasolla voidaan monikulttuurisuutta kuvata erilaisina toimintaohjelmina erilaisissa instituutioissa.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan diskursseja moraalisen integraation ja disintegraation näkökulmasta. Moraalinen integraatio liittyy modernin yhteiskunnan moniarvoiseen moraalikäsitukseen. Se peilaa orgaanista solidaarisuutta, jossa ihmisten erilaisuus hyväksytään. Tällöin maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhteen voidaan sanoa perustuvan moraaliseen integraatioon. Moraalinen disintegraatio kuvaa puolestaan esimodernin yhteiskunnan moraalikäsitystä, jonka mukaan erilaisuus on uhka yhteisölle. Tuollaisessa yhteiskunnassa solidaarisuus oli mekaanista, jolloin ihmisten samanlaisuus oli yhteisöä koossapitävä side. Samanlaisuuteen perustuva mekaaninen solidaarisuus ei sisällä siten maahanmuuttajien erilaisuuden hyväksymistä. Nämä toisistaan poikkeavat moraalikäsitukset ovat maahanmuuttokeskustelun diskurssien taustalla rakentamassa maahanmuuttajuutta. Ne kuvaavat modernissa yhteiskunnassa realisoituvia asennoitumistapoja erilaisuutta kohtaan. Orgaaniseen solidaarisuuteen nojattaessa maahanmuuttajuus tuotetaan hyväksymisen kautta. Mekaaninen solidaarisuus tuottaa maahanmuuttajuutta torjumisen näkökulmasta. Se aiheuttaa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten arvojen yhteentörmäyksiä modernissa, monikulttuurisessa yhteiskunnassa.

4. MAAHANMUUTTOKESKUSTELUN DISKURSSIT

Tutkimuksen empiirisenä aineistona on Helsingin Sanomien mielipidepalstan maahanmuuttoon liittyvät artikkelit. Artikkeleita löytyi yhteensä 150 ajalta tammi-kesäkuu 2010. Näistä artikkeleista valittiin 133 analyysin kohteeksi. Näistä 35 oli maahanmuuttajien ja 98 kantasuomalaisten kirjoittamia. Maahanmuuttajan kirjoittamaksi tekstiksi tulkittiin maahanmuuttajuuteen viittaavien tietojen perusteella. Näissä teksteissä kirjoittaja kutsui itseään maahanmuuttajaksi, luokitteli itsensä ”maahanmuuttajaryhmään” kuuluvaksi tai kertoi omasta taustastaan ja kotoutumiskokemuksistaan. Tällaisia kirjoituksia oli 29. Poikkeavina havaittiin 6 kirjoitusta, joissa ei mainittu suoraan kirjoittajan maahanmuuttajataustaa. Tällaisessa tapauksessa ulkomaalainen nimi ja tekstin analyysi johti kuitenkin artikkelin luokitteluun maahanmuuttajan kirjoituksena. Aineiston luokittelusta jätettiin pois 13 artikkelia, jotka liittyvät maahanmuuttoon, mutta eivät kuitenkaan asettuneet mihinkään luokitukseen eivätkä nostattaneet esille tämän tutkimuksen kannalta mitään merkityksellistä. Mielipidekirjoituksissa näkyy vahvasti eri alojen asiantuntijoiden näkemykset maahanmuuttoasioista. Pelkkä asiantuntijanäkökulma oli havaittavissa 9 mielipidetekstissä. Niissä suhtaudutaan maahanmuuttajiin ja maahanmuuttoon tietyn asiantuntijuuden kautta. Maahanmuuttajia kohtaan ei välity tällöin varsinaisesti mitään havaittavaa asennetta. Näitä artikkeleita ei otettu mukaan luokitteluun. Monissa artikkeleissa löytyi asiantuntijanäkökulman lisäksi muitakin näkökulmia, jotka välittävät tietynlaista kuvaa maahanmuuttajista. Näissä tapauksissa nämä muut näkökulmat ovat olleet luokittelun kohteena.

Aineisto jaettiin erilaisiin luokituksiin erottaen kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien asenteet itseään sekä toisiaan kohtaan. Ne luokitukset, joiden edustus oli vähäinen, on jätetty pois analyysistä. Analyysin kohteena olevat luokitukset on koottu seuraaviin taulukoihin.

Taulukko 1. Kantasuomalaisien näkemykset itseään ja maahanmuuttajia tai maahanmuuttoa kohtaan.

Kantasuomalaiset näkevät itsensä	määrä
asenteellisesti sulkeutuneita	23
maahanmuuttopolitiikan kritiikin kautta	21
yhteensä	44

Kantasuomalaiset näkevät maahanmuuttajat tai maahanmuuton	määrä
maahanmuuttokriittisesti	15
suvaitsevaisesti/monikulttuurisuutta arvostaen	13
haittana	11
syrjittyinä	10
rikoksen tekijänä tai uhrina	10
hyötynä	8
yhdenvertaisina	8
rasistisesti	6
autettavina	7
epäyhtenäisenä ryhmänä	5
individualistisesta näkökulmasta	2
yhteensä	95

Taulukko 2. Maahanmuuttajien näkemykset kantasuomalaisia ja itseään tai maahanmuuttoa kohtaan.

Maahanmuuttajat näkevät kantasuomalaiset	määrä
maahanmuuttopolitiikan kritiikin kautta	14
asenteellisesti sulkeutuneina	13
rasisteina	5
yhteensä	32

Maahanmuuttajat näkevät itsensä tai maahanmuuton	määrä
syryjityinä	11
osana suomalaista yhteiskuntaa	9
hyötynä	8
haittana	3
yhdenvertaisina	2
autettavina	2
monikulttuurisuutta arvostaen	2
epäyhtenäisenä ryhmänä	2
individualistisesta näkökulmasta	1
rikoksen tekijänä	1
yhteensä	41

Diskurssit rakennettiin määrällisesti suurimmista luokituksista. Poikkeuksena on yhtenäinen ryhmä -diskurssi, joka muodostettiin vastakohtaksi sille hyvin pienelle määrälle epäyhtenäinen ryhmä -luokitusta, joka aineistosta löytyi. Luokituksista johdettiin viisi diskurssia. Näissä diskursseissa yhdistyvät molempien taulukoiden luokitukset. Monikulttuurisuusdiskurssi rakennettiin luokituksista *suvaitsevaisesti/monikulttuurisuutta arvostaen, autettavina, osana suomalaista yhteiskuntaa, yhdenvertaisina, asenteellisesti sulkeutuneina* ja *individualistisesta näkökulmasta*. Toiseusdiskurssi muodostuu luokituksista *maahanmuuttokriittisesti, syrjityinä ja rasistisesti*. Kehitysdiskurssi pitää sisällään luokituksen *maahanmuuttopolitiikan kritiikin kautta*. Haitta- ja hyötydiskurssi muodostuu luokituksista *haittana, hyötynä, rikoksen tekijänä ja rikoksen uhrina*. Yhte-

näinen ryhmä rakennettiin luokituksesta *epäyhtenäisenä ryhmänä*, jota peilattiin hyvin yleiseen näkemykseen, maahanmuuttajien näkemiseen yhtenäisenä ryhmänä.

Tutkielmassa käytetään erottelua ”maahanmuuttajat” ja ”kantasuomalaiset”, koska ne ovat vakiintuneet maahanmuuttokeskustelun toimijoiksi. Toisaalta näiden käsitteiden käyttäminen antaa ymmärtää, että maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset olisivat yhtenäisiä ryhmiä. Tämä on nimittäin monen mielipiteen oletus. Näiden käsitteiden sisään mahtuu kuitenkin hyvin erilaisia ihmisiä. Myös käsite ”maahanmuuttokeskustelu” viittaa siihen, että maahanmuuttajat erotetaan kantasuomalaisista, ja että heistä puhutaan ryhmänä. Maahanmuuttokeskustelussa vakiintunut kantasuomalaisen käsite on ilmeisesti syntynyt tarpeesta erottaa, ketkä ovat syntyneet Suomessa, ja ketkä ovat uusia tulokkaita.

4.1. Monikulttuurisuusdiskurssi

Monikulttuurisuusnäkökulma esiintyy vahvana maahanmuuttokeskustelun diskurssina. Tässä diskurssissa ovat äänessä sekä kantasuomalaiset että maahanmuuttajat. Kantasuomalaiset ovat tosin aktiivisemmin vaatimassa suvaitsevaisuutta maahanmuuttokeskusteluun. Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten arvojen, normien ja tapojen yhteneminen kertoo moraalisesta ja kulttuurisesta integraatiosta. Se ilmentää maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten sopeutumista toisiinsa. Tällainen integraatio ei ole pelkästään maahanmuuttajien sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan vaan myös suomalaisten sopeutumista uusiin tulokkaisiin. Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajuus tuotetaan siis moraalisen integraation näkökulmasta. Monikulttuurisuusdiskurssi asettuu toiseusdiskurssin kritiikiksi.

Monikulttuurisuuden muodot

Se miten monikulttuurisuuteen suhtaudutaan vaikuttaa siihen, miten maahanmuuttoon suhtaudutaan. Monikulttuurisuus ymmärretään eri tavoilla Helsingin Sanomien mielipidepalstan teksteissä. Tämä kuvastaa sitä, että monikulttuurisuuksia on monenlaisia (Hall

2003: 234). Helsingin Sanomien maahanmuuttokeskustelussa on nähtävissä kolme erilaista monikulttuurisuuden muotoa. Nämä ovat liberaali, konservatiivinen ja pluralistinen monikulttuurisuus.

Liberaalia monikulttuurisuutta edustaa seuraava näkemys. ”Monikulttuurisuus on sitä, että Suomeen muuttanut voi pitää kulttuurinsa ja silti tuntee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa Suomen lakeja noudattavana asukkaana. Tällä tavoin monikulttuurisuus tukee maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen.” (HS 16.6.2010.) Liberaali monikulttuurisuus rakentuu kahden kulttuurin sovittamisesta toisiinsa. Maahanmuuttaja kuvataan toisaalta oman kulttuurin säilyttävänä ja toisaalta uuteen kulttuuriin sopeutuvana. Integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan muodostuu siitä, että maahanmuuttaja tuntee kuuluvansa suomalaiseen kulttuuriin ja noudattaa Suomen lakeja. Hänestä tulee yhteiskunnan jäsen, jonka kulttuurisista käytännöistä vain jotkin ovat enemmistön mielestä hyväksyttäviä. Liberaali monikulttuurisuus sisältää kuitenkin idean oman etnisen identiteetin säilyttämisestä. ”Omaan etniseen taustaan kytkeytyvä kulttuuri-identiteetti ei sulje pois halua osallistua myös vastaanottavan yhteiskunnan toimintaan. Syrjäytymisuhan alla ovatkin usein sellaiset nuoret, joiden identiteetti on täysin hukassa.” (HS 21.6.2010.) Oman kulttuuri-identiteetin varaan rakennetaan monikulttuurinen identiteetti, jolloin sekä oma kulttuuri-identiteetti että suomalainen identiteetti elävät rinnakkain.

Monikulttuurisen identiteetin rakentaminen nähdään tarpeellisena kotoutumisen kannalta. Tämä kiteytyy seuraavassa tekstissä. ”Koen, että kotoutuakseni paremmin tähän yhteiskuntaan minun on pidettävä kiinni juuristani, arvoistani ja kulttuuristani, koska koko identiteettini rakentuu niiden varaan. Samalla on tärkeää, että tutustun Suomen kulttuuriin, arvomaailmaan ja historiaan. Lukemalla Seitsemän veljestä ja Täällä pohjan tähden alla sain uudenlaista perspektiiviä suomalaisuuteen.” (HS 15.4.2010.) Tällainen näkemys tukeutuu liberaaliin monikulttuurisuuden käsitteeseen. Tekstissä tulee vahvasti esille maahanmuuttajan aktiivisuus omaksua suomalaista kulttuuria. Toisaalta maahanmuuttajan etnisen identiteetin ylläpito kuvastaa universaalista yksilöllistä kansalaisuutta, joka sisältyy myös liberaaliin monikulttuurisuuteen. Monikulttuurisen identiteetin muodostuminen on osoitus integroitumisesta uuteen yhteiskuntaan. Sen muodostuminen edellyttää moniarvoista yhteiskuntaa, jossa yksilöllä on oikeus pitää melko vapaasti yllä

kulttuurisia perinteitään. Kun nojataan liberaaliin monikulttuurisuuteen, määritellään maahanmuuttajat aktiivisiksi toimijoiksi, jotka integroituvat suomalaiseen yhteiskuntaan säilyttäen samalla oman etnisyytensä. Tämä kuvaa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välistä moraalista ja kulttuurista integraatiota.

Monikulttuurisuus on ymmärretty joissakin mielipideteksteissä yksipuolisesti uuteen kulttuuriin sulautumisena, niin sanottuna assimilaationa. Tällainen näkemys tukeutuu konservatiiviseen monikulttuurisuuden käsitteeseen. ”Maahanmuuttajien koulutukseen ja kotoutumiseen on panostettava. Kielen, kulttuurin ja yhteiskuntamme pelisääntöjen omaksuminen on ainoa tie tulla aidoksi uussuomalaiseksi.” (HS 22.3.2010.) Tällainen näkökanta sivuuttaa maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen. Maahanmuuttajan odotetaan oppivan suomen kielen ja mukautuvansa suomalaiseen kulttuuriin. Hänen oma etninen identiteettinsä sivuutetaan kokonaan. Konservatiivista monikulttuurisuus olettaa yksipuolisesti, että maahanmuuttaja sulautuu uuden kulttuurin perinteisiin ja tapoihin. Monikulttuurisuutta katsotaan etnosentrismin valossa, jolloin suomalainen kulttuuri nähdään olevan lähtökohta kotoutumisprosessissa. Konservatiivinen monikulttuurisuuskäsitys johtaa maahanmuuttajan määrittelyyn uussuomalaisena, jolta vaaditaan omien juurien unohtamista. Kantasuomalaisilla nähdään silloin olevan valta päättää, millaisia uussuomalaisten tulisi olla. Tämä määritelmä johtaa siihen, että maahanmuuttajilta odotetaan sulautumista suomalaiseen yhteiskuntaan, jonka ei haluta muuttuvan maahanmuuttajien kulttuurien vaikutuksesta. Maahanmuuttajat nähdään siten passiivisesti omaksuvan suomalaiset elämäntavat, ikään kuin heidät suomalaistettaisiin jonkinlaisessa yksisuuntaisessa prosessissa. Moraalinen integraatio maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten kesken jää tällöin löyhäksi. Toisaalta maahanmuuttajan sopeutuminen suomalaiseen kulttuuriin oman kulttuurin kustannuksella kertoo kuitenkin kulttuurisesta integraatiosta, jossa suomalainen kulttuuri on vallitsevana.

Seuraavassa tekstissä välittyy avoin asenne maahanmuuttajien kulttuurin symbolien näkymiselle arjessa. ”Jos taas toisen perinteen edustajalle huivin käyttö on kynnyskysymys, sallittakoon se hänelle ja hänen perheelleen. Sitä kutsutaan monikulttuurisuudeksi.” (HS 27.5.2010.) Tämä näkemys edustaa pluralistista monikulttuurisuutta, joka huomioi ryhmien väliset erot ja suo niille erilaisia oikeuksia. Tällaiseen monikulttuuri-

suuteen sisältyy erilaisten kulttuurien perinteiden kunnioitus niin, että niiden noudattaminen sallitaan ryhmäoikeutena. Tämä on ilmentymä moraalista ja kulttuurisesta integraatiosta.

Myös seuraava mielipide nojaa pluralistiseen monikulttuurisuuskäsitykseen ja rakentaa moraalista ja kulttuurista integraatiota. ”Sen sijaan, että yrittäisimme hioa vieraita kulttuureja kaikessa juuri kaltaiseksemme, meidän on hyödynnettävä niiden rikkauksia. --- Suomi muuttuu ja kulttuurit kohtaavat. --- Ehkä voisimme maahanmuuttajilta oppia, että on olemassa inhimillisiä asioita, jotka menevät joskus työn ohi. Läheisten sairastuminen tai lapsista, sukulaisista huolehtiminen... Voihan olla, että piirun verran perhekeskemmin eläen ja leppoisemmin työskennellen suuri osa työtaakan alla uupuneita ja masentuneita olisi edelleen veronmaksajina. --- Vuorovaikutuksesta ei ole koskaan haittaa – ei ainakaan niin sanotussa kotouttamisessa.” (HS 20.6.2010.) Tekstissä korostuu halu ymmärtää vieraan kulttuurin tapoja. Niitä ollaan myös halukkaita omaksumaan. Maahanmuuttajien erilaiset tavat nähdään suomalaisille tavoille vaihtoehtoisina. Tällainen käsitys monikulttuurisuudesta mahdollistaa vuorovaikutuksen eri kulttuurin kantajien välillä. Pluralistinen monikulttuurisuuskäsitys asettaa maahanmuuttajat yhdenvertaiseen asemaan kantasuomalaisiin nähden. Suomalainen kulttuuri ei ole silloin lähtökohta monikulttuurista yhteiskuntaa rakennettaessa, vaan lähtökohtana on erilaisten kulttuurien yhteensovittaminen toisiinsa. Maahanmuuttajien kulttuurien vaikutus suomalaiseen kulttuuriin nähdään tällöin positiivisena. Siitä ajatellaan olevan hyötyä suomalaiselle yhteiskunnalle, koska eri kulttuureista voidaan ”poimia” niiden hyviä puolia. Suomalaisen kulttuurin huonoja piirteitä nostetaan esille ja niitä korvataan muiden kulttuurien hyvillä ominaisuuksilla. Kriittisyys omaa kulttuuria kohtaan auttaa ymmärtämään sen, että suomalainen kulttuuri ei ole muita parempi kulttuuri. Se ymmärretään siis samantavaiseksi muihin kulttuureihin nähden.

Muutosmyönteisyys

Monikulttuurisuusdiskurssi korostaa myönteistä asennoitumista suomalaisen kulttuurin muutokseen. Suomen menestyminen maailmalla liitetään monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamiseen. ”... monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuus ovat niitä tekijöitä, joista

luovuus ja uudet innovaatiot syntyvät. Ulospäin suuntautunut ja avoin Suomi pärjää tulevaisuudessa. Sisäänpäin kääntynyt ja sulkeutunut Suomi kuihtuu pois.” (HS 22.3.2010.) Kansallisen kulttuurin vahvistamista pidetään haitallisena, silloin kun se sulkee muiden kulttuurien vaikutuksen pois. ”Taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti haitallista Suomelle on monokulturismi [sic]. Se tarkoittaa pyrkimystä samanlaistaa ja tasaapäistää kulttuuria ja ajatella, että Suomessa voi olla olemassa vain yksi kulttuuri.” (HS 22.3.2010.) Monokulttuurisuuden taustalla voidaan ajatella olevan nationalismin tapa ylikorostaa lojaalisuutta tiettyyn paikkaan. Monikulttuurisuuteen nojaaminen nähdään puolestaan suomalaisen yhteiskunnan kannalta kehityksenä. Tällainen kehitys vaatii kansallisen identiteetin uudelleen muotoilua. Monikulttuurisuusdiskurssi rakentaa juuri uudenlaista identiteettiä, joka sopii monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Tämä identiteetti on irrotettu kansallisuudesta. Se voidaan rakentaa kuulumisena erilaisiin ”identiteetti-yhteisöihin”. Tällainen muokattavissa oleva identiteetti mahdollistaa erilaisten kulttuurien kantajien kohtaamisen erilaisissa ”identiteetti-yhteisöissä” ja moraalisen integraation toteutumisen.

Suomalaisen yhteiskunnan muutos kohti monikulttuurisempaa yhteiskuntaa synnyttää keskustelua suomalaisen kulttuurin tilasta. ”Lisääntyvän maahanmuuton seurauksena käsitys yhtenäiskulttuurisesta Suomesta ja suomalaisesta kulttuurista on murentunut. Prosessin myötä on käynyt selväksi, että Suomi ei ole koskaan ollut kulttuurisesti yhtenäinen. Suomen kansalaisiin on valtion perustamisesta lähtien kuulunut monia eri kieltä puhuvia, eri etnisyyksiä edustavia ja erilaisiin uskontokuntiin kuuluvia. Tässä tilanteessa myös ”kantasuomalaisten” valkoinen etnisyys ja rodullisuus sekä suhteet muihin tulevat näkyviksi ja polttaviksi kysymyksiksi.” (HS 17.3.2010.) Maahanmuuttokeskustelussa maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset erotellaan usein omiksi yhtenäisiksi ryhmikseen. Kantasuomalaisten erilaisuus toisiinsa nähden tulee kuitenkin ilmi monikulttuurisuusdiskurssissa, jolloin suomalainen kulttuuri esitetään epäyhtenäisenä. ”Keskusteluissa on vaadittu Suomeen tulevilta maahanmuuttajilta myös mukautumista Suomen lakeihin ja suomalaiseen kulttuuriin. Lakien noudattaminen on tietysti selvä vaatimus, mutta suomalainen kulttuuri on varsin epäselvä kysymys.” (HS 19.3.2010.) Mukautuminen epäyhtenäiseen suomalaiseen kulttuuriin nähdään varsin ongelmallisena. Tämä mielipide peilaa Hallin käsitystä avoimesta, rationaalisesta, universaalista ja individua-

listisesta kulttuurista. Suomalainen kulttuuri kuvataan tekstissä avoimeksi muutokselle. Sen sisällä sallitaan erilaisiin arvoihin perustuvat yksilölliset identiteetit ja tavat sekä kantasuomalaisille että maahanmuuttajille. Monikulttuurisuusdiskurssissa korostuu siten kantasuomalaisten erilaisuus toisiinsa nähden, jolloin suomalaisen kulttuurin kuvaaminen yhtenäisenä arvojen, tapojen ja identiteettien kokonaisuutena esitetään harhaanjohtavana. Monikulttuurisuusideologia näkyy vahvasti tällaisten mielipiteiden rakentajana. Kansalliseen kulttuuriin perustuvan ajattelutavan kritisointi aktivoi monikulttuurisuusdiskurssin. Tällöin monikulttuurisuusdiskurssi häivyttää tapaa ajatella kantasuomalaiset samanlaisiksi ja pyrkii rakentamaan moraalista integraatiota kansallisen kulttuurin rajojen yli.

Seuraavan mielipiteen taustalla näkyy moraalinen integraatio. ”Meidän ei tarvitse pitää kaikista – riittää, että kunnioitamme toisiamme” (HS 15.4.2010). Tekstissä korostuu inhimillisyyden tunnustaminen: kaikista on vaikea pitää, mutta kaikkia voi silti kunnioittaa. Suvaitsevaisuutta rakennetaan siten yksilön kunnioittamisen kautta, ei erilaisuuden ihannoinnin kautta. Monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi kehittyminen kuvataan toisaalta muutoksena, johon osa väestöstä suhtautuu kielteisesti. ”Muutos aiheuttaa aina pelkoa ja vastarintaa osassa väestöä. --- Erilaisuus on uhka niille, jotka eivät usko pystyvänsä kilpailemaan ja pärjäämään muuttuvassa ja monimuotoistuvassa maailmassa - meille muille erilaisuus on rikkaus.” (HS 4.3.2010.) Kantasuomalaisen kokema asema muuttuvassa yhteiskunnassa nähdään vaikuttavan siihen, miten he suhtautuvat erilaisuuteen. Suvaitsevaisuus nähdään oleellisena osana monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamisen elementtinä. Niillä, joilla ei ole uhkaa menettää asemaansa nähdään olevan avoin suhtautumistapa maahanmuuttajiin. Moraalista integraatiota ilmenee siten maahanmuuttajien ja asemansa turvalliseksi kokevien kantasuomalaisten kesken. Moraalinen disintegraatio vallitsee maahanmuuttajien ja asemansa uhatuksi kokevien kantasuomalaisten kesken.

Suvaitsevaisuus liitetään eräässä mielipidetekstissä globaaliin vastuuseen auttaa turvapaikanhakijoita. ”On totta, etteivät esimerkiksi Somalian ongelmat ratkea, jos Suomi ottaa muutaman pakolaisen. Itse näkisin kuitenkin, että ongelmien laajuus ja se, että niitä on vaikea ottaa tyhjentävästi haltuun, ei ole peruste jättää ottamatta turvapaikanha-

kijoita. Päinvastoin, koska ongelma on globaali, myös vastuu ongelmista on kannettava globaalisti. --- Asettamalla humanitaarisen avun vastakkain ”omien kansalaisten” etujen kanssa Purra myös lietsoo turhaa vihamielisyyttä. Kyseessä ei kuitenkaan ole nollasummapeli, jossa muille annettu tuki olisi ”meiltä” pois.” (HS 14.1.2010.) Humaani vastuu muista maista nähdään osana suvaitsevaisuutta. Suvaitsevaiseen asenteeseen liittyy ajatus siitä, että auttaminen ei ole uhka kantasuomalaisten hyvinvoinnille. Tekstissä kritisoidaan kantasuomalaisten pitämistä ensimmäisinä pakolaisiin nähden. Ensimmäisyyttä kuvaa ilmaisut ”meiltä pois” ja ”omat kansalaiset”. Kansallisvaltion rajoja ikään kuin häivytetään sisällyttämällä pakolaiset ”meiksi” tulkittuun ryhmään. Heidät asetetaan tekstissä kohteeksi, josta esitetään mielipiteitä. Kantasuomalaiset ovat tässä keskustelussa toimijan roolissa, jolloin heillä on valta tuottaa pakolaisuutta mielipidepastalla. Tämä johtaa siihen, että heillä on valta päättää, ketkä halutaan sisällyttää suomalaiseen yhteiskuntaan. Muutosmyönteisyys tulee ilmi pakolaisten sisällyttämisessä ”meihin”, jolloin ”meiksi” tulkittuun ”ryhmään” ollaan halukkaita ottamaan vastaan eri kulttuureista lähtöisin olevia ihmisiä. Muutosmyönteisyys tuottaa moraalista integraatiota uusien tulokkaiden ja ”meidän” välille sekä muuttaa ”meiksi” ymmärrettyä ”ryhmää” monimuotoisemmaksi.

Humaani vastuu

Auttamisen näkökulma rakentaa osaltaan monikulttuurisuusdiskurssia. Tällöin puhutaan usein pakolaisten vastaanottamisesta Suomeen. ”Suomen on kannettava humaania vastuuta myös ottamalla kohtuullinen määrä kiintiöpakolaisia, jotka ovat kaikkein suurimmassa avun tarpeessa” (HS 22.3.2010). Suomi nähdään kansakuntana, joka ottaa vastuulleen pakolaisten auttamisen. Moraalisen vastuun kanto pakolaisista nähdään sivistyneen kansan toiminnaksi. ”Maahanmuuttajalla on oikeus saada apua kotoutumisessa ja velvollisuus tehdä parhaansa kotoutuakseen. Hätää kärsiviä tulee jatkossakin auttaa.” (HS 27.3.2010.) Pakolaisten hätään reagoiminen käynnistää monikulttuurisuusdiskurssin, jolloin humanisuus kietoutuu monikulttuurisuuden ideologiaan. Pakolaiset halutaan sisällyttää suomalaiseen yhteiskuntaan. Monikulttuurisuusdiskurssissa ei ajatella toiseusdiskurssin tapaan pakolaisia ”toisina”, vaan heidät nähdään osaksi ”meitä”. Silloin pakolaisia kohtaan nähdään olevan velvollisuuksia samalla tavalla kuin kantasuo-

malaisia kohtaan. Velvollisuudentunto kertoo näin ollen moraalisesta integraatiosta pakolaisten ja kantasuomalaisten välillä.

Auttaminen nähdään perustarpeiden turvaamista laajempänä toimintana. ”Auttamista on monenlaista, mutta ehkä tärkeintä on, miten kohtaamme ihmisen arkisessa kanssakäymisessä” (HS 21.4.2010). Maahanmuuttajan kohtaaminen arvostavasti välittyy edellisestä mielipiteestä. Tämä välittää moraalista integraatiota erilaisten kulttuurin kantajien kesken. Auttaminen ylipäättään liitetään sivistyneen kansan arvoihin. ”Annetaan EU:n ja muun maailman nähdä, että täällä sittenkin asuu sivistyskansa, joka huolehtii kaikista isänmaahan tulleista, usein onnettomista lähtökohdista paenneista ihmisistä” (HS 27.4.2010). Tekstistä välittyy humaani vastuun kanto pakolaisista, mutta samalla auttamisesta ajatellaan olevan Suomen maineen kannalta hyötyä. Suomi nähdään jonkinlaisena pelastajana, jonka arvo kansakuntana nousee huono-osaisia auttamalla. Humaanin vastuun käänttöpuolena on siten kansakunnan arvon korostaminen. Tässä mielessä monikulttuurisuusdiskurssi lainaa haitta- ja hyötydiskurssissa sekä toiseusdiskurssissa esiintyvää nationalismin tapaa ylikorostaa lojaalisuutta tiettyyn paikkaan. Kansakunnan rajoja korostetaan asettamalla pakolaiset välineeksi hankkia Suomelle mainetta.

Maahanmuuttajat osana suomalaista yhteiskuntaa

Monikulttuurisuusdiskurssin yhtenä piirteenä on maahanmuuttajien näkeminen osana suomalaista yhteiskuntaa, jolloin maahanmuuttajuus tuotetaan moraalisen integraation näkökulmasta. Diskurssissa viitataan toiseusdiskurssissa esiintyvään piirteeseen, asenteelliseen sulkeutuneisuuteen. ”Keskustelun sävy on usein ollut, että ”teidän pitää integroitua” tai ”teidän pitää elää maan tavalla”. Silloin unohdetaan ne lukuisat maahanmuuttajat, jotka ovat jo integroituneet ja jotka ovat jo osa Suomea.” (HS 15.4.2010.) Toiseusdiskurssin kritiikkinä monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajien nähdään olevan jo osa suomalaista yhteiskuntaa. ”Meidän ongelmamme ovat suomalaisia ongelmia ja Suomen ongelmat meidän” (HS 8.1.2010). Koska integroituminen nähdään jo tapahtuneen, mielletään ongelmat yhteiseksi, eikä jonkin maahanmuuttajayhteisön tai kantasuomalaisten ongelmiksi. ”Kaikki Suomessa kotinsa pitävät ihmiset muodostavat suomalaista yhteiskuntaa. Sen sisällä ei pitäisi olla erilaatuisia ihmisiä – oikeutettuja ja

ei-oikeutettuja luokkia” (HS 8.1.2010.). Tekstissä rakennetaan yhteistä monikulttuurista yhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat yhdenvertaisia. Individualistinen asennoituminen valottaa maahanmuuttajien epätasa-arvoista asemaa kantasuomalaisiin nähden. Maahanmuuttajuuden tuottaminen individualistisesta näkökulmasta asettaa maahanmuuttajat tasa-arvoiseen asemaan kantasuomalaisiin nähden. Tällainen näkökulma ei korosta maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten eroja, koska se ei ota kantaa etnisyyteen. Maahanmuuttajia ei nähdä siten itselle vastakkaisina vaan yksilöinä. Individualismi ideologiana näkyy siten selvästi monikulttuurisuusdiskurssin rakentajana ja monikulttuurisuusideologiaan tiiviisti linkittyvänä.

Maahanmuuttajien näkeminen osana suomalaista yhteiskuntaa tulee esille myös puheessa työssäkäynnistä, sillä työssäkäynti näyttää olevan tärkein kotoutumista edistävä tekijä. ”Työssä käyvät maahanmuuttajat eivät koe syrjintää eikä heillä ole etujärjestöä, koska he eivät sitä tarvitse. Olen itse ICT-alalla töissä ja omat kokemukseni ovat olleet hyvin positiivisia. Suomalaiset firmat suhtautuvat yhä avoimemmin ulkomaalaisiin työntekijöihin... Varsinkaan korkeasti koulutetut maahanmuuttajat eivät koe vaikeuksia työllistymisessä ja sopeutuvat suomalaiseen yhteiskuntaan.” (HS 24.3.2010.) Työssäkäyvän maahanmuuttajan kotoutuminen kuvautuu mielipidetekstissä hyvin ongelmattomasti. Maahanmuuttajuutta tuotetaan siten positiivisten kokemusten kautta. Nämä kokemukset kuvastavat maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. ”Omasta kokemuksestani voin sanoa, että työn ohella syntyy automaattisesti sosiaalinen verkosto, jossa on sekä suomalaisia että maahanmuuttajia, ja kielitaito kehittyy” (HS 15.4.2010). Maahanmuuttajan onnistunut kotoutuminen liitetään työssäkäynnin lisäksi kielen ja kulttuurin oppimiseen. ”Itse olen mallikkaasti kotoutunut maahanmuuttajaksi. Olen oppinut kielen ja omaksunut kulttuurin. Olen töissä ja lisäksi toimin yrittäjänä.” (HS 20.6.2010.) Integroitumisen onnistumisen nähdään liittyvän kiinteästi maahanmuuttajuuden tuottamiseen osana suomalaista yhteiskuntaa. Tämä ilmentää moraalisen ja kulttuurisen integraation onnistumista. Maahanmuuttajia määritellään tällöin ”onnistuneina maahanmuuttajina”.

Nuoren maahanmuuttajan kokemukset suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumisesta tulevat esille seuraavassa tekstissä. ”Minulla on hyvät suhteet opiskelijatovereihini. Ja vaikka

he ovat joskus hiljaisia ja yksinäisen oloisia, tunnen olevani yhteisön jäsen.” (HS 15.4.2010.) Kantasuomalaiset nuoret nähdään osittain erilaisiksi, mutta heidät koetaan silti vertaisryhmäksi. Toimivan vertaisryhmän arvot voidaan ajatella pohjautuvan monikulttuurisuusideologiaan. Erilaisuutta ei siten nähdä erottavana tekijänä opiskelijayhteisössä. Tällöin erilaisuus ei aiheuta kulttuurista ja moraalista disintegraatiota eri kulttuuritaustaisten nuorten keskuudessa. ”En ole ikinä kokenut minkäänlaista rasismia tai nimittelyä, koska toimin maan tapojen mukaan.” --- ”Tulin ensimmäisen kerran Suomeen 18-vuotiaana vuonna 1994. Luin paljon lehtiä ja kirjallisuutta, kävin myös työväenopiston kursseja eri aloilta – muun muassa karjalanpiirakkakurssin – ja näin opin vuodessa kielen. --- Maahanmuuttajat saavat samat eväät kuin suomalaiset: saamme turvallisen maan, eikä huomista tarvitse pelätä. Sitten pitää itse lähteä eteenpäin ja tietenkin opetella maan kieltä ja tapoja.” (HS 17.4.2010.) Tekstissä korostetaan maahanmuuttajan vastuuta kotoutumisesta. Maan tapojen ja kielen opiskelun nähdään johtavan yhteiskunnan jäseneksi hyväksymiseen. Suomalaisten perinteiden kunnioitus tulee esille niihin tutustumisena. Aktiivisen osallistumisen uskotaan myös edesauttavan kielen oppimista. Kulttuurinen integraatio esitetään siten aktiivisena toimintana.

Maahanmuuttajan kiinnostus suomalaiseen kulttuuriin näyttää tukevan yhteiskuntaan integroitumista. ”Itse löysin kiinnostukseni talvisotaan, ja se on pitänyt minut otteessaan ja vienyt yhden Suomen historian merkittävimmän tapahtuman ytimeen. Se avasi minulle uskomattoman matkan Suomen menneisyyteen ja suomalaisen yhteisön sieluun ja psyykeen. Tunsin alkavani kuulua mukaan yhteisöön huolimatta siitä, pitivätkö jotkut harrastuksestani vai eivät.” (HS 15.4.2010.) Suomalaisten ymmärtäminen Suomen historiaan tutustumalla nähdään liittävän uuden tulokkaan yhteisöön. Kotoutuminen kuvautuu maahanmuuttajan näkökulmasta, jolloin maahanmuuttajan aktiivisuus tutustua suomalaiseen kulttuuriin tulee esille olennaisena osana kotoutumisprosessia. Kulttuurinen integraatio kuvastaa maahanmuuttajan kulttuurin sopeutumista suomalaiseen kulttuuriin. Tekstissä maahanmuuttajuutta tuotetaan siten kulttuurisen integraation eli yhdenlaisen kotoutumisen osa-alueen näkökulmasta. Maahanmuuttaja ymmärretään tekstissä ”kotoutuneena maahanmuuttajana”.

Monikulttuurisuusdiskurssissa korostuu maahanmuuttajien aktiivisen toiminnan lisäksi myös kantasuomalaisten aktiivisuus maahanmuuttajia kohtaan. Ne maahanmuuttajat, jotka eivät ole vielä integroituneet, halutaan huomioida erityisesti. ”On jokaiselle hyödyksi, jos kaikki täällä asuvat tuntevat kuuluvansa joukkoon. Mukava tervehdys ja hymy voi merkitä paljon ihmiselle, joka tuntee itsensä ulkopuoliseksi. Ne, jotka kuuluvat joukkoon pitävät huolta ympäristöstään ja tekevät työtä sen parantamiseksi – ne jotka tuntevat olonsa ulkopuolisiksi sulkeutuvat itseensä tai hajautuvat pieniin ryhmiin, jotka erottavat ihmisiä eivätkä yhdistä. Kädenojennus lähellä asuville maahanmuuttajille ja heistä kiinnostuminen samalla tavalla kuin vierailevista turisteista on jotain, mitä jokainen voi tehdä auttaakseen ulkomaalaisia sopeutumaan paremmin.” (HS 15.4.2010.) Maahanmuuttajat nähdään tässä mielipidetekstissä auttamisen näkökulmasta. Heidän halutaan sopeutuvan suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Kulttuurinen integraatio nähdään siten kaksisuuntaisena: samalla kun maahanmuuttajien kulttuurit sopeutuvat suomalaiseen kulttuuriin, sopeutuu suomalainen kulttuuri maahanmuuttajien kulttuureihin. Monikulttuurisuusideologiaan pohjautuen mielipiteessä rakennetaan suomalaisen yhteiskunnan sidettä orgaanisen solidaarisuuden varaan, jolloin erilaisten ihmisten välisen vuorovaikutuksen uskotaan onnistuvan.

Maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset yhdenvertaisina

Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajat ymmärretään yhdenvertaisina kantasuomalaisiin nähden. Maahanmuuttajien nähdään olevan eriarvoisessa asemassa, mutta heille suotaisiin yhdenvertainen asema kantasuomalaisiin nähden. ”Maahanmuuttajia pitäisi kunnioittaa samalla tavalla kuin suomalaisia. Kaikkia pitää auttaa.” (HS 12.6.2010.) Yhdenvertaisuuteen ymmärretään sisältyvän sekä oikeudet että velvollisuudet. ”... onnistuneen kotouttamisen edellytys on maahanmuuttajan kohtelemineen samoin oikeuksin ja velvollisuuksin kuin kantaväestön edustajankin, erittelemättä maahanmuuttajaa mihinkään erityisryhmään. --- Tuen pitäisi tähdätä siihen, että maahanmuuttaja kokee itsensä tasa-arvoiseksi eikä erityiseksi. Sanoisinpa jopa, että kotouttaminen on onnistunut, kun maahanmuuttaja kokee itsensä tavalliseksi kansalaiseksi.” (HS 20.6.2010.) Yhdenvertaisen aseman saavuttaminen liitetään kotoutumisen onnistumiseen. Maahanmuuttajuuden tuottaminen yhdenvertaisuuden kautta kuvastaa moraalisis-

ta integraatiota. Tämä yhdenvertaisuuden pyrkimys aktualisoi monikulttuurisuusdiskurssin, jossa maahanmuuttajien aseman nähdään olevan vielä epätasa-arvoinen kantasuomalaisiin nähden. Pyrkimys tasoittaa vallan jakautumista suomalaisessa yhteiskunnassa on siten keskeisessä asemassa monikulttuurisuusdiskurssissa. Partikulaarisuuden tunnustamisesta uskotaan seuraavan maahanmuuttajien aseman parantuminen erilaisten tukitoimien avulla. Tukien ei toivota aiheuttavan kuitenkaan maahanmuuttajien erityisyyden korostumista. Erityisyydestä pyritään nimenomaan pois.

Myös seuraavassa mielipidetekstissä partikulaarisuuden tunnustaminen nähdään johtavan yhdenvertaisuuteen. ”Vaikka synnymme erilaisiin olosuhteisiin, olemme yhdenvertaisia kaikkialla maailmassa” (HS 27.4.2010). Tekstissä huomioidaan luonnollinen erilaisuus ja korostetaan, ettei siitä pitäisi seurata sosiaalista erilaisuutta. Kansalaisuus tai kulttuuri ei määritä ihmisen arvoa, vaan yksilöä arvostetaan sellaisenaan. Individualistinen lähestymistapa maahanmuuttajien kohtaamiseen rakentaa monikulttuurisuusdiskurssia. Tällöin maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten yhdenvertaisuutta perustellaan universaaleilla ihmisoikeuksilla. ”Suomi on liberaali demokratia, maamme perusoikeuksiin ja arvoihin kuuluu yhtäläinen ihmisarvo ja ihmisoikeudet. Tämä ei ole neuvoteltavissa. --- Järjestelmämme tulee kohdella eri ihmisiä tasaveroisesti ja oikeudenmukaisesti.” (HS 22.3.2010.) Monikulttuurisuusdiskurssi lähtee liikkeelle siitä, että yhdenvertaisuus on suomalaisen yhteiskunnan keskeinen arvo. Tämän arvon ohittamista kritisoidaan monikulttuurisuusdiskurssissa. Yhdenvertaisuuden arvostus voidaan liittää myös työmarkkinoihin, sillä maahanmuuttajien vaikea tilanne työmarkkinoilla on esillä monessa mielipidetekstissä. ”Maahanmuuttajataustaisilla suomalaisilla on oltava sama oikeus työhön ja turvaverkkoihin kuin muilla suomalaisilla” (HS 27.3.2010). Maahanmuuttajien toivottaisiin pääsevän työelämään, sillä työ nähdään oleellisena osana kotoutumisprosessia. Yhdenvertaisuus työmarkkinoilla on siten kulttuurisen integraation onnistumisen kannalta tärkeää.

Kritiikkiä asenteellisesti sulkeutuneita kohtaan

Kritiikki asenteellisesti sulkeutuneita kantasuomalaisia kohtaan rakentaa osaltaan monikulttuurisuusdiskurssia. Se asettuu vastalauseeksi toiseusdiskurssin epäluuloisille asen-

teille, vierauden pelolle ja tietämättömyydelle. Kantasuomalaisten kyky kohdata erilaisuutta nähdään tässä diskurssissa varsin ongelmallisena. Tämä ongelma kiteytyy seuraavassa mielipiteessä. ”Miten voi kyetä integroitumaan yhteiskuntaan, jos siellä ei asenteellisesti osata ottaa vastaan erilaisuutta?” (HS 15.4.2010.) Partikulaarisuuden, tässä tapauksessa maahanmuuttajien erityisyyden, huomiotta jättäminen nähdään johtavan vieraan pelkoon eli ksenofobiaan. Tällöin vieraan poikkeavuutta ei ymmärretä. Samankaltainen asenne tulee esille myös seuraavassa mielipiteessä. ”Suomalaisten erilaisuuden sietokyky on alhainen. Kun nyt yhä useammalla [sic] poliitikoilla näyttää olevan suuri kiusaus lähteä kalastelemaan maahanmuuttokriitikoiden ääniä, suosittelen harkitsemaan huolella, minkälaisen junan kyytiin olette nousemassa. Oletteko omilla puheillanne lisäämässä suvaitsevaisuutta tässä maassa – vai osallistumassa sellaisen yhteiskunnan rakentamiseen, joka ei siedä eikä hyväksy minkäänlaista erilaisuutta tai poikkeavuutta?” (HS 26.4.2010.) Poliitikkojen välittämät sulkeutuneet asenteet nousevat kritiikin kohteeksi. Erilaisuuden hyväksyminen nähdään ehdottomaksi monikulttuurisen yhteiskunnan elementiksi. Tällainen näkemys nojaa ksenosofiaan eli itseen ja vieraaseen kohdistuvaan viisauteen. Asenteellisesti sulkeutuneiden kantasuomalaisten kritisoinnilla ollaan häivyttämässä moraalista disintegraatiota maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten väliltä. Kyseisen mielipidetekstin pyrkimys on päästä kohti moraalista integraatiota.

Tietämättömyys vieraista kulttuureista tulleita ihmisiä kohtaan nousee esille monissa mielipidekirjoituksissa. Erään maahanmuuttajan kokemus kuvaa mielipideteksteissä ilmenevää yleistä asennetta. ”Kohtaamme täällä heti epäluulon tuntematonta kohtaan” (HS 15.4.2010). Tietämättömyyden katsotaan johtavan asenneongelmaan. ”Meidän suomalaisten kyvyttömyys sietää erilaisuutta tuskin johtuu muita suuremmasta tyhmyydestä – ainoastaan historiallisen kokemuksen puutteesta. --- Emme voi ohittaa historiaamme ja hypätä suoraan valmiiseen, monikulttuuriseen maailmaan. Keskustelua emme voi käydä, jos emme halua kuunnella toista emmekä hyväksyä erimielisyyttä.” (HS 29.3.2010.) Tekstissä viitataan monikulttuurisuuteen varsin uutena ilmiönä suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomalaisten epäluuloisuus maahanmuuttajia kohtaan on kirjoittajan mielestä ymmärrettävää siitä syystä, että suomalaiset eivät ole vielä tottuneet uusiin tulokkaisiin. Asenteellinen sulkeutuneisuus nähdään eräänlaisena sallittavana vai-

heena kohti asenteellisesti avoimempaa monikulttuurista yhteiskuntaa. Tällainen näkökulma nojaa ksenosofian ideaan, jonka mukaan yhteentörmäykset ja eturistiriidat maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä ovat luonnollisia ja hyväksyttäviä. Teksti välittää ajatusta siitä, että erilaisten ihmisten kanssa voi oppia elämään. Tällainen näkökulma on keskeistä ksenosofiassa.

Monikulttuurisuusdiskurssi kritisoi toiseusdiskurssin tapaa eristäytyä muiden kulttuuriin kantajista. Tällainen sulkeutunut asenne erilaisuutta kohtaan kuvautuu seuraavassa mielipidetekstissä. ”Miten ihmiset vieläkin kuvittelevat voivansa eristäytyä muusta maailmasta? Mitä tehdä työelämässä vallitseville ennakkoluuloille? Ottakaa meitä töihin, jotta voimme näyttää, että osaamme ja haluamme.” (HS 18.4.2010.) Ennakkoluuloisuuden katsotaan eristävän uudet tulokkaat työmarkkinoiden ulkopuolelle. ”Aikuisen pakolaisen on vaikea oppia kieltä ilman kontakteja valtaväestöön, mihin luonnollisin väylä on työ. Tämä toki vaatii työnantajilta pelottomampaa asennetta murtaen suomea puhuviin ja vieraskielisellä nimellä työhakemuksia jättäviin.” (HS 15.4.2010.) Sulkeutunut asenne maahanmuuttajia kohtaan näyttää aiheuttavan maahanmuuttajien syrjintää työhönottotilanteissa.

Toisaalta myös negatiivinen asenne työtä tekeviä maahanmuuttajia kohtaan tulee esille seuraavassa kirjoituksessa. ”Yksi vaikeimpia asioita maahanmuuttajalle uudessa kulttuurissa on kuulla syytelyä monista eri asioista: ”Te tulette tänne ja otatte meidän työpaikkamme...” (HS 15.6.2010). Teksti välittää kritiikkiä sellaisia kohtaan, jotka ajattelevat, että kantasuomalaiset ovat ensisijalla työmarkkinoilla. Epäoikeudenmukaisuus, jota maahanmuuttajat kokevat työmarkkinoilla, aktualisoi siis monikulttuurisuusdiskurssin. Silloin puolustetaan maahanmuuttajien oikeutta hakeutua työmarkkinoille Suomessa. Monikulttuurisuusideologian mukaan maahanmuuttajan pyrkimys integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan voidaan ymmärtää koskettavan työelämään integroitumista. Työmarkkinoiden ymmärretään pohjautuvan kuitenkin vielä moraaliseen disintegraatioon maahanmuuttajien ja asenteellisesti sulkeutuneiden kantasuomalaisten kesken. Monikulttuurisuusdiskurssin vastalauseena on siten pyrkimys tasapainottaa kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla. Yhdenvertaisuus on siten monikulttuurisuusideologian keskeinen vaatimus ja ilmentymä moraalisesta integraatiosta.

Asenteellinen sulkeutuminen ilmenee yhteiskunnallisen muutoksen pelkona. Pelko kansallisten traditioiden muuttumisesta nousee esille seuraavassa mielipidekirjoituksessa. ”Monet perussuomalaisiksi itsensä mieltävät pelkäävät, että hyväksi havaittu suomalainen elämäntapa vaarantuu, jos tänne alkaa tulla paljon ulkomaalaisia, jotka näyttävät erialaisilta ja puhuvat suomea vieraalla korostuksella” (HS 21.3.2010). Mielipiteessä kritisoidaan sitä, että suomalaisuuden nähdään olevan vaarassa hävitä maahanmuuton kasvaessa. Tämän näkemyksen mukaan suomalaista etnisyyttä ei tulisi nähdä yhdenmuokaisena. Yhtenäistä suomalaista etnisyyttä voidaan pitää myyttinä, sillä kaikki kansakunnat ovat jollakin tapaa monikulttuurisia. Itsensä perussuomalaisiksi mieltävien ihmisten käsitys etnisyydestä ja sitä ylläpitävästä kansallisesta identiteetistä nähdään rakentuvan virheellisesti symbolisesti puhtaasta ja alkuperäisestä suomalaisesta kansasta. Heidän uskotaan ajattelevan, että tämä alkuperäisyys vaarantuu maahanmuuttajien vaikutuksesta. Monikulttuurisuusdiskurssi pyrkii osoittamaan tämän pelon aiheettomaksi. Muutos ymmärretään olevan globaalin aikakauden piirre, jossa korostuu modernin yhteiskunnan monimuotoisuuden lisääntyminen. Monikulttuurisuusdiskurssin tavoitteena on valottaa nationalistisen ajattelutavan rajoittuneisuutta. Se pyrkii pääsemään irti ihmisten samankaltaisuutta korostavasta kansallisen kulttuurin ideasta. Monikulttuurisuusdiskurssi antaa keinoja ymmärtää erilaisuutta monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa.

Kansallisten traditioiden vaikutus suhtautumisessa uusiin tulokkaisiin näkyy myös seuraavassa tekstissä. ”Tärkein syy maahanmuuttajavastaisuuteen on suomalaiskansallinen nationalismi. Meidät on kasvatettu yksisilmäisiksi, sinivalkeisiksi ihmisiksi. Suomalaisuusvalaan kuuluu ensimmäiseksi iskulause ”yksi mieli, kieli ja kansa”. Siinä kootaan kasaan omia joukkoja ja ajetaan ”sivullisia” ulos kehästä. --- Tällaisesta kuviosta on pitkä matka uuteen, suvaitsevaan ja monikulttuuriseen valtiokehitykseen.” (HS 9.1.2010.) Nationalismin nähdään sulkevan suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyden rajat. Kehittyminen monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi vaatii tällaisen ajattelutavan laajentamista. Tekstissä tulee esille kansakunnan kertomukset, jotka antavat merkityksen kansakunnalle. Näiden merkitysten varaan rakentuu suomalainen identiteetti, jota pitää yllä kansallinen kulttuuri.

”Äärinationalistit luulevat muistavansa Suomen heimon uljaan kertomuksen aina esihistoriasta Kalevalan ja talvisodan kautta nykyaikaan. He muistavat historian yhtenäisenä kehityskertomuksena, jonka nykyajan huipentuma on yhtenäiskulttuurinen Suomi, jonka rajat on suljettava. Tämä ”muistaminen” on viekoittelevan helppoa.” (HS 24.3.2010.) Mielipidetekstissä kritisoidaan kansallisen kertomuksen taipumusta painottaa kansan alkuperää, traditioita, jatkuvuutta sekä ajattomuutta. Nykyisen kulttuurin tila esittäytyy varsin ongelmallisena seuraavassa tekstissä. ”Onko pattitilanteesta ulospääsyä, kun vastakkain ovat liberaali muutosmyönteisyys ja toisaalta yhä rankkeneva kilpa siitä, kuka hallitsee suurta tarinaa kansallisesta muistamisesta” (HS 24.3.2010). Muistaminen, unohtaminen ja muutos välittyvät asennoitumistapoina tämän hetken suomalaiseen kulttuuriin. Näiden suhtautumistapojen ristiriitaisuus herättää kysymyksen siitä, miten suomalaista kulttuuria tulisi kuvata. Vastakkain on ikään kuin suomalainen kansakunta ja monikulttuurinen suomalainen yhteiskunta, joihin voidaan nojata. Kansakunnan idea tuottaa moraalista disintegraatiota kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välille, kun taas monikulttuurisen yhteiskunnan idea rakentaa moraalista integraatiota heidän välilleen. Monikulttuurisuusdiskurssi on siten rakentamassa suomalaista kulttuuria monimuotoisuuden näkökulmasta.

Mielipideteksteissä kritisoidaan kansallisen identiteetin vahvistamista maahanmuuttajien ulossulkemisen kustannuksella. Erottelu kantasuomalaisiin ja maahanmuuttajiin on osa tällaista kritiikkiä. ”Kuka voi enää sanoa ulkonäön perusteella, kuka on maahanmuuttaja ja kuka kantasuomalainen? Molemmat termit ovat mielestäni lähtökohtaisesti syrjiviä ja tarpeettomia rajoitteita asettavia. Tosi ja tervetullut fakta on se, että meitä suomalaisia alkaa olla kaikennäköisiä, -kokoisia ja -rotuisia.” (HS 26.3.2010.) Erottelun kritiikki ilmentää monikulttuurisuutta arvostavaa asennetta ja avoimuutta ottaa ”muut” ”meiksi” tulkittuun ryhmään. Ihmisten ulkoiset ominaisuudet eivät saa asettaa tämän näkemyksen mukaan rajoja ihmisten välille. Tekstissä kehitellään ajatusta häivyttää tarpeettomat rajat ”meidän” ja ”muiden” väliltä, jolloin näiden luokituksien sijaan voidaan ajatella kaikki Suomessa vakituisesti asuvat suomalaisina. Suomalaiset muodostuivat siten erilaisista ihmisistä, joista osalla on erilainen kulttuuritausta Suomessa syntyneisiin nähden. Monikulttuurisuusdiskurssissa pyritään pääsemään nationalistisesta ajat-

telutavasta kohti monikulttuurisuuden arvostamista. Samalla rakennetaan moraalista integraatiota eri kulttuurien kantajien välille.

Sulkeutuminen perinteisten suomalaisten arvojen sisään nähdään olevan vanhanaikainen tapa suhtautua yhteiskunnan muutokseen kohti monikulttuurista yhteiskuntaa. ”On jos sen aika, että Suomessa hyväksymme, että esimerkiksi tummaihoisen voi olla suomalainen. Suomalainen, jota ei nähdä uhkana vaan tasa-arvoisena yhteisömme jäsenenä. Toivoisin, että myös maahanmuuttajat näkisivät itsensä täysiarvoisina suomalaisina, joilla on erilainen etninen tausta.” (HS 15.4.2010.) Tekstissä suodaan maahanmuuttajille osallistuminen siihen, miten suomalaisuus määritellään. Maahanmuuttajien hyväksyminen yhteiskuntamme täysivaltaisiksi jäseniksi voidaan nähdä vaativan asenteellisen sulkeutuneisuuden tunnistamista ja siitä pois pyrkimistä. Avoimuus erilaisuutta kohtaan asettuu asenteellisen sulkeutuneisuuden vastakohtaksi. Se on moraalisen integraation perusta, joka mahdollistaa maahanmuuttajien hyväksymisen suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi.

Individualistinen näkökulma maahanmuuttoon

Individualismi on tässä tutkielmassa yksi monikulttuurisuusdiskurssia rakentava luokitus. Se on toisaalta myös yksi diskursseja rakentavista ideologioista. Yksilön arvostaminen tulee selkeästi esille seuraavassa mielipidetekstissä. ”Kehottaisin kaikkia suhtautumaan kaikenlaisiin ihmisiin yksilöinä ja lähimmäisinä” (HS 8.1.2010). Individualismin arvottaminen nousee esille myös seuraavassa mielipidetekstissä. ”Minusta on tärkeää etsiä ympäröivien ihmisten kanssa yhtäläisyyksiä, jotka pohjaavat yleisinhimillisille arvoille kulttuurista tai uskonnosta huolimatta. Tällaisia hetkiä voi kokea vaikkapa työpaikan kahvitauolla, jalkapallokentällä tai taloyhtiön talkoissa.” (HS 15.4.2010.) Yhtäläisyyksien etsiminen erilaisuuden sijaan näyttää rakentavan yhteisymmärrystä. Individualismin arvottaminen luo pohjaa ihmisen arvostamiselle sellaisenaan kiinnittämättä huomiota etniseen taustaan. Tällöin ei ole tarvetta korostaa toisten erilaisuutta itseensä nähden.

”Mielestäni on tärkeää, että me kaikki yhdessä pyrimme tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen toinen toisiamme kohtaan. Meidän tulee yhdessä parantaa yhteiskuntaa, kehittää lainsäädäntöä ja säilyttää olemassa olevia hyviä arkielämän käytäntöjä ihmisen perusoikeuksien eikä kansojen erittelyn perusteella.” (HS 15.6.2010.) Yhteiskunnan integraatio perustuu tämän mielipiteen mukaan yksilön arvostamiseen. Monikulttuurisen yhteiskunnan nähdään muodostuvan lakiuudistuksien ja monikulttuurisuutta tukevien toimintatapojen avulla. Ihmisten erittelyn ei nähdä tukevan monikulttuurisen yhteiskunnan kehitystä. Maahanmuuttajuus tuotetaan kaikkia ihmisiä yhdistävien, universaalisten piirteiden kautta. Silloin maahanmuuttaja on kuin kuka tahansa Suomessa asuva ihminen. Hän on nimenomaan yksilö, jota arvostetaan sellaisenaan kiinnittämättä huomiota mihinkään erityispiirteisiin. Monikulttuurisuusdiskurssissa moraalinen integraatio perustuu siis osaltaan individualismin arvostamiseen.

Yksilön arvostaminen tulee esille myös seuraavassa mielipidetekstissä. ”Joidenkin mielestä koko perinteinen Suomi on unohdettu, kun nämä jostakin putkahtaneet, kuutta kieltä osaavat kansainvälisen koulutuksen saaneet huippuosaajat lukevat Financial Timesia mieliterassillaan Espalla tai Viidennellä Avenuella – sama se, kummassa paikassa. Kotikulmia molemmat. Unohtaminen on kuitenkin elintärkeää. Se vapauttaa ajattelemaan ahtaiden rajojen ulkopuolella. Se irrottaa liberalismien lempilapsen – yksilön – ylikorostettujen, ikuisiksi luultujen kansallisten traumojen painolastista ja tuottaa suhteellisuudentajua monimuotoisessa maailmassa.” (HS 24.3.2010.) Unohtamisella nähdään olevan merkittävä rooli kansallista traumaista irtautumisesta. Tämä irtautuminen näyttää johtavan yksilön ajattelemaan avoimemmin totuttujen ajattelutapojen ulkopuolella. Yksilön on tämän näkemyksen mukaan irtauduttava kansallisista traumaista, jotta hän pystyisi suhtautumaan avoimesti monikulttuurisuuteen. Nationalismi ylläpitää yhteisesti koettuja traumoja, jotka antavat tietynlaisen merkityksen kansakunnalle. Mielipiteessä kritisoidaan yhteisön jäsenyyden rakentamista tällaisten merkitysten pohjalle. Monikulttuurisuusdiskurssi aktualisoituu nationalismien kritiikistä ja rakentaa monikulttuurista yhteiskuntaa yksilönäkökulmasta.

4.2. Toiseusdiskurssi

Toiseusdiskurssi on monikulttuurisuusdiskurssin tavoin hyvin vahva maahanmuutto-keskustelun diskurssi. Sitä rakentavia luokituksia ovat *maahanmuuttokriittisyys*, *syrjintä* ja *rasismi*. Helsingin Sanomien mielipidepalstan teksteissä esiintyy yleisesti sana *maahanmuuttokriittisyys* ja *maahanmuuttokriitikko*. *Maahanmuuttokriittisyys*-termi ilmestyi 2010 vuoden aikana Kotimaisten kielten sanatietokantaan (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010). Tämän voidaan ajatella kertovan maahanmuuttokeskustelun ajankoh-taisuudesta tuona vuonna ja erityisesti maahanmuuttokriittisyyden korostumisena tässä keskustelussa. Tässä tutkimuksessa käytetään yhtenä luokitteluna maahanmuuttokriittisyyttä, jonka on syytä erottaa muista toiseusdiskurssia rakentavista luokituksista. Maahanmuuttokriittiseksi on luokiteltu perustellut kriittiset suhtautumistavat maahanmuuttoa kohtaan. Rasistinen luokitus viittaa puolestaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan maahanmuuttajia kohtaan. Syrjinnäksi luokittelu pohjautuu maahanmuuttajien kokemukseen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.

Toiseusdiskurssi asettuu vastalauseeksi monikulttuurisuusdiskurssille. Maahanmuutto-keskustelu rakentuu pääosin näiden diskurssien vuoropuhelulle. Toiseuden diskurssia välittävät enimmäkseen niin sanotut maahanmuuttokriitikot, kun taas suvaitsevaisiksi nimitetyt välittävät monikulttuurisuusdiskurssia. Toiseusdiskurssissa maahanmuuttajuutta rakennetaan negatiivisella puhetavalla. Diskurssin taustalla on kansakunnan, kansallisen kulttuurin, kansallisten traditioiden arvostus sekä suomalaisesta kansallisesta identiteetistä johtuva asennoituminen maahanmuuttajiin. Negatiivinen sävy muodostuu siitä, että nationalismiin nojaaminen ei mahdollista uusien tulokkaiden hyväksymistä osaksi suomalaiseen yhteiskuntaan.

Maahanmuuttokriittisyys

Maahanmuuttokriittisyys rakentaa osaltaan toiseusdiskurssia. Kantasuomalaisten ajatus omista kansalaisista, ”meistä” näkyy vahvasti toiseusdiskurssissa. ”...”omien kansalais-ten” hyvinvoinnin puolustamisesta on tehty irvokasta, suvaitsematonta ja jopa pahan nationalistista” (HS 10.1.2010). Maahanmuuttajat asetetaan tekstissä toiselle sijalle kan-

tasuomalaisten jälkeen, kun kyse on hyvinvoinnista. Kantasuomalaisten hyvinvoinnin nähdään olevan uhattuna maahanmuuttajien avun tarpeen takia. Tällainen ”me ja muut” -asettelu johtaa siihen, että ”meillä” ei ole velvollisuuksia ”muita” kohtaan. Myös suomalaisen kulttuurin koetaan olevan uhattuna. ”Se (monikulttuurisuus) ei voi olla sitä, että kantasuomalaiset tyypistävät sellaisia kulttuurisia perinteitään kuten suvivirsiseremonioita ja joulukuusijuhlia, olivatpa nämä alkujaan uskonnollisia tai eivät” (HS 22.3.2010). Monikulttuurisuuden kritiikki muodostetaan tekstissä suomalaisten traditioiden ylläpitämisen kautta. Monikulttuurisuus on ymmärretty yksipuolisesti vähentävän suomalaisia traditioita, jolloin sitä ei ole nähty monimuotoisuutta lisäävänä ilmiönä. Tällainen käsitys kuvaa Durkheimin määrittelemää esimodernin yhteiskunnan mekaanista solidaarisuutta, jossa erilaisuus nähdään yhteisölle uhkana.

Maahanmuuttokriittisyyteen sisältyy myös maahanmuutosta aiheutuvan taloudellisen uhan kokeminen. ”Maahanmuuton tukeminen on vielä kustannustehottomampaa kuin kehitysapu; maahanmuutto ei lisää vaan tuhoaa monikulttuurisuuden maailmasta; maastalähtö on vahingollista esimerkiksi Afrikalle, koska etevimmät lähtevät; kotouttaminen ja todellinen monikulttuurisuus ovat ristiriidassa keskenään; ja maahanmuutto on yksilötasolla kivaa, mutta rakenteellisesti latistavaa tuhlausta.” (HS 13.1.2010). Monikulttuurisuus on ymmärretty olevan sitä, että kansalaiset pysyvät oman valtionsa rajojen sisällä pitäen omaa kulttuuria elinvoimaisena. Maastamuutto kuvautuu siten omaa kulttuuria heikentävänä. Sekä maastamuutto että maahanmuutto ilmiöinä nähdään pelkkinä taloudellisten resurssien haaskauksena. Tällaisen näkökulman taustalla voidaan ymmärtää olevan ajatus siitä, että erilaisuus on uhka yhteiskunnalle.

Taloudellisena uhkana nähdään myös Suomen työmarkkinatilanne, silloin kun maahanmuuttajat hakevat Suomesta töitä. ”En kannata hallitsematonta maahanmuuttoa enkä työnantajien lyhytnäköistä ja edesvastuutonta halvan työvoiman houkuttelua suhdanneherkkään Suomeen” (HS 21.3.2010). Maahanmuuton nähdään olevan hallittua silloin, kun se muotoutuu Suomen resurssien mukaan. Suhdanneherkän Suomen nähdään olevan kykenemätön ottamaan vastaan ulkomaalaista työvoimaa. Maahanmuuton hallitseminen nousee kriittisen mielipiteen taustalla olevaksi vaatimukseksi. Tällä vaatimuksella verhoillaan ”me ja muut” -asetelma ja siitä johtuva kantasuomalaisten näkeminen

maahanmuuttajiin nähden ensisijaisina. Maahanmuuton aiheuttamista taloudellisista uhkakuvista puhuminen kuvastaa ”meiksi” tulkitun ryhmän asennoitumista ”muihin” moraalisen disintegraation näkökulmasta. Tällöin ajatellaan, että ”meillä” ei ole maahanmuuttajia kohtaan velvollisuuksia. Tällaisen ajattelutavan taustalla näkyy selvästi kansakunnan ideaan nojaaminen.

Syrjintä

Syrjintä on osaltaan maahanmuuttajien toiseuttamista. Toiseus rakentuu ajatuksesta, että ”me” olemme erillinen ryhmä ”toisista”. Nämä ”toiset” tai ”muut” ovat niitä, joita ei ymmärretä kuuluvaksi kantasuomalaisten joukkoon. Kategoriat leimaavat ”meidät” ensimmäisiksi ja maahanmuuttajat ”toisiksi”. Kategoriat toimivat siten maahanmuuttajien toiseuttajina. Seuraavien mielipidetekstien otsikot kiteyttävät vastakkainasettelun ”me ja muut” -ryhmiin. ”Miksi maahanmuuttajaa ei pidetä suomalaisena?” (HS 8.1.2010.) ”Olenko aina maahanmuuttaja?” (HS 28.3.2010.) Näissä kysymyksissä tulee ilmi eritelly, joka näyttää olevan vakiintunut ajattelutapa. Sen muuttamiseksi ei nähdä olevan tehtävissä mitään. Myös seuraavassa mielipiteessä toistuu ajatus siitä, että kategorioita on vaikea murtaa. ”Vaikuttaa siltä, että suomalaisiksi ei tulla, suomalaisiksi synnyttään” (HS 28.3.2010). Tämän näkemyksen mukaan maahanmuuttajilla ei ole mahdollisuutta päästä ”meiksi” tulkittuun ryhmään. ”Muut” kuvautuvat epätasa-arvoisina ”meihin” verrattuna seuraavassa mielipiteessä. ”Ulkomaalaisena olen Suomessa aina toisen luokan ihminen. On ihan sama, miten hyvin puhun kieltä ja miten hyvin olen sopeutunut Suomeen.” (HS 19.4.2010.) Ulkomaalaisuus liitetään tekstissä epätasa-arvoiseen asemaan. Tämä kuvastaa kantasuomalaisten näkemystä maahanmuuttajista, jotka halutaan rajata ”meidän” ulkopuolelle. Rajaamisella vahvistetaan kansallista identiteettiä. Tällainen rajaaminen on ilmentymä kantasuomalaisten tuottamasta moraalisesta disintegraatiosta maahanmuuttajia kohtaan. Näkemyksestä heijastuu nationalismin tapa rajoittaa diskurssia niin, että maahanmuuttajuus tuotetaan kategorisesti kansakunnan ideaan nojaamalla. Tällöin maahanmuuttajien määrittelyssä korostetaan heidän näkemistään kantasuomalaisiin nähden vastakkaisina. Heidät kuvataan erilaisina, ja heidän ei nähdä koskaan tulevan osaksi ”meitä”.

Toiseusdiskurssia rakentaa osaltaan epäluottamus maahanmuuttajia kohtaan. ”Se, että varsinaisiin jäseniin (Taiteen keskustoimikuntaan) ei mahdu kuin yksi maahanmuuttaja, on kannanotto, joka kertoo institutionaalisesta epäluottamuksesta maahanmuuttajia kohtaan” (HS 25.3.2010). Toiseus korostuu seuraavassa tekstissä, joka koskee Taiteen keskustoimikunnan toimintaa. ”Äänemme ei kuulu. Meistä puhutaan, ja meitä koskevia päätöksiä tehdään, meitä halutaan tai ei haluta, hyväksytään tai ei hyväksytä. Olemme saman pöydän ääressä, mutta meistä puhutaan ikään kuin emme olisi läsnä koko huoneessa.” (HS 25.3.2010.) Syrjimisen nähdään johtavan vallan puutteeseen, jolloin kantasuomalaiset voivat päättää maahanmuuttajia koskevista asioista. Maahanmuuttajat asemoidaan siten passiivisiksi kohteiksi. Tällöin suomalaisen kulttuurin ymmärretään toimivan vallan välineenä. Nationalismiin nojaaminen tarjoaa vähemmistöryhmille roolin, jossa niillä ei ole mahdollisuutta taistella enemmistön valta-asemista. Tämä kertoo moraalista disintegraatiosta maahanmuuttajia kohtaan.

Maahanmuuttajuutta rakennetaan myös työmarkkinoilla esiintyvän syrjinnän kautta. Koulutettujen maahanmuuttajien syrjinnästä kertoo seuraava teksti. ”Koulutettujenkin maahanmuuttajien on vaikea saada töitä, ja kohtelu ei mielestäni ole aina tasavertaista” (HS 15.4.2010). Työssäkävien maahanmuuttajien kokemukset välittävät myös kuvaa syrjinnästä. ”Työehtojen rikkominen ja palkkasyrjintä ovat arkipäivää työpaikoilla, joissa työskentelee ulkomaisia työntekijöitä” (HS 25.5.2010).

Myös vuokra-asuntomarkkinoista puhutaan syrjinnän näkökulmasta. ”Kaupunki on myös peruskorjannut Turun maahanmuuttajavaltaisimmassa lähiössä puolisen tuhatta vuokra-asuntoa. Ensin on irtisanottu kaikki asukkaat. Remontin jälkeen valittiin uudet asukkaat. Maahanmuuttajien osuus on jäänyt taloissa pienemmäksi kuin ennen korjausta.” (HS 16.3.2010.) Nämä syrjinnän kautta rakentuvat kuvaukset ilmentävät kantasuomalaisen asenteita maahanmuuttajia kohtaan. Maahanmuuttajien näkeminen toissijaisina ”meidän” jälkeemme tulee jälleen esille. Syrjinnän taustalla voidaan ajatella olevan ennakkoluuloinen suhtautuminen vähemmistöihin. Tämä saattaa juontaa juurensa suomalaisesta identiteetistä, joka kehittyi vähemmistöidentiteettinä Ruotsin ja Venäjän vallan aikana. Suomalaisen käyttäytyminen kuvastaa siten edelleen vähemmistön käyttäytymistä, jota leimaa vahva puolustautuminen. Tämä on nähtävä pyrkimyksenä ylläpitää

ja vahvistaa suomalaista identiteettiä. Tämän päivän vähemmistöjen ja enemmistön väliselle moraaliseen integraatiolle ei jää tällöin tilaa.

Rasismi

Rasismi kuvastaa selkeimmin maahanmuuttajuuden rakentamista toiseuden kautta. ”Suuri osa esimerkiksi julkisen liikenteen ulkomaalaistaustaisista kuljettajista on kokenut sekä työssään että vapaa-ajalla niin henkistä kuin fyysistäkin väkivaltaa” (HS 26.3.2010). Rasismin taustalla voidaan ajatella olevan vierauden pelko ja maahanmuuttajien näkeminen itselle vastakkaisina, toisina. Rasismin taustalla oleva ideologia, joka asettaa maahanmuuttajat itselle vastakkaiseksi, nojautuu Stevensonin määrittelemään etniseen nationalismiin. Se olettaa että etnisyyden perustuu yhteiseen kulttuuriseen identiteettiin. Siten suomalainen identiteetti olisi yhteydessä suomalaiseen etnisyyteen, esimerkiksi suomalaisiin tapoihin, traditioihin ja suomen kieleen. Etnisen nationalismin pyrkimys puhdistaa etnisyyden vierasmaalaisista tulee esille rasismin kautta rakentuvassa toiseusdiskurssissa. Rasismi ilmentää aktiivista toiseuttamista ja omien pelkojen purkamista maahanmuuttajiin. Maahanmuuttajat kokevat rasismia jo kouluikäisenä. ”... (alasteella) vastaanotto oli lähes tyrmäävää kiusaamista, ryssittelyä, tukistelua ja kiusantekoa. Sama jatkui yläasteella: olin monesti yksin ulkona välitunnilla ja sain vihaisia katseita ja kommentteja, jopa opettajilta. --- Olen maahanmuuttaja, joka taisteli tätä rasismia vastaan [sic], jota sain silmille vuosien ajan.” (HS 15.4.2010.) Tekstissä rakennetaan maahanmuuttajuutta rasismin uhriksi joutumisen kautta. Kantasuomalaisten tuottama rasismi on ilmiö moraalisen integraation puutteesta maahanmuuttajia kohtaan.

4.3. Haitta- ja hyötydiskurssi

Haitan ja hyödyn punnitseminen muodostaa yhden maahanmuuttokeskustelun diskurssin. Tämä diskurssi on edellä esiteltyihin nähden heikompi diskurssi. Äänessä ovat sekä maahanmuuttajat että kantasuomalaiset. Maahanmuuttajat nostavat tosin keskusteluun lähinnä maahanmuuton hyötyjä toisin kuin kantasuomalaiset, jotka punnitsevat haittoja ja hyötyjä. Maahanmuuttajat nähdään joko olevan Suomelle hyödyksi tai haitaksi. Täl-

löin heistä puhutaan aina suhteessa taloudelliseen tuottavuuteen ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuteen. Haittanäkökulma tulee vahvemmin esille tässä diskurssissa. Haitta- ja hyötydiskurssi sisältää sekä monikulttuurisen yhteiskunnan idean että kansakunnan idean. Diskurssi on moraalisen disintegraation ja integraation tasapainottelua, jossa moraalista disintegraatiota tuottaa kantasuomalaisten torjuva asenne työttömiä maahanmuuttajia ja pakolaisia kohtaan. Moraalista disintegraatiota havaitaan myös erilaisissa asemissa olevien maahanmuuttajien kesken. Integraatiota rakentaa puolestaan kantasuomalaisten myönteiset asenteet työssä käyviä maahanmuuttajia kohtaan.

Hyöty- ja haittadiskurssissa monikulttuurisuus tulee esiin silloin, kun ajatellaan, että työtä tekevät maahanmuuttajat erityisillä taidoillaan ja koulutuksillaan antavat panoksensa Suomen menestymiseen globaalissa kilpailussa. Tällöin maahanmuuttajat nähdään ilmentävän Suomen kehittymistä monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi. Tämän taustalla on ajatus siitä, että monikulttuurisuudesta ja siten myös maahanmuuttajista on hyötyä Suomelle. Maahanmuuttajia luokitellaan sen mukaan, ovatko he hyödyksi Suomelle vai eivät. Lähtökohtana nähdään tällöin Suomen kilpailukyky maailmalla. Maahanmuuttajat nähdään hyödyn näkökulmasta useimmiten työvoimana. ”... Suomeen on jokainen tervetullut tekemään työtä. Itse asiassa väestön ikääntymisestä johtuen tarvitsemme työperäistä maahanmuuttoa” (HS 22.3.2010). Erityisesti korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien arvostaminen tulee esille hyöty- ja haittadiskurssissa. ”Pienenä maana Suomi pärjää tässä globaalissa kilpailussa vain korkeateknologian ja innovatiivisuuden avulla. Korkeasti koulutetut maahanmuuttajat tuovat tähän omalla osaamisellaan lisäarvoa.” (HS 24.3.2010.) Alemmin kouluttautuneiden maahanmuuttajien näkeminen hyödyttömämpänä Suomen menestymisen kannalta kertoo maahanmuuttajien luokittelusta heidän osaamisensa mukaan. ”Koulutetut maahanmuuttajat ovat Suomelle resurssi, jota ei juuri käytetä, ellei ole esimerkiksi lääkäri tai it-alan insinööri” (HS 15.4.2010). Alemmin kouluttautuneiden maahanmuuttajien kuvaaminen käyttämättömänä resurssina kuvastaa työmarkkinoilla esiintyvää maahanmuuttajien näkemistä toiseuden kautta. Hyöty- ja haittadiskurssissa vallitsee siten jonkinlainen moraalinen integraatio kantasuomalaisten ja työssäkäyvien maahanmuuttajien välillä. Heidän välillään on orgaanista solidaarisuutta, joka perustuu erilaisuuden hyväksymiseen. Diskurssissa uskotaan sosi-

aalisen työnjaon idean mukaisesti, että suomalainen yhteiskunta tarvitsee erilaisia osajia.

Mielipideteksteissä hyvin yleinen vastakkainasettelu kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välillä tulee esille seuraavassa tekstissä. ”Pitää muistaa, että maahanmuuttajat eivät ole sodassa suomalaisia vastaan vaan tuomassa Suomelle mahdollisuuksia” (HS 15.4.2010). Maahanmuuttajien halu tukea Suomen menestymistä nousee esille mielipideteksteissä. ”Mitä teenkin, teen sen rikastuttaakseni tätä maata!” (HS 15.4.2010.) Suomalaiseen yhteiskuntaelämään sitoutuneisuudesta kertoo halu olla hyödyksi Suomelle. Oletus siitä, että maahanmuuttajan tulee olla hyödyksi, on edellisen mielipiteen taustalla. Maahanmuuttajan lausahdus voidaan tulkita siten pyrkimykseksi saada hyväksyntää kantasuomalaisilta, eli pyrkimykseksi tuottaa moraalista integraatiota. Kielellinen pääoma nähdään myös osana Suomen menestymistä globaalissa kilpailussa. ”Suomen kilpailukyky paranee, sillä että meillä on yhä enemmän kaksikielisiä ihmisiä, jotka oman kielen opetuksen ansiosta osaavat suomen lisäksi esimerkiksi venäjää, kiinaa tai arabiaa” (HS 14.6.2010).

Hyödyllä viitataan useimmiten materiaaliin hyötyihin. Tämän takia seuraava mielipide on poikkeus, sillä siinä kuvataan ei-materiaalisia hyötyjä. ”Maahanmuuttajataustaisten kansalaisten eläminen Suomessa antaa meille myös hyvää mallia sosiaaliseen ja vähemmän alkoholikeskeiseen vapaa-ajan viettoon. Siis omasta puolestani: tervetuloa!” (HS 17.3.2010.) Hyöty viittaa aina kansakunnan etuun. Kansakuntaa halutaan kehittää, jolloin monikulttuurisuuden uskotaan olevan keino hankkia menestystä. Kansakunnan ideaan nojautumisesta kertoo se, että maahanmuuttajuus, joka edustaa monikulttuurisuutta, tuotetaan kansakunnan hyödyn näkökulmasta. Maahanmuuttajat ovat tällöin kohde, josta puhutaan suhteessa siihen, millainen hyöty heistä saadaan. Heidän osaamisensa toimii siis osaltaan keinona kehittää Suomea. Diskurssi nojaa myös monikulttuurisuusideologiaan, sillä monikulttuurisuus nähdään arvokkaana ja tavoiteltavana. Sekä maahanmuuttajat että kantasuomalaiset olettavat, että maahanmuuttajat antavat panoksensa suomalaiselle yhteiskunnalle. Tämä molemminpuolinen oletus on ilmentymä moraalista integraatiosta.

Koska hyöty- ja haittadiskurssi perustuu siihen, että maahanmuuttajien on tuotettava taloudellista hyötyä suomalaiselle yhteiskunnalle, ei työttömiä maahanmuuttajia arvosteta. Tämä diskurssi nojaa siten vain osittain monikulttuurisuusideologiaan. Monikulttuurisuus on arvokasta ainoastaan silloin, kun se liitetään maahanmuuttajiin työvoimana. Maahanmuuttajat määritellään työvoimana, jonka avulla suomalaista yhteiskuntaa kehitetään kansainväliseksi menestyjäksi ja yhä monikulttuurisemmaksi. Hyöty- ja haittadiskurssi kierrättää nationalismin ideaa siitä, että kansakunnan rajat ovat tarkkaan vartioituidut. Tällöin kansakuntaan kuuluvilla on valta päättää, ketkä hyväksytään ”meiksi” tulkittuun ryhmään. Työttömät maahanmuuttajia ei haluta olevan osa ”meitä”. Heidät nähdään hyödyttöminä ja kansakunnan varoja tuhlaavina, ylimääräisinä ”toisina”. Heidä kohtaan ”meillä” ei nähdä olevan velvollisuuksia. Moraalinen disintegraatio kuvastaa siten työttömien maahanmuuttajien ja kantasuomalasten välistä suhdetta.

Kansakunnan idea näkyy etenkin silloin, kun maahanmuuttajat nähdään haittana Suomelle. Silloin maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhde rakentuu moraalisen disintegraation varaan. Haittanäkökulma tulee esille puheessa ”omista kansalaisista”, joiden auttamisen ajatellaan vaarantuvan maahanmuuttajille suunnattujen tukien vuoksi. Pakolaisten auttaminen nähdään taloudellisena menetyksenä, jonka seurauksena kantasuomalaisten oikeudet heikkenevät. Tämä ajatus nojaa kategorioihin ”me” ja ”muut”. Auttamisen merkitystä vähättelemällä kantasuomalaisten ensisijaisuutta avun saajina perustellaan seuraavassa tekstissä. ”Pitäisi ottaa huomioon, että meidän yli viisimiljoonainen kansamme ei pysty auttamaan esimerkiksi Afrikasta pakolaisina kurjista oloista tänne muuttavia siinä määrin, että kokonaisuutena sillä olisi kyseessä olevan maan kannalta merkitystä. Kyllä esimerkiksi Afrikassa köyhiä riittää. Humanitaarisin syin tänne pyrkivien pakolaisten määrää pitäisi rajoittaa, jotta pystyisimme huolehtimaan omista köyhistämme.” (HS 13.1.2010.) Pakolaisten vastaanottaminen nähdään sivuuttavan vähäosaisten kantasuomalaisten auttamisen. Suomalaisten suhteellisen vähäinen väkimäärän ei koeta riittävän auttamaan Afrikan maista pyrkiviä turvapaikanhakijoita niin, että siitä olisi pakolaisongelman ratkaisun kannalta apua. Apua tarvitsevan yksilön arvostaminen häivytetään ihmisen voimattomuuteen vaikuttaa mittaviin ongelmiin. Pakolaisten ja kantasuomalaisten suhde esitetään näin ollen moraalisen disintegraation näkökulmasta.

Suomen vastuuta ratkaista maailman ongelmia, kuten auttaa pakolaisia ja muita maahanmuuttajia, kritisoidaan vahvasti seuraavassa tekstissä. ”Onko Suomen, joka on kuin kusiainen lipunnurkalla, pelastettava maailman tai ainakin EU:n talous, pelastettava maapallon ilmasto, Itämeri, ja hoidettava mittava pakolaisongelma ja maahanmuutto kaikkine EU:n kerjäläisineen sekä myytävä maansa ja mantunsa venäläisille? Ynnä muuta!” (HS 4.5.2010.) Suomalaiset nähdään tekstissä toimijoina, joiden vastuu on liian suuri. ”Maahanmuuton hoitaminen” kuvaa toimintaa, jossa maahanmuuttajat ovat kohteena, jonkinlaisena ongelmallisena passiivisena massana. Maahanmuuttajat nähdään myös lisäävän terveydenhuoltomenoja. ”Tulevaisuudessa vanhusten määrä lisääntyy, ja hoitajia tuskin riittää edes nykyistäkään määrää. --- Tulevaisuus näyttää synkältä. Tähän emme tarvitse lisää maahanmuuttajien isoäitejä.” (HS 28.5.2010.) Hyöty- ja haittadiskurssissa ikääntyvät maahanmuuttajat nähdään kuormittavan ennestäänkin vähillä resursseilla toimivaa vanhustenhoitoa. Tässä diskurssissa esiintyvä käsitys kantasuomalaisten ensisijaisuudesta saada apua yhteiskunnalta kuvaa maahanmuuttajien näkemistä epätasa-arvoisina kantasuomalaisiin nähden. Toiseusdiskurssin tavoin hyöty- ja haittadiskurssi näkee maahanmuuttajat eriarvoisina. Haittanäkökulma nojaa esimodernin yhteiskunnan mekaaniseen solidaarisuuteen, sillä se näkee erilaisuuden uhkana yhteisölle. Tässä tapauksessa uhka on taloudellinen. Se halutaan torjua rajaamalla maahanmuuttajat suomalaisen kansakunnan ulkopuolelle.

Haittanäkökulma tulee esille enimmäkseen kantasuomalaisten mielipiteiden kautta. Toisaalta myös maahanmuuttajat nostavat esille haittoja, joita he arvelevat kantasuomalaisten ajattelevan heistä koituvan. ”Kyllä kantaväestö tietää paljon paremmin kuin me, jotka olemme tulleet Suomeen uusina asukkaina, että me emme osaa paljon mitään. Viime aikojen keskusteluista voi myös päätellä, että korkeintaan me maahanmuuttajat olemme rasiitteita Suomen taloudelle.” (HS 21.3.2010.) Maahanmuuttaja olettaa kantasuomalaisten ajattelevan, että heitä pidetään pelkästään haittana suomalaiselle yhteiskunnalle. Hän kokee kantasuomalaisten ajattelevan, että heillä ei ole osaamista, jota tarvitaan työryhmissä ja lautakunnissa työskentelyyn. Myös seuraava mielipide kuvaa maahanmuuttajan oletusta kantasuomalaisten asenteista. ”Osa ihmisistä tuntuu ajattelevan, että pakolaiset tulevat Suomeen hyödyntämään sosiaalisia etuuksia ja käyttämään yhteiskunnan varoja” (HS 15.4.2010). Pakolaisten ajatellaan hakevan vain taloudellista

turvaa Suomesta, jolloin pakolaisuus nähdään yhteiskunnalle pelkkänä rasitteena. Tämä toistaa ajatusta siitä, että pakolaisten auttaminen on ”meiltä” pois. Ajatus rakentuu ”me ja muut” -erottelun varaan. Kansallisvaltion rajoja halutaan sulkea ”muilta”, jotka kuluttavat ”meidän” varoja. Haittadiskurssi viittaa toiseusdiskurssiin, jossa ”me ja muut” -asetelma on vahvasti asenteiden taustalla. ”Meidän” ja ”muiden” välinen suhde perustuu moraaliseen disintegraatioon.

Maahanmuuton haittoja pohditaan myös ympäristökysymyksinä. ”Onko myöskään ekologisesti kestävää tuoda pohjoiseen maahan uusia asukkaita kuluttamaan ja asumaan energiaa nielevässä ilmastossamme? Avun antamisessa tulisi keskittyä tehokkaaseen ja maanosien olosuhteet huomioivaan kehitysapuun, ja käyttää muu yli jäävä verotulo oman maamme vähäosaisten auttamiseen ja vaikkapa katujen ja teiden talvikunnossapitoon.” (HS 25.2.2010.) Tekstissä maahanmuutto nähdään haittana ympäristölle ja kalliina yhteiskunnalle. Sen edullisemmaksi vaihtoehdoksi nähdään kehitysapu. Omien vähäosaisten auttaminen ja teiden kunnossapito asetetaan maahanmuuton rahoittamisen edelle.

Erään mielipidetekstin otsikko toteaa näin: ”Pääkaupunkiseudun luonto ei kestä lisääsustusta” (HS 13.4.2010). Ympäristökysymysten liittäminen maahanmuuttokeskusteluun viestittää maahanmuuton näkemistä haittana luonnolle. ”Kysymystä maahanmuutosta tulee tarkastella sen aiheuttamien ympäristömuutosten valossa. Asia ei ole rodullinen saatikka uskonnollinen. Kysymys on siitä, millaiseksi alueeksi paikallinen alkuperäisväestö haluaa Helsingin seudun kehittyvän. --- Muualla Suomessa voidaan vastaanottaa ulkomaalaisia työntekijöitä vähäisimmillä ympäristöhaitoilla.” (HS 13.4.2010.) Maahanmuuton rajoittaminen pääkaupunkiseudulla verhoillaan ympäristökysymykseksi. Mielipiteessä mainitaan, että rodullisuus ja uskonnollisuus eivät ole tämän rajoittamisen taustalla, mutta kantasuomalaiset nähdään silti oikeutettuina päättää, millaiseksi pääkaupunkiseutu muodostuu. Maahanmuuttajien asutus nähdään oikeutettuna vain vähemmän asutetuilla seuduilla. Maahanmuuttajat asetetaan selvästi eriarvoiseen asemaan kantasuomalaisiin nähden. Ympäristönäkökulman sisältä löytyy kriittinen suhtautuminen maahanmuuttoon. Toiseuttaminen ja siihen liittyvä moraalinen disintegraatio kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien kesken välittyvät tällaisen peitellyn asenteen kautta.

Maahanmuuttajat nähdään haittana myös silloin, kun heitä kuvataan rikollisuuden näkökulmasta. Uudenvuoden aikaan tapahtuneet surmat Sellon kauppakeskuksessa ovat johtaneet siihen, että maahanmuuttajia leimataan yleisesti rikollisiksi. ”Väkivaltaisuus ja rikollisuus on yleistetty kuvaamaan tekijän lisäksi myös muita Kosovon albaaneja, muslimeja ja maahanmuuttajia. Suomessa asuvien albaanien edustajat ovat useaan otteeseen tuominneet surmateot ja vedonneet rasismia vastaan.” (HS 9.1.2010.) Kaikkien maahanmuuttajien leimaaminen rikollisiksi kuvastaa ”me ja muut” -asetelmaa, jossa ”muiden” näkeminen negatiivisessa valossa vahvistaa me-henkeä. ”Muiden” rikollisuus antaa syyn nähdä maahanmuuttajat haittana suomalaiselle yhteiskunnalle. Kansallisvaltion rajojen vahvistaminen tulee merkitykselliseksi tuottamalla maahanmuuttajuus negatiivisessa valossa. Rikollisuus nostetaan esille myös kunniaväkivallan osalta. ”Nyt kunniaväkivalta yleistyy Suomessakin maahanmuuton lisääntyessä. Suuri osa tänne tulevista turvapaikanhakijoista on kotoisin kulttuureista, joissa sitä esiintyy” (HS 13.1.2010). Kunniaiväkivalta kuvataan maahanmuuttajien kulttuurisena ongelmana.

”Toivon, että jalkapantoja sovelletaan myös kunniaväkivallan alla elävien maahanmuuttajatyttöjen vainojien kohdalla. Heidän tilanteensa on hyvin vakava ja vaikea, kun heillä ei ole sukulaisiakaan tukena, vaan juuri he ovat yleensä pahimpia vainoajia. On todella hienoa, jos me pystymme tarttumaan napakasti tuohon erittäin vakavaan kulttuuriseen ongelmaan ja näin samalla kotouttamaan maahanmuuttajat paremmin kuin naapurimaamme” (HS 9.1.2010.) Maahanmuuttaja nähdään kirjoituksessa sekä rikollisena että rikoksen uhrina. Maahanmuuttajan rankaiseminen rikoksesta nähdään yksiselitteisesti johtavan kotoutumisen onnistumiseen. Tekstissä korostuu vieraan kulttuurin näkeminen huonompana suomalaiseen kulttuuriin verrattuna. ”Meidät” kuvataan aktiivisina toimijoina, jotka laittavat rikolliset maahanmuuttajat ruotuun. Maahanmuuttajat kuvataan puolestaan viranomaisten ohjailtavissa olevana passiivisena joukkona. ”Kotouttaminen” kuvaa juuri ylhäältäpäin tulevaa ohjaamista, jolloin maahanmuuttajien oma toiminta kotoutumisprosessissa eli ”kotoutuminen” unohdetaan. Kansallinen kulttuuri voidaan nähdä tässä mielessä vallan välineenä. Nationalismi näkyy siten vahvasti haittanäkökulman taustalla vaikuttavana ideologiana.

Haittanäkökulmasta tarkasteltuna maahanmuutto kuvautuu ongelmalähtöisesti. ”Mediassa kuumana velloneessa maahanmuuttokeskustelussa ei ole lainkaan käsitelty asiaan liittyviä ongelmia, kuten maahanmuuttajien kantaväestöä korkeampaa työttömyysastetta, suhteessa korkeampia rikostilastoja tai Ruotsissa jo realisoituneita vakavia ongelmia maahanmuuttajien kotouttamisessa” (HS 3.4.2010). Maahanmuuttajuuden tuottaminen ongelmien kautta välittää kriittistä asennetta maahanmuuttoa kohtaan. Kun maahanmuutto halutaan nähdä ongelmalähtöisesti, ei siitä ajatella seuraavan mitään positiivista. ”Rydman leimasi Suomen somalialaiset niputtaen epäanalyttisella ja populistisella tavalla kulttuurierot, ongelmat ja rikollisuuden. --- Tulevaisuudenkuva kotoutumisellemme osalta olisi valoisampi, jos meitä ei jatkuvasti leimattaisi, ja jos hyväksyttäisiin, että suomalaiseen kulttuuriin voi kuulua myös hyviä asioita somalialaisesta tai suomalais-somalialaisesta kulttuurista.” (HS 26.2.2010.) Tekstistä välittyy somalialaisen kulttuurin näkeminen ongelmana. Seurauksena saattaa olla kantasuomalaisten koventuneet asenteet heitä kohtaan, jonka seurauksena somalialaistaustaisten syrjintäkokemukset lisääntyvät.

”Somaliliiton entinen puheenjohtaja sanoi (HS 15.3.2010), että asenteet maahanmuuttajia kohtaan olisivat koventuneet. On tyypillistä, että nimenomaan somalialaisten etujärjestön edustaja kommentoi ”syrjinnästä”. --- Suomessa pitäisi ottaa huomioon ja käyttöön vaikka pistejärjestelmä..., jolla valitaan maahanmuuttajat koulutuksen, työkokemuksen ja kielitaidon mukaan. Tämän seurauksena valtaosa suomalaisista suhtautuisi hyvin myönteisesti maahanmuuttajiin, koska hyödyt suomalaiselle yhteiskunnalle olisivat ilmiselviä.” (HS 24.3.2010.) Tekstissä vähätellään syrjintäkokemuksia, sillä puhe syrjinnästä nähdään olevan somalialaisen etujärjestön tuottamaa. Tekstistä välittyy maahanmuuttajien välinen valta-asema. Kirjoittaja on työssäkäyvä maahanmuuttaja ja hänellä on positiivisia kokemuksia kantasuomalaisten kohtaamisesta. Mielenpitoisesti pyritään välittämään kuvaa menestyvistä maahanmuuttajista sekä hakemaan hyväksyntää kantasuomalaisilta syrjittyjä maahanmuuttajia vähättelemällä. Taustalla näkyy vähemmistön halu tavoitella enemmistön valta-asemia maahanmuuttokeskustelussa ja laajemmin yhteiskunnassa. Teksti tuottaa moraalista disintegraatiota ”maahanmuuttajaryhmiin” välille ja pyrkii tuottamaan moraalista integraatiota työssäkäyvien maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille.

Maahanmuuttajien arvottaminen heidän osaamisensa mukaan välittyy seuraavasta mielipiteestä. ”Siitä, että Suomi tarvitsee osaajia, ei seuraa, että Suomi tarvitsisi lukutaidottomia maahanmuuttajia. Lukutaidottomat tulijat eivät ole mikään voimavara tai rikkaus vaan kasvava taloudellinen taakka.” (HS 28.3.2010.) Teksti viittaa toiseusdiskurssin tapaan nähdä maahanmuuttajat toisarvoisina kantasuomalaisiin nähden. Maahanmuuttoon suhtautuminen pelkän hyödyn ja haitan näkökulmasta jakaa maahanmuuttajat eriarvoisiin asemiin, jossa osaajia arvostetaan pelkästään heidän taitojensa takia. Osaamisen ulkopuolelle jäävät nähdään taakkana yhteiskunnalle. Mielipiteessä tuotetaan määritelmä ”lukutaidottomat maahanmuuttajat”, joka ymmärretään synonyymiksi ”hyödyttömille maahanmuuttajille”. Määritelmällä viitataan hyödyttömyyteen kansallisvaltion kehitystä ajatellen. Lähtökohtana on se, että maahanmuuttajien on vastattava suomalaisen yhteiskunnan tarpeisiin. Näihin tarpeisiin vastaamalla maahanmuuttajat tuottavat osaltaan moraalista intergraatiota heidän ja kantasuomalaisten välille.

Erilaisin perustein tulleita maahanmuuttajia kuvataan sen mukaan, aiheutuuko heistä ongelmia yhteiskunnalle vai ei. ”Pitäisi selkeästi erottaa erilleen työn perässä laillisesti maahan muuttajat, niin sanotut kiintiöpakolaiset sekä laittomasti maahan tulijat. Työn perässä tänne muuttajista ei yleensä liene kritisoinnin aihetta, mutta laittomasti pakolaisina tulleista ja heidän karkottamisensa vaikeudesta ilmeisesti on.” (HS 13.1.2010.) Mielipiteessä yritetään kuvata kirjoittajan oma näkemys kantasuomalaisten yleisenä näkemyksenä humanitaarisin perustein Suomeen tulleista ihmisistä. Työtä tekemään tulleet pakolaiset nähdään tekstissä ongelmattomasti, toisin kuin ”laittomat pakolaiset”, jotka kuvataan ongelmalähtöisesti. Laittomuus liitetään virheellisesti työtä tekemättömiin pakolaisiin, sillä pakolaisen aseman saanut henkilö oleskelee laillisesti Suomessa. Pakolaisen aseman saaminen nimenomaan edellyttää suojelun myöntämistä Suomessa (Sisäasiainministeriö 2011). Käsitteiden sekoittaminen johtaa siihen, että työttömät pakolaiset leimataan laittomiksi ja heidät asetetaan kritiikin kohteeksi. Tällainen asema antaa mahdollisuuden suhtautua torjuvasti humanitaariseen maahanmuuttoon. Taustalla voidaan siten nähdä vahvana kansallisvaltion rajoista kiinni pitäminen. ”Meidän maahan” ei haluta taakaksi työttömiä pakolaisia, joista ei nähdä olevan taloudellista hyötyä. Työtä tekevät pakolaiset ovat kuitenkin tervetulleita antamaan oman panoksensa kansal-

lisvaltion taloudellisessa kehityksessä. Moraalinen integraatio haitta- ja hyötydiskurssissa kuvaa siten kantasuomalaisten ja työssäkäyvien maahanmuuttajien välistä suhdetta. Kantasuomalaisten ja työttömien maahanmuuttajien suhde rakentuu puolestaan moraalisesta disintegraation varaan.

4.4. Yhtenäinen ryhmä -diskurssi

Mielipidekirjoituksissa asetetaan hyvin usein vastakkain kantasuomalaiset ja maahanmuuttajat. Tämä vastakkaisuus leimaa vastapuolen ”toisiksi”. ”Toiset” on asema, jonka kantasuomalaiset antavat maahanmuuttajille mielipidepalstalla. Hyvin usein oletetaan, että maahanmuuttajat muodostavat yhtenäisen ryhmän. Tämän itsestäänselvyyden takia tutkielmassa ei muodostettu luokitusta *yhtenäinen ryhmä*, vaan pelkästään sen vastakohtana *epäyhtenäinen ryhmä*. Kun maahanmuuttajat nähdään yhtenäisenä ryhmänä, ymmärretään heidät kategorian kautta eikä yksilöinä. Monissa teksteissä myös kantasuomalaiset nähtiin yhtenäisenä ryhmänä. Tämän taustalla on tarve korostaa kansallista identiteettiä ja erottaa maahanmuuttajat kantasuomalaisista. Kansallisen kulttuurin piirre yhdistää kaikki kansallisen kulttuurin jäsenet yhteen kulttuuriseen identiteettiin on yksipuolinen kuvaus suomalaisista, joilla on hyvin erilaisia identiteettejä.

Teksteissä korostuu maahanmuuttajien toiseus ja kantasuomalaisten ensimmäisyys. Yhtenäinen ryhmä -diskurssi viittaa siten toiseusdiskurssiin, jossa maahanmuuttajat nähdään itselle vastakkaisina, ja jossa heitä ei tunnusteta yksilöinä. Individualismin arvottaminen sivuutetaan siten kategorisen ajattelun tieltä. Maahanmuuttajien kategorioiminen heidän kulttuurillisen ja kielellisen taustansa takia ei anna mahdollisuutta nähdä heitä yksilöinä. Tällöin maahanmuuttajista puhutaan yleisesti yhtenäisenä ryhmänä. Tässä diskurssissa kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien suhde perustuu moraaliseen disintegraatioon. Kansakunnan idea pohjautuu juuri ”meidän” ja ”muiden” erotteluun, jolloin moraaliseen integraatiolle erilaisia kulttuureja kantavien ihmisten kesken ei avaudu tilaa.

Maahanmuuttajien näkeminen epäyhtenäisenä ryhmänä tulee esille ainoastaan kahdeksassa mielipidekirjoituksessa. Näissä teksteissä nousee esille monipuolisempi kuvaus maahanmuuttajista. ”...maahanmuuttajat eivät muodosta yhtenäistä, homogeenista ryhmää. Maahanmuuttajien keskuudessa on suuria eroja koulutuksessa ja sosio-ekonomisessa taustassa, lähtömaan kulttuurista puhumattakaan.” (HS 24.3.2010.) Maahanmuuttaja termi yhdistää siten hyvin erilaiset ihmiset yhden käsitteen alle. Kotoutumishojelman nähdään kuvastavan monipuolisuudellaan sen kohderyhmää. ”Kotoutumiskoulutus on yhtä kirjava ja sekalainen kuin sen kohderyhmäkin” (HS 20.4.2010). Maahanmuuttokeskustelussa muistutetaan, että maahanmuuttajat ovat yksilöitä. ”Meitä on monenlaisia, joten en voi ryhtyä edustamaan kuin itseäni. Silti tämä kirjoitukseni on teidän suomalaisten silmissä maahanmuuttajan puheenvuoro.” (HS 23.3.2010.) Yksilön näkeminen juuri maahanmuuttajana näyttää olevan tyypillistä. Maahanmuuttajan leimasta pääseminen nähdään mahdottomaksi. Maahanmuuttokeskustelu jo itsessään, käsitteenä asettaa Suomeen muuttaneet henkilöt kategoriaan, josta on vaikea päästä pois. Tekstistä heijastuu tarve häivyttää kategorioita ja tunnustaa kaikki Suomessa asuvat yksilöinä. Kategoriat pitävät yllä ”me ja muut” -asetelmaa. Yksilön näkeminen arvokkaana kiinnittämättä huomiota etniseen taustaan tulee tarpeelliseksi kategorioiden häivyttämiseksi. Tällainen yksilöllisyyden arvostaminen vaatii kansallisen identiteetin uudelleen muotoilua. Identiteetti tulee siten muotoilla universaalisesta yksilöllisyydestä, jolloin kaikki Suomessa asuvat ihmiset voisivat hakeutua etniseen taustaan katsomatta erilaisiin identiteetti yhteisöihin. Tällöin moraalille integraatiolle avautuisi tilaa.

Seuraavassa tekstissä pyritään kuvaamaan maahanmuutto monimuotoisena ilmiönä. ”Maahanmuuttokriittiset eivät vastusta maahanmuuttoa vaan suhtautuvat siihen kriittisesti. He tunnistavat ja tunnustavat maahanmuuton moninaisuuden ja arvioivat sen eri tyyppisiä erillisinä ilmiöinä.” (HS 20.3.2010.) Tekstissä korostuu tarve erotella maahanmuuton eri tyyppisiä omiksi ilmiöikseen. Kriittisyys jakautuu siten maahanmuuton eri tyyppisiä kohtaan ja viittaa toiseuden diskurssissa esiintyvään maahanmuuttokriittisyyteen. Tällöinkään maahanmuuttajaa ei nähdä yksilönä vaan näiden tyypittelyiden kautta. Tällainen näkemys ei pohjautu individualismin arvostamiseen, vaan kategorisoi maahanmuuttajia tietynlaisiin luokkiin. Nämä kategoriat leimaavat tiettyjen luokkien edustajat toisiksi, joita kohtaan ei nähdä olevan velvollisuuksia. Kategorisointi voidaan

ymmärtää moraalisen disintegraationa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten kesken, sillä se estää maahanmuuttajien näkemisen yksilöinä ja suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä.

Pakolaisten erottelu omaksi maahanmuuttajaryhmäkseen tulee esille seuraavassa tekstissä. ”Tänne muuttaa ihmisiä monista eri syistä ja erilaisista lähtökohdista. Siksi avun tarve vaihtelee yksilöstä riippuen. Punaisen ristin kokemuksen mukaan pakolaisina muuttaneet tarvitsevat usein muita muuttajia enemmän apua uuteen maahan asettumisessa.” (HS 21.4.2010.) Pakolaisuus merkityksellistyy auttamisen näkökulmasta. Se tuotetaan kantasuomalaisten toiminnan kautta, jolloin pakolaiset esitetään toiminnan kohteena. Pakolaisuus muodostuu siten kantasuomalaisten auttamisen ja avun kohteena olevien ihmisten välisestä suhteesta. Pakolaisten erottaminen maahanmuuttajista erilliseksi kategoriaksi tarkoittaa yhtenäiseksi ajateltua ”maahanmuuttajaryhmää”, mutta samalla se estää yksilön näkemisen. Monikulttuurisen yhteiskunnan tarve korostaa yksilöä ei siis toteudu tässä diskurssissa, vaan kategorisoiminen tiettyjen piirteiden mukaan merkityksellistää ihmisiä. Tässä mielessä moraalinen integraatio ei täysin toteudu.

Maahanmuuttokeskustelua kritisoidaan siitä, että se leimaa kaikki maahanmuuttajat sosiaaliturvan varassa eläviksi. ”Keskustelussa on häiritsevää se, ettei ollenkaan tiedoteta, että Suomessa on tuhansia työssä käyviä maahanmuuttajia tai että maahanmuuttajat hakevat aktiivisesti töitä. Hyvin harva haluaa elää pelkän sosiaaliturvan varassa.” (HS 24.3.2010.) Tekstissä korostuu maahanmuuttajien aktiivisuus työntekijänä ja työnhakijana. Mielipideteksteistä välittyy tarve puhua maahanmuuttajista tarkemmilla käsitteillä, sillä maahanmuuttaja käsite on hyvin epätarkka. Tällaisia tarkentavia määritteitä muodostetaan tarkastelemalla maahanmuuttajien suhdetta työssäkäyntiin. Työ, joka nähdään parhaaksi kotouttajaksi, erottelee maahanmuuttajia työssäkäyviin ja työttömiin maahanmuuttajiin. Teksti on osoitettu niille kantasuomalaisille, jotka olettavat maahanmuuttajien olevan useimmiten työttömiä. Työn ja työttömyyden kautta välittyvä maahanmuuttajien luokittelu kuvaa myös kategorisointia, jolla rakennetaan yhtenäisiä ryhmiä työssäkävivistä ja työttömistä maahanmuuttajista. Yhtenäinen ryhmä -diskurssi viittaa tältä osin haitta- ja hyötydiskurssiin, jossa työssäkäynti ja työttömyys erottelevat maahanmuuttajia hyödyllisiin ja hyödyttömiin maahanmuuttajiin. Tarve luokitella maa-

hanmuuttajia erilaisiin ryhmiin näyttää olevan siten tyypillistä näissä diskursseissa. Tällöin yksilön arvostaminen sellaisenaan ilman mitään kriteerejä ei täyty, vaan Suomeen muuttanutta yksilöä määritellään tiettyjen piirteiden takia. Moraalinen integraatio jää silloin saavuttamatta.

Työssäkäyntiä käytetään kriteerinä myös silloin, kun määritellään ”normaali maahanmuuttaja”. Määrittely kuvastaa pyrkimystä tuottaa yhtenäinen maahanmuuttajaryhmä. ”Valitettavasti nykyisessä maahanmuuttokeskustelussa ei kuunnella ollenkaan normaalin työssäkäyvän, veroa maksavan maahanmuuttajan mielipidettä. Äänessä ovat lähinnä ne maahanmuuttajat, jotka kuuluvat marginaaliryhmiin; toisin sanoen ne, joilla on etujärjestö tai jotka pitävät itsestään kovaa meteliä korostaen omaa ”erilaisuuttaan””. (HS 15.4.2010.) Työssä käyvien maahanmuuttajien kotoutuminen on usein onnistuneempaa kuin työttömien maahanmuuttajien. Normaaleina nähdään siten kotoutuneet maahanmuuttajat. Kirjoittaja on halunnut korostaa omaa normaaliuttaan ja saada hänen kaltaistensa maahanmuuttajien ääni kuulumaan. Erilaisuutta korostavat maahanmuuttajat nähdään olevan sellaisia, jotka eivät ole kotoutuneet Suomeen, ainakaan työn osalta. Etujärjestöihin kuuluvat maahanmuuttajat nähdään tekstissä tällaisina vähemmistöinä. Maahanmuuttajat pyritään kuvaamaan tekstissä osana suomalaista yhteiskuntaa. Tällöin maahanmuuttajien asema kuvautuu hyvässä valossa. ”Marginaaliryhmiin” kuuluvien äänen kuuluminen mielipidepalstalla nähdään tahraavan ”normaalien maahanmuuttajien” maineen ja huonontavan heidän asemaansa. Erilaisten ”maahanmuuttajaryhmien” välillä voidaan siten ymmärtää olevan valtataistelua. Kotoutumisen onnistuminen antaa mahdollisuuden tavoitella kantasuomalaisten valta-asemia. Kantasuomalaisilla on kuitenkin enemmän valtaa sekä kotoutuneisiin että kotoutumattomiin maahanmuuttajiin nähden, sillä kotoutuneiden tarve kuvata itsensä kotoutuneena ja osana suomalaista yhteiskuntaa ilmentää heidän pyrkimystään tavoitella kantasuomalaisten valta-asemia. Kyse on siten vähemmistön pyrkimyksestä tavoitella enemmistön valta-asemia. Mieli- pidetekstissä rakennetaan moraalista integraatiota työssäkäyvien maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Toisaalta siinä tuotetaan moraalista disintegraatiota ”maahanmuuttajaryhmien” kesken.

4.5. Kehitysdiskurssi

Kehitysnäkökulma esiintyy hyvin vahvana maahanmuuton diskurssina. Sekä kantasuomalaiset että maahanmuuttajat esittävät kritiikkiä maahanmuuttopolitiikkaa kohtaan ja antavat ideoita sen parantamiseksi. Tämä näkökulma valottaa maahanmuuttokeskustelua poliittisen päätöksenteon kautta. Maahanmuuttajat nähdään tällöin osana maahanmuuttojärjestelmää, ja heidän asemaansa peilataan kotoutumisohjelman kautta. Kehittämisen varaa nähdään siten kotoutumisohjelmissa, joiden toimivuuden parantamisen uskotaan takaavan myös maahanmuuttajien oikeudenmukaisen aseman yhteiskunnassa. Kehitysdiskurssissa maahanmuuttajia kuvataan ikään kuin välillisesti politiikan kautta. Tällöin kantasuomalaiset ajattelevat olevansa vastuussa maahanmuuttajien nykyisestä asemasta. Maahanmuuttajien aseman parantamisesta muodostuu tämän diskurssin ydin. Monikulttuurisuus ymmärretään siten poliittisena päämääränä, jonka toteutuminen vaatii maahanmuuttopolitiikan uudistamista. Toisaalta maahanmuuttopolitiikkaa kritisoidaan myös siitä syystä, että maahanmuuttojärjestelmän hallitseminen nähdään epäonnistuneeksi, ja sen luotettavuuden pelätään häviävän. Kehitysdiskurssi asettuu edellä käsiteltyjen diskurssien jatkeeksi, jolloin kehityssuuntia muodostetaan näitä diskursseja peilaten.

Kehitysdiskurssissa painotetaan sitä, että kritiikki on suunnattava maahanmuuttopolitiikkaan maahanmuuttajien kritisoinnin sijaan. Kritiikin kohteen hämärtyminen ja avoimen poliittisen keskustelun tarve tulee esille seuraavassa kysymyksessä. ”Miksi vallalla olevaan maahanmuuttopolitiikkaan ei saa suhtautua kriittisesti?” (HS 3.4.2010.) Kysymys heijastaa maahanmuuttokeskustelussa muodostunutta väärinkäsitystä siitä, että maahanmuuttopolitiikan kritisointi olisi suvaitsematonta. Maahanmuuttajia kritisoivien äänen korostuminen maahanmuuttokeskustelussa, kertoo monipuolisemman keskustelun puutteesta. ”Perusteellisen keskustelun puutteessa monet asiat ovat hämärtyneet. Onko kyse siitä, että maahanmuuttaja ihmisenä on ongelma, vai ovatko ongelmat maahanmuuttopolitiikassa?” (HS 22.3.2010.) Tekstistä nousee esille vinoutuneen maahanmuuttokeskustelun ainekset. Siinä herätellään ihmisiä näkemään maahanmuuttopolitiikka kritisoinnin kohteena maahanmuuttajien sijaan. Tällainen näkökulma tuottaa moraa-

lista integraatiota maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Kehitysdiskurssissa kritisoidaan toiseusdiskurssin tapaa nähdä maahanmuuttajuus negatiivisessa valossa.

Maahanmuuttajien näkeminen yksilöinä nousee esille kehitysdiskurssissa. Silloin viitataan kotouttamisohjelman kehittämiseen niin, että se tukisi erilaisten maahanmuuttajien tarpeita. ”Tarvittaisiin akateemisesti koulutetuille räätälöity kotouttamisohjelma, jossa olisi korkeamman tason suomen kielen koulutusta. Ohjelmaan voisi myös sisällyttää suomalaiseseen työelämään valmistavan harjoittelujakson.” (HS 15.4.2010.) Kun maahanmuuttajan yksilölliset tarpeet huomioidaan, uskotaan hänen aktiivisuuteensa lisääntyvän kotoutumisprosessissa. Tämä viittaa individualismiin kotouttamisohjelmaan vaikuttavana ideologiana. Maahanmuuttajien passivoiminen nähdään haitaksi sekä maahanmuuttajille itselleen että suomalaiselle yhteiskunnalle. ”Suomessa kotoutuminen on monesti epäonnistunut. Kunnat ja valtio eivät ole mielestäni ainoita epäonnistumisen syitä. Maahanmuuttajalla on tässä oma osuutensa, koska monet heistä ovat haluttomia osallistumaan aktiivisesti kotoutumiseen. Harvat maahanmuuttajat seuraavat Suomen tapahtumia. He ovat satelliittikanavien välityksellä virtuaalisesti vieläkin kotimaassaan ja päivittävät elämänsä sikäläisten tapahtumien valossa. Toisaalta maahanmuuttajat ovat harvoin päässeet päättämään kotoutumishankkeista.” (HS 15.4.2010.) Maahanmuuttajia kuvataan oman kulttuurinsa sisään sulkeutuvina, jolloin heidän aktiivisuutensa kotoutumisprosessissa nähdään olevan riittämätöntä. Toisaalta tekstissä tuodaan esille maahanmuuttajien vähäinen valta kotoutumista käsittelevässä päätöksenteossa. Maahanmuuttajille annetaan siis passiivinen asema päätöksenteossa, mutta toisaalta heidän nähdään itse asemoituvan passiiviseen subjektipositioon. Maahanmuuttajuutta tuotetaan siten passiivisuuden ja toisaalta aktiivisuuden näkökulmasta. Passiivisuudesta ei uskota aiheutuvan integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Individualismin kautta tuotettava kotouttamisohjelma rakentaa siten maahanmuuttajuutta aktiivisuuden näkökulmasta ja nojaa orgaaniseen solidaarisuuteen huomioimalla erilaisten yksilöiden tarpeet.

Maahanmuuttajien osallistuminen päätöksentekoon heitä koskevissa asioissa nähdään tärkeänä myös seuraavassa mielipidekirjoituksessa. ”... näkisin, että Suomessa olevia maahanmuuttajia pitää ottaa avosylin mukaan kotouttamissuunnitteluun; erityisesti niitä, jotka ovat sopeutuneet Suomeen hyvin” (HS 29.4.2010). Maahanmuuttajien koke-

mukset nähdään tärkeäksi tiedonlähteeksi kotouttamisohjelman suunnittelussa. ”Täällä jo pidempään asuneilta voisi kysyä niinkin yksinkertaisia asioita, kuin mitä tietoa, kursseja ja tukea he olisivat alkuvaiheessa kaivanneet” (HS 15.4.2010). Monikulttuurisuus ymmärretään tekstissä käytännönläheisesti toimintaohjelmana, jossa maahanmuuttajuus halutaan tuottaa aktiivisen toimijan näkökulmasta. Kotoutuneiden maahanmuuttajien kokemusten uskotaan antavan tietoa siitä, miten maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää. Maahanmuuttajuutta rakennetaan tällöin yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Maahanmuuttajien halutaan integroituvan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämän taustalla on monikulttuurisuuden arvostaminen ja moraalisen integraation vahvistaminen erilaisten kulttuurin kantajien välillä.

Kehitysdiskurssi nojaa monikulttuurisuusideologiaan, jossa maahanmuuttajille halutaan antaa yhdenvertainen asema kantasuomalaisiin nähden. Tällöin monikulttuurisuus ymmärretään keskeneräisinä poliittisina strategioina. Maahanmuuttojärjestelmän tehostaminen tarkoittaa maahanmuuttajan aseman parantamista. Tämä kertoo moraalisesta integraatiosta. Tehokkaan järjestelmän nähdään helpottavan maahanmuuttajan sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja toisaalta hyödyttävän suomalaista yhteiskuntaa. ”... meiltä puuttuu kunnollinen maahanmuuttopolitiikka. Kunnollinen maahanmuuttopolitiikka mahdollistaisi edes viisumin käsittelyn kohtuujassa. --- Hyvällä politiikalla saisimme uutta osaavaa verta työelämäämme.” (HS 31.3.2010.) Kehitysdiskurssi viittaa tässä kohtaa hyöty- ja haittadiskurssiin, jossa maahanmuuttajien työpanoksesta keskustellaan taloudellisena hyötynä suomalaiselle yhteiskunnalle.

Kunnan roolia kotouttamisen kehittämisessä pidetään tärkeänä. ”Kunnan tulisi kouluttaa luottamushenkilöt ja kaikki työntekijät pakolaisten tuloon. --- Myös kunnan asukkaat tarvitsisivat kurssin pakolaisen kohtaamiseen. --- Kuntalaiset tarvitsevat myös luvan kertoa sekä pelkonsa että kiinnostuksensa, montakin kertaa. Samoin pakolaisten pitäisi saada kertoa toiveensa ja pelkonsa.” (HS 29.3.2010.) Kehitystä kaivataan kantasuomalaisten tietouden lisäämisessä. Tiedon nähdään johtavan kykyyn kohdata pakolainen oikealla tavalla. Myös avoin keskustelu nähdään avaimeksi purkaa ennakkoluuloja sekä pakolaisia että kantasuomalaisia kohtaan. Tekstissä pyritään suhtautumaan uusiin tulokkaisiin ksenosofin asenteella. Siinä pyritään myös valottamaan, että ksenofobia on

ymmärrettävä suhtautumistapa silloin, kun tietämystä pakolaisista ei vielä ole, ja kun heitä ei vielä tunne. Tekstissä ymmärretään, että monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi kehittyminen vaatii työtä. Pelkästään kansalliseen kulttuuriin nojaaminen ei ole enää mahdollista globalisaation aikakaudella. Tekstissä pakolaisuus tuotetaan monikulttuurisuusideologiaan peilaten, mutta se huomioi myös perinteisen kansallisen kulttuurin vaikutuksen kantasuomalaisten asennoitumisessa pakolaisiin. Ksenosofian voidaan ymmärtää tuottavan moraalista integraatiota kantasuomalaisten ja pakolaisten välille.

Myös seuraavassa mielipiteessä, jossa kaivataan läpinäkyvyyttä maahanmuuttojärjestelmään, tuotetaan ksenosofian kautta moraalista integraatiota. ”... järjestelmä ei ole riittävän avoin. Sen logiikkaa ei selitetä ulkomaalaiselle; suomalaiset itse taas eivät tavallisesti joudu sen kanssa tekemisiin eivätkä siksi pidä aiheellisena kiinnostua siitä.” (HS 3.4.2010.) Tarve välittää tietoa maahanmuuttojärjestelmän toimintaperiaatteista sekä maahanmuuttajille että kantasuomalaisille nähdään tarpeellisena. Vierasta koskeva viisaus uskotaan saavutettavan maahanmuuttojärjestelmän tunnetuksi tekemisellä.

Kehitysdiskurssissa vieraan kohtaamisessa nähdään olevan kehittämisen varaa. ”Nyky maailmassa ulkomaalaisten kohtelu ei ole missään maassa pelkästään sisäinen asia. Se on myös osa ulkopoliittikkaa. Ellei kysymystä käsitellä vakavasti kansallisella tasolla myös tässä yhteydessä ja tästä näkökulmasta, Suomi on vaarassa saada ulkomaalaisviihamielisen ja ajastaan jääneen maan maineen, jota se ei todellakaan ansaitse.” (HS 3.4.2010.) Moraalisen disintegraation uhka ymmärretään ulkopoliittisena ongelmana. Vastuuta integraatiosta laajennetaan ulkopoliittikkaan osallistuvien päättäjien suuntaan. Kehitykseen nähdään kuuluvan siten vastuun ottaminen Suomen maineesta maailmalla. Ulkomaalaisviihamielisyys voidaan ymmärtää ksenofobisena asenteena maahanmuuttajia kohtaan. ”Ajastaan jäänyt maa” on uhkakuva, johon ksenofobisen asenteen uskotaan Suomen johtavan. Ksenofobia nähdään siten vanhanaikaisena ja sopimattomana suhtautumistapana maahanmuuttajiin. Sen voidaan ymmärtää kuvaavan esimodernin yhteiskunnan mekaanista solidaarisuutta, joka on ristiriidassa modernin, monikulttuurisen yhteiskunnan moraalikäsitteen kanssa.

Toisaalta maahanmuuttopolitiikan kritisointi sisältää joissakin mielipideteksteissä maahanmuuttokriittisen asenteen. ”Sen sijaan, että väitellään monikulttuurisuuden tukemiseen tarkoitettujen summien riittävydestä, pitäisi pohtia, pitääkö valtion ja kuntien ylipäätään tukea maahanmuuttajien omaa kulttuuria. --- Julkisen tuen jakaminen maahanmuuttajan omalle kulttuurille merkitsee, että maahanmuuttajan alkuperäistä kulttuuri-identiteettiä suojellaan keinotekoisesti sopeutumiselta ympäröivään yhteiskuntaan. --- Maahanmuuttajan identiteettiä voidaan tuskin muuttaa pakolla, mutta julkisen vallan ei myöskään tarvitse suojella maahanmuuttajaa mukautumiselta vastaanottavaan yhteiskuntaan.” (HS 13.6.2010.) Maahanmuuttajan kulttuurin tukemisen nähdään yksipuolisesti estävän maahanmuuttajan sopeutumisen suomalaiseen yhteiskuntaan. Yhteiskunnan tuki nähdään siten haitaksi maahanmuuttajalle itselleen. Sen nähdään aiheuttavan myös tarpeettomia kuluja yhteiskunnalle. Kehitysdiskurssi sisältää siten myös kriittisiä mielipiteitä kehityssuunnista. Maahanmuuttopolitiikan kritiikki on siten samalla maahanmuuttokriittisyyttä, sillä tällaisen politiikan myötä monikulttuurisen yhteiskunnan ideaan nojaaminen olisi mahdotonta. Suhtautumistapa kuvastaa ksenofobista asennetta vierasta kohtaan ja tuottaa moraalista disintegraatiota kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välille. Kehitysdiskurssi viittaa siten toiseusdiskurssiin niiden kehitysideoiden osalta, jotka sisältävät kriittisen asennoitumisen maahanmuuttajia kohtaan. Nämä asenteet naamioidaan poliittisiksi kysymyksiksi. Koska politiikan kritisointi nähdään suvaitsevaisena, voidaan sen varjolla välittää toiseusdiskurssissa esiintyviä kriittisiä asenteita maahanmuuttajia kohtaan.

Maahanmuuttopolitiikan kritisointi sisältää myös ajatuksen siitä, että maahanmuuttojärjestelmän on pysyttävä koossa. ”Nykyinen tilanne on seurausta humanin puolen korostamisesta ja linjattomuudesta” (HS 18.5.2010). Vastuu muiden auttamisesta liitetään linjattomaan maahanmuuttopolitiikkaan. Tällöin humania vastuuta kantavan politiikan nähdään horjuttavan maahanmuuttojärjestelmän hallittavuutta. ”Parempi tie muuttaa lakeja ja asetuksia niin, että tänne tulevan on elättääkseen itsensä ja perheensä tehtävä työtä tai ryhdyttävä yrittäjäksi. Ilmainen koulutuksemme tarjoaa riittävät eväät työllistymiseen ja yrityksen perustamiseen.” (HS 26.3.2010.) Humaani vastuu apua tarvitsevia kohtaan jää huomiotta, sillä suomalaisen yhteiskunnan tarjoama koulutus nähdään olevan maahanmuuttajille riittävä keino hankkia työpaikka tai perustaa oma yritys. Mielipi-

teessä ei huomioida maahanmuuttajien vaikeuksia työmarkkinoille pääsemisessä. Työtömällä maahanmuuttajilla ei nähdä olevan oikeutta saada yhteiskunnalta tukea toimeentuloonsa samalla tavalla kuin kantasuomalaisilla. Mielipide nojaa kansallisvaltion ideaan, jolloin kantasuomalaiset nähdään ensisijaisina maahanmuuttajiin nähden. Kehitysdiskurssi pohjautuu tässä mielessä nationalismiin ja lainaa samalla ideoitaan toiseusdiskurssista. Tällöin rakennetaan moraalista disintegraatiota kantasuomalaisten ja humanitaarisin syin Suomeen tulevien kesken.

Kehitystä kaivataan myös maahanmuuttojärjestelmän luotettavuuden ylläpitämiseen. ”Turvapaikkajärjestelmän väärinkäytöksistä sekä laittoman maahantulon ilmenemismuodoista ja niiden torjumisesta on syytä keskustella. Välttämättömän työperäisen maahanmuuton hyväksyttävyyttä häviää, jos kansalaiset eivät luota turvapaikkajärjestelmän toimivuuteen.” (HS 1.5.2010.) Luottamuksen ylläpito nähdään johtavan työperäisen maahanmuuton hyväksymiseen. Tällainen käsitys heijastaa maahanmuuttojärjestelmän kehitystä ainoastaan työperäisen maahanmuuton suhteen. Humanitaarinen maahanmuutto nähdään hyvin yksinkertaistetusti laittomana. Työperäisen maahanmuuton hyväksyttävyyden säilymistä pidetään tärkeänä, mutta laillisen humanitaarisen maahanmuuton hyväksyttävyydestä ei mainita mitään. Maahanmuuttajuus tuotetaan siis hyväksyttävän työperäisen maahanmuuton näkökulmasta. Kehitysdiskurssi sisältää siten myös maahanmuuttojärjestelmää yksipuolistavia kehityssuuntia. Humanitaarisen maahanmuuton torjuminen verhoillaan poliittisen luottamuksen säilyttämiseksi. Tältä osin kehitysdiskurssi viittaa hyöty- ja haittadiskurssiin, jossa maahanmuuttajia määritellään juuri työnteon kautta. Työtätekevät maahanmuuttajat nähdään silloin hyödyksi suomalaiselle yhteiskunnalle. Moraalinen integraatio vallitsee siten ainoastaan työssäkävien maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten kesken.

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten maahanmuuttajuus tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa. Tässä luvussa kerrataan ensin tutkimuskysymykset, jonka jälkeen esitetään johtopäätökset. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, millaisia diskursseja maahanmuuttokeskustelussa havaitaan? Toiseksi kysyttiin, mitkä ovat toimijoiden suhteet diskurssien sisällä? Kolmanneksi pohdittiin, millaisia ovat diskurssien väliset suhteet? Neljäntenä kysymyksenä oli, miten individualismi, monikulttuurisuuden ideologia ja nationalismi näkyvät maahanmuuttokeskustelun diskursseissa?

Millaisia diskursseja maahanmuuttokeskustelussa havaitaan?

Aineiston luokitteluista johdettiin viisi diskurssia, joita ovat monikulttuurisuusdiskurssi, toiseusdiskurssi, haitta- ja hyötydiskurssi, yhtenäinen ryhmä -diskurssi sekä kehitysdiskurssi.

Mitkä ovat toimijoiden suhteet diskurssien sisällä?

Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhde pohjautuu moraaliseen integraatioon. Se ei kerro pelkästään maahanmuuttajien sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan myös suomalaisten sopeutumisesta uusiin tulokkaihin. Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajuus tuotetaan siis moraalisen integraation näkökulmasta. Tällöin maahanmuuttajat halutaan nähdä yksilöinä, ja heidät pyritään kohtaamaan avoimesti. Diskurssissa kritisoidaan asenteellisesti sulkeutuneita kantasuomalaisia. Maahanmuuttajien asema nähdään olevan vielä epätasa-arvoinen kantasuomalaisiin nähden, mutta heille haluttaisiin antaa yhdenvertainen asema suomalaisessa yhteiskunnassa.

Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajia määritellään kotoutuneiksi maahanmuuttajiksi, jolloin heidät nähdään osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Monikulttuurisuusdiskurssissa muutosmyönteiset kantasuomalaiset näkevät suomalaisen kulttuurin olevan jatkuvassa muutoksessa. Sen ymmärretään muuttuvan myös maahanmuuttajien kulttuu-

rien vaikutuksesta. Monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajat halutaan sisällyttää ”meiksi” tulkittuun ryhmään, jolla tarkoitetaan kantasuomalaisten joukkoa. Tämä kuvaa kansakunnan rajojen häivyttämistä, jonka seurauksena ”meiksi” tulkittu ryhmä muuttuu monimuotoisemmaksi. Monikulttuurisuusdiskurssissa kantasuomalaisille sekä maahanmuuttajille annetaan toimijan rooli. Kantasuomalaisten myönteiset asenteet maahanmuuttajia kohtaan nähdään olevan tärkeässä asemassa, kun puhutaan maahanmuuttajien onnistuneesta kotoutumisesta.

Erilaiset monikulttuurisuuskäsitykset kuvastavat erilaisia mielipiteitä siitä, miten maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välinen suhde tulisi järjestää. Konservatiivinen monikulttuurisuuskäsitys olettaa, että maahanmuuttajat sulautuvat uuden kulttuurin perinteisiin ja tapoihin oman kulttuurin kustannuksella. Liberaali monikulttuurisuus pyrkii kotouttamaan erilaiset kulttuuriset ryhmät mahdollisimman pian osaksi enemmistöä, joka sietää kuitenkin vain tiettyjä kulttuurisia käytäntöjä. Tällainen käsitys rakentaa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhdetta universaalisen yksilöllisen kansallisuuskäsityksen varaan. Pluralistiseen monikulttuurisuuskäsitykseen sisältyy puolestaan erilaisten kulttuurien perinteiden kunnioitus niin, että niiden noudattaminen sallitaan ryhmäoikeutena. Silloin kantasuomalaisten kulttuuri ei ole ensisijainen maahanmuuttajien kulttuureihin nähden. Tällaisen monikulttuurisuuskäsitykseen nojattaessa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten asemat ovat tasa-arvoisia, koska erilaisuuden arvostamisen esteenä eivät ole valtakulttuurista tulevat käytännöt.

Toiseusdiskurssissa maahanmuuttajuus tuotetaan toiseuttamisen kautta. Tällöin maahanmuuttajat ovat keskustelussa ennemminkin kohteena kuin sen toimijoina. Toiseusdiskurssissa ovat äänessä niin sanotut maahanmuuttokriitikot. Vastapuoleksi asettuvat toiseutta kokevat maahanmuuttajat. Syrjinnän, rasismien ja kriittisen asenteen kautta välittyvä maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välinen suhde nojaa moraaliseen disintegraatioon. Tällöin maahanmuuttajille ei suoda yhdenvertaista asemaa kantasuomalaisiin nähden. Kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien suhde rakentuu siten ”me ja muut”-asetelman kautta. Kansallinen kulttuuri ja identiteetti ovat vahvasti tuottamassa ”meidän” ensimmäisyyttä. Tästä seuraa maahanmuuttajien näkeminen ”meille” vastakkaisik-

si. Toiseusdiskurssissa maahanmuuttajia ei haluta osaksi ”meitä”, eikä Suomen haluta muuttuvan monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi.

Haitta- ja hyötydiskurssissa moraalista disintegraatiota tuottaa kantasuomalaisten torjuva asenne pakolaisia ja työttömiä maahanmuuttajia kohtaan. Haittanäkökulmasta katsottuna kantasuomalaiset ja maahanmuuttajat erotellaan ”meiksi” ja ”muiksi”. Suhde ”meidän” ja ”muiden” välillä perustuu eriarvoisuuteen, jolloin ”meidän” etu on aina ensisijainen ”muiden” etuun nähden. Ne maahanmuuttajat, jotka eivät tuo taloudellista hyötyä Suomelle, nähdään hyödyttöminä maahanmuuttajina. Kantasuomalaisilla ja työssäkäyvillä maahanmuuttajilla nähdään olevan silloin valta tuottaa hyödytön maahanmuuttajuus. Työssäkäyvät maahanmuuttajat nähdään puolestaan hyötynä Suomelle. Silloin heidän ja kantasuomalaisten suhdetta kuvaa moraalinen integraatio. Työssäkäyvät maahanmuuttajat ovat tuottamassa kantasuomalaisten tavoin hyödyn näkökulmasta maahanmuuttajuutta. Tällöin työssäkäyvät maahanmuuttajat hakevat hyväksyntää kantasuomalaisilta erottamalla itsensä työttömistä maahanmuuttajista. Samalla he asettavat itsensä valta-asemaan työttömiin maahanmuuttajiin nähden ja tavoittelevat enemmistön valta-asemia maahanmuuttokeskustelussa sekä laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Yhtenäinen ryhmä -diskurssissa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten suhde perustuu enimmäkseen moraaliseen disintegraatioon. Ainoastaan kantasuomalaisten ja työssäkäyvien maahanmuuttajien välillä ilmenee moraalista integraatiota. Maahanmuuttajat nähdään useimmiten omana yhtenäisenä ryhmänään. Tällöin heidät nähdään kategorian kautta eikä yksilöinä. Monissa teksteissä myös kantasuomalaiset nähtiin yhtenäisenä ryhmänä, kansakuntana. Tämän taustalla on tarve korostaa kansallista identiteettiä ja erottaa maahanmuuttajat kantasuomalaisista. Kansallisen kulttuurin piirre yhdistää kaikki kansallisen kulttuurin jäsenet yhteen kulttuuriseen identiteettiin on yksipuolinen kuvaus suomalaisista, joilla on hyvin erilaisia identiteettejä. Myöskään maahanmuuttajien kategorioiminen heidän kulttuurillisen ja kielellisen taustansa takia yhtenäiseksi ryhmäksi ei anna mahdollisuutta nähdä heitä yksilöinä. Kansakunnan idea pohjautuu juuri ”meidän” ja ”muiden” erotteluun, jolloin kantasuomalaiset asettavat itsensä ensimmäisiksi. Maahanmuuttajuus määritellään tällöin toiseuden kautta. Pakolaisten erot-

taminen maahanmuuttajista erilliseksi ryhmäkseen kertoo tarpeesta tarkentaa ”maahanmuuttajaryhmää”. Myös työssäkäyvät ja työttömät maahanmuuttajat erotetaan omiksi ryhmikseen. Diskurssissa rakennetaan moraalista integraatiota työssäkäyvien maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Toisaalta siinä tuotetaan moraalista disintegraatiota työssäkäyvien ja työttömien maahanmuuttajien kesken.

Kehitysdiskurssissa maahanmuuttajista puhutaan välillisesti politiikan kautta. Maahanmuuttajien aseman parantaminen poliittisten päätösten kautta on tämän diskurssin ydin. Tällöin maahanmuuttajille halutaan antaa yhdenvertainen asema kantasuomalaisiin nähden. Maahanmuuttajien kritisoinnin sijaan kritiikin kohteeksi asetetaan maahanmuuttopolitiikka. Kotouttamisohjelmaa pyritään kehittämään yksilön tarpeita huomioivaan suuntaan, sillä sen uskotaan antavan maahanmuuttajille aktiivisen roolin kotoutumisprosessissa. Maahanmuuttajien halutaan osallistuvan myös heitä koskevaan päätöksentekoon. Heidän omaa vastuutaan aktiivisesta kotoutumisesta pidetään tärkeänä. Toisaalta kantasuomalaisten tietouden lisäämistä maahanmuuttoasioissa nähdään tarpeelliseksi. Sen uskotaan johtavan vierasta koskevaan viisauteen eli ksenosofiseen asenteeseen maahanmuuttajia kohtaan. Maahanmuuttopolitiikkaa kritisoidaan siitä syystä, että maahanmuuttojärjestelmän hallitseminen nähdään epäonnistuneeksi, ja sen luotettavuuden pelätään häviävän. Luotettavuutta uskotaan syntyvän työperäisen maahanmuuton korostamisella. Tällöin maahanmuuttopolitiikan arvostelu on väline humanitaarisin syin Suomeen tulleiden maahanmuuttajien kritisointiin. Se on ikään kuin naamioitu maahanmuuttokriittinen asenne, joka rakentaa disintegraatiota maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille.

Millaisia ovat diskurssien väliset suhteet?

Monikulttuurisuusdiskurssin ja toiseusdiskurssin välinen suhde osoittautui keskeiseksi maahanmuuttokeskustelussa. Nämä diskurssit aktivoituvat toistensa kritiikistä. Ne ovat Helsingin Sanomien maahanmuuttokeskustelun vastapuolet, joiden välillä keskustelua pitkälti käydään. Toiseusdiskurssin sekä haitta- ja hyötydiskurssin suhde on interdiskursiivinen. Niissä toiseutetaan maahanmuuttajia. Haitta- ja hyötydiskurssin sekä yhtenäisen ryhmä -diskurssin välillä esiintyy myös interdiskursiivisuutta. Niissä erotellaan

maahanmuuttajia työssäkäynnin ja työttömyyden mukaan. Sen pohjalta maahanmuuttajia määritellään hyödyllisiksi ja hyödyttömiksi maahanmuuttajiksi. Yhtenäinen ryhmä-diskurssi ja toiseusdiskurssi viittaavat toisiinsa. Niissä maahanmuuttajat nähdään itselle vastakkaisina, ja heitä ei tunnusteta yksilöinä. Kehitysdiskurssi, jolla on vahva asema maahanmuuttokeskustelussa, asettuu kaikkien muiden diskurssien jatkeeksi. Se pyrkii ratkaisemaan niissä esiin tulleita ongelmia. Kehitysideoiden lisäksi se kierrättää kuitenkin haitta- ja hyötydiskurssissa esiintyvää kategorista ajattelutapaa maahanmuuttajien määrittelystä juuri työnteon kautta.

Miten individualismi, monikulttuurisuusideologia ja nationalismi näkyvät maahanmuuttokeskustelun diskursseissa?

Nationalismi nojaa mekaaniseen solidaarisuuteen. Tällöin suomalaisuus nähdään yhtenäisenä ja muuttumattomana. Sen ei haluta muuttuvan maahanmuuttajien vaikutuksesta, jolloin kansakunnan puolustaminen nähdään tarpeelliseksi. Mekaaninen solidaarisuus nojaa nimenomaan perinteisiin ja ihmisten samanlaisuuteen. Tätä taustaa vasten maahanmuuttajuuden tuottaminen negatiivisin diskurssein mielipideteksteissä voidaan ymmärtää kuvastavan erilaisuuden pelkoa ja kulttuurin muuntumisen vastustamista. Toiseusdiskurssissa maahanmuuttajuus rakentuu juuri tällä tavalla. Myös yhtenäinen ryhmä-diskurssissa sekä haitta- ja hyötydiskurssissa tuotetaan maahanmuuttajuutta enimmäkseen tästä näkökulmasta. Nationalismi tuottaa siten tietoa, joka palvelee kantasuomalaisten etuja.

Individualismi ja monikulttuurisuuden ideologia nojaavat puolestaan orgaaniseen solidaarisuuteen, joka perustuu ihmisten erilaisuuden hyväksymiseen. Tällöin suomalaisuus nähdään monipuolisemmin koostuvan erilaisista olemisen tavoista. Silloin maahanmuuttajat nähdään osaksi suomalaista kulttuuria, ja suomalaisuuden määrittelyyn nähdään kykeneväksi kaikki Suomessa asuvat. Tällainen asennoituminen synnyttää maahanmuuttajuuden tuottamisen positiivisin diskurssein. Monikulttuurisuusdiskurssi pohjautuu tällaiseen näkökulmaan. Siinä individualismi ja monikulttuurisuusideologia tuottavat maahanmuuttajuutta yksilön ja erilaisuuden arvostamisen näkökulmasta. Myös kehitysdiskurssi pohjautuu enimmäkseen tällaiseen näkökulmaan. Se rakentaa monikulttuurista yhteiskuntaa, jossa maahanmuuttajille halutaan antaa samat oikeudet kuin

kantasuomalaisille. Maahanmuuttopolitiikan kritiikki kertoo siitä, että monikulttuurisen yhteiskunnan idean toteutuminen maahanmuuttolakien kautta on vielä puutteellista. Maahanmuuttolakien voidaan ajatella peilaavan vielä osittain kansakunnan ideaan perustuvaa yhteiskuntaa, joka on kuitenkin muuttumassa monikulttuuriseksi. Toisaalta kehitysdiskurssissa näkyy myös maahanmuuttokriittinen kehityssuunta, joka nojaa nationalismiin. Silloin maahanmuuttajuuden tuottaminen tapahtuu kansakunnan vahvistamisen näkökulmasta.

Ideologioiden voidaan nähdä rakentavan ja rajoittavan maahanmuuttokeskustelun diskursseja. Nationalismi, monikulttuurisuuden ideologia sekä individualismi vaikuttavat maahanmuuttajuuden tuottamisen tapoihin. Moraalinen integraatio kuvastaa näiden ideologioiden kautta joko kansakunnan tai monikulttuurisen yhteiskunnan integraatiota. Monikulttuurisuuden ideologia ja individualismi tuottavat monikulttuurisen yhteiskunnan moraalista integraatiota. Nationalismi rajaa puolestaan moraalisen integraation kansakunnan sisään, jolloin maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välinen suhde muodostuu moraalisen disintegraation varaan. Nämä ideologiat tuottavat Suomesta määritelmän siis joko kansakuntana tai monikulttuurisena yhteiskuntana. Helsingin Sanomien maahanmuuttokeskustelu osoittautui moraalisen integraation ja disintegraation tasapainotte- luksi kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välillä sekä näiden ”ryhmien” sisällä.

Johtopäätökset

Käsitykset suomalaisen yhteiskunnan koossapitävästä siteestä pohjautuvat joko erilaisuuden torjumiseen tai sen hyväksymiseen. Erilaisuutta torjumalla maahanmuuttajuus tuotetaan negatiivisilla diskursseilla, mikä aiheuttaa ongelmia monikulttuuristuvan suomalaisen yhteiskunnan koossapysymiselle. Erilaisuuden hyväksymisellä voidaan nähdä olevan puolestaan integraatiota tuottava vaikutus monikulttuuristuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Orgaaninen solidaarisuus ja muutosmyönteisyys kuvastavat monikulttuurista yhteiskuntaa, jossa suomalaisen kulttuurin nähdään muotoutuvan kulttuurillisesti ja kielellisesti erilaisten ihmisten näkemyksistä.

Medialla on valta ohjata maahanmuuttokeskustelua. Voidaan olettaa siis, että Helsingin Sanomien toimituksen valintaperusteet ovat vaikuttaneet siihen, mitkä diskurssit saavat

tilaa maahanmuuttokeskustelussa. Lehdellä voidaan ymmärtää olevan tarve välittää monipuolista keskustelua maahanmuutosta kannustamalla maahanmuuttajia osallisiksi mielipidepalstansa keskusteluun. Mielipidepalstalla kirjoituksista 35 oli maahanmuuttajien ja 98 kantasuomalaisten kirjoittamia. Maahanmuuttajien vähäisemmän aktiivisuuden takia kantasuomalaisten näkemykset maahanmuuttajuudesta korostuivat. Tämä saattaa selittää maahanmuuttokeskustelun yhden vahvan diskurssin, toiseusdiskurssin asemaa. Tärkeää olisi saada monenlaisia maahanmuuttajia aktiivisemmin osallistumaan mielipidepalstalla käytävään keskusteluun. Heidän aktiivisuutensa voisi vaikuttaa siihen, että maahanmuuttajuutta rakennettaisiin yhä enemmän individualismiin ja monikulttuurisuuden ideologiaan pohjautuen. Eri perustein Suomeen tulleet ja eri kotoutumisvaiheissa olevat maahanmuuttajat voisivat antaa tärkeää tietoa sekä erilaisille maahanmuuttajille että kantasuomalaisille. Tärkeää olisi välittää monipuolisempaa kuvaa maahanmuuttajista. Tämä tarkoittaisi maahanmuuttajan näkemistä yksilönä ja suomalaisen monikulttuurisen yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Maahanmuuttajien kirjoituksista kuudessa ei suoraan kerrottu kirjoittajan olevan maahanmuuttaja. Tämä saattaa johtua siitä, että kirjoittaja ei halua erottaa itseään kantasuomalaisista, vaan ilmaista mielipiteensä suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä. Yhteiskunnan jäsenyys on juuri se, jota maahanmuuttajat kotoutumisellaan tavoittelevat. Olisi myös tärkeää, että maahanmuuttajat osallistuisivat suomalaisuuden määrittelyyn.

Koska mielipidepalstan kirjoituksista suuri osa oli kantasuomalaisten kirjoittamia, rakentavat kantasuomalaisten asenteet suurelta osin maahanmuuttajuutta. Maahanmuuttokeskustelu on keskustelua suomalaisuudesta, sillä maahanmuuttajuus määrittyy suhteessa siihen, millainen käsitys kirjoittajalla on suomalaisesta kulttuurista. Kantasuomalaisten asenteet kertovat siitä, että kansakunta on edelleen vahva arvo suomalaisessa yhteiskunnassa. Individualismiin ja monikulttuurisuuden ideologiaan perustuva yhteiskunta on kuitenkin asettumassa kansakunnan rinnalle globalisaation aikakauden arvoiksi. Täytyy kuitenkin muistaa, että mielipiteiden julkaisua rajoitti Helsingin Sanomien valintamekanismi. Siten maahanmuuttokeskustelua rajoittaa median valta päättää, mille diskursseille annetaan tilaa. Esimerkiksi toiseusdiskurssi olisi saattanut olla vahvempi, mikäli kunnian loukkauksen takia karsitut artikkelit olisi julkaistu. Siten tutkimuksessa käsitellyt arvot kuvastavat ainoastaan mielipidepalstan maahanmuuttokeskustelussa

realisoituneita arvoja. Maahanmuuttokeskustelun voidaan ymmärtää kuitenkin tuottavan seurauksia laajemminkin suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä maahanmuuttajuuden tuottamisen tavat vaikuttavat maahanmuuttajien asemaan myös mielipidepalstan maahanmuuttokeskustelun ulkopuolella. Siten maahanmuuttajuuden tuottaminen monikulttuurisuusdiskurssin kautta on maahanmuuttajien aseman kannalta tärkeää. Heidän ymmärtäminen osana suomalaista yhteiskuntaa, osana ”meitä”, on osoittautunut tässä tutkimuksessa moraalisen integraatiota kuvaavaksi modernin yhteiskunnan moraalikäsitteeksi. Moraalinen disintegraatio kuvastaa maahanmuuttajien sulkemista ”meidän” ulkopuolelle. Se pohjautuu esimodernin yhteiskunnan moraalikäsitteeseen, joka synnyttää ”me ja muut” -jaottelun kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välille. Tällainen suhtautumistapa modernissa yhteiskunnassa aiheuttaa ristiriitoja maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille sekä vaikeuttaa maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

LÄHDELUETTELO

- Alasuutari, Pertti (1999). Nationalismi, kansakunta ja yhteiskunta. Teoksessa: *Post Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*, 33–48. Toim. Pertti Alasuutari & Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, Benedict (2007). *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Pertti (1997). Monikulttuurisuus ja suomalainen identiteetti. Teoksessa: *Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen*, 53–66. Toim. Pirkko Pitkänen. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Aittola, Tapio & Vesa Raiskila, *Jälkisanat*. Teoksessa: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*, 213–23. Berger, Peter & Thomas Luckmann (1994). Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Castells, Manuel (1997). *The Power of Identity. The Information Age. Economy, Society and Culture. Volume II*. Massachusetts and Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel & Pekka Himanen (2001). *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. Helsinki: WSOY.
- Clarke, Kris (2004). *Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus*. *Yhteiskuntapolitiikka* 69: 6, 633.
- Durkheim, Emile (1986). *Der Individualismus und die Intellektuellen*. Teoksessa: *Gesellschaftlicher Zwang und moralische Autonomie*, 59. Toimittanut Hans Berttram. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Durkheim, Emile (1990). *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.

- Durkheim, Emile (1992). *Professional Ethics and Civic Morals*. With a New Preface by Bryan S. Turner. London and New York: Routledge.
- Eley, Geoff & Ronald Grigor Suny (1996). *Becoming National: a Reader*. New York: Oxford University Press.
- Fairlough, Norman (1995). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Gellner, Ernest (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Plackwell.
- Giddens, Anthony (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Goldberg, David Theo (1994). *Multiculturalism. A Critical Reader*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
- Gronow, Jukka, Arto Noro & Pertti Töttö (1996). *Sosiologian klassikot*. Helsinki: Gaudemus.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (2003). *Monikulttuurisuus*. Teoksessa: *Erilaisuus*, 234–257. Toim. Mikko Lehtonen & Olli Löytty. Olli. Tampere: Vastapaino.
- Hautamäki, Antti (1998). *Arvot ja politiikka jälkimodernissa yhteiskunnassa*. Teoksessa: *Arvomme yhteiskunnassa*, 144–145. Toim. Kimmo Kajaste. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Arto Suoninen (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Risto (2006). *Yhteiskunta*. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Kerkelä, Erkki (2004). Yhteiskunnallisten muutosten käsitteellistämisestä. *Sociologia* 41: 2, 82.
- Kim, Young Yun (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-cultural Adaption*. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage Publication Inc.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2011). Sanapöimintoja vuodelta 2010. Saatavissa 8.2.2011: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4152#MP>
- Lehtonen, Mikko (2004). Vieraus ja viisaus. Teoksessa: *Suomi toisin sanoen*, 263–269. Toim. Mikko Lehtonen, Olli Lyötty & Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.
- Lepola, Outi (2000). Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: SKS.
- Levomäki, Irma (1998). Arvojen moninaisuus tietoyhteiskunnassa. *SITRA* 178. Helsinki.
- Martikainen, Tuomas (2006). *Ylirajallinen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Parekh, Bihikhu (2008). *A New Politics of Identity. Political Principles for an Interdependent World*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Peltonen, Matti (1998). Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuuskäsitteiden perusaineksena. Teoksessa: *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*, 20–22. Toim. Pertti Alasuutari & Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.

- Pietikäinen, Sari & Anne Mäntynen (2009). Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari (2002). Etniset vähemmistöt uutisissa –käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa: Etnisyys ja rasismi journalismissa, 28. Toim. Pentti Raittila. Tampere: Tampere university Press 2002.
- Sisäasiainministeriö (2010). Maahanmuuttosanasto ja tilastotietoja. Saatavissa 1.10.2010: <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/0BA8FB29A87335EAC225767E00495CCD?opendocument>
- Sisäasiainministeriö (2011). Saatavissa 28.3.2011: <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/0BA8FB29A87335EAC225767E00495CCD?opendocument>
- Stevenson, Nick (2003). Cultural Citizenship. Cosmopolitan Questions. Berkshire: Open University Press.
- Sulkunen, Pekka (1998). Johdatus sosiologiaan: käsitteitä ja näkökulmia. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Tilastokeskus (2011). Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2010. Saatavissa 13.4.2011: http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=020_vaerak_tau_101_fi&ti=Kansalaisuus+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan+maakuntain+1990+%2D+2010&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi
- Touraine, Alan (2002). Kan vi leva tillsammans? Jämlika och olika. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Wahlbeck, Östen (2003). Mångkulturalism i Finland: en kritisk litteraturöversikt. Sociologi. A: 253. Åbo: Åbo Akademi.

Williams, Raymond (1988). *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fontana.

Wodak, Ruth (1996). *Disorders of discourse*. London: Longman.